

**L'EDUCACIÓ DEMOCRÀTICA,
EL CIVISME, LA CONSTRUCCIÓ DE
LA CONVIVÈNCIA I L'AUTOGESTIÓ
DEL TREBALL A L'ETAPA PRIMÀRIA**

L'ASSEMBLEA D'AULA

M. ÀNGELS CODINAS PERICH

Mestra d'Educació primària del CEIP Lanaspà Giralt de Terrassa

Supervisió i tutoria: Doctora **M. CARME BOQUÉ TORREMORELL**

Memòria de la Llicència d'Estudis concedida pel
Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya

CURS 2008 – 2009

ÍNDIX

<i>Educar</i>	5
<i>Agraïments</i>	7
<i>Preàmbul</i>	9
RESUM.....	11
1. INTRODUCCIÓ	13
2. OBJECTIU I HIPÒTESI DE TREBALL	17
3. MARC TEÒRIC	19
• Introducció	19
• El diàleg	23
• La participació.....	24
• L'educació democràtica	26
• El civisme.....	31
• La convivència	34
• L'autogestió del treball	37
• L'assemblea.....	40
4. TREBALL DE CAMP	45
• Justificació	45
• Metodologia	45
• Planificació de la recerca	49
• Finalitat	49
5. ANÀLISI DE DADES I DISCUSSIÓ DE RESULTATS.....	50
• Estudi A	50
• Estudi B	77
6. CONCLUSIONS I PROSPECTIVA.....	78
7. MANUAL D'ASSEMBLEA.....	83
8. FONTS DE DOCUMENTACIÓ	95
ANNEXOS.....	103
<i>Annex I. Instruments de recollida de dades</i>	<i>105</i>
<i>Annex II. Complement a l'observació de les assemblees</i>	<i>109</i>
<i>Annex III. Complement al Manual d'assemblea.....</i>	<i>113</i>

Educar

Educar es lo mismo
que poner motor a una barca,
hay que medir, pesar, equilibrar...
y poner todo en marcha.

Pero para eso
uno tiene que llevar en el alma
un poco de marino,
un poco de pirata,
un poco de poeta,
y un kilo y medio de paciencia concentrada.

Pero es consolador soñar,
mientras uno trabaja,
que ese barco -ese niño-
irá muy lejos por el agua.

Soñar que ese navío
llevará nuestra carga de palabras
hacia puertos distantes,
hacia islas lejanas.

Soñar que cuando un día
esté durmiendo nuestra propia barca,
en barcos nuevos
seguirá nuestra bandera enarbolada.

Gabriel Celaya (1911-1991)

Agraïments

Aquest treball s'ha realitzat durant el curs escolar 2008/2009, gràcies a una llicència d'estudis retribuïda, modalitat A, concedida pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, a qui agraeixo l'oportunitat d'haver pogut disposar del temps i del distanciament necessari del dia a dia per al treball i la reflexió sobre algunes temàtiques que, al llarg dels anys d'exercici de la professió docent, m'han interessat de manera especial.

Agraeixo moltíssim a la doctora M. Carme Boqué Torremorell les seves orientacions, els seus consells i la bona disposició que ha manifestat en tot moment en la direcció del treball.

Agraeixo, sobretot, l'ajuda i la col·laboració de l'equip directiu i dels companys i companyes del CEIP Lanaspà-Giralt.

Agraeixo molt les aportacions de les escoles: CEIP Eiximenis, El Puig, CEIP Emili Carles Tolrà, L'Avet, CEIP L'Enxaneta, CEIP Llibertat i CEIP Puigberenguer que he visitat durant la realització de l'estudi.

També vull agrair les lliçons apreses dels companys i companyes de feina que he conegut al llarg de tots els anys de treball a l'ensenyament públic, perquè de tots i totes he après a ser la mestra i persona que sóc.

A tots i a totes, sincerament, moltes gràcies.

Terrassa, juliol de 2009

Preàmbul

“Aprender es difícil y siempre requiere correr un riesgo, dar un salto hacia lo desconocido (...) y el fracaso siempre puede llegar”.

Philippe Meirieu

Fer aquesta recerca ha estat inquietant i engrescador alhora. Hem passat de la desorientació inicial al plaer d'avençar en el camí idoni. Al principi hem experimentat emocions diverses i confuses. Ens hem adonat que aprendre ens motivava i desestabilitzava alhora, ens angoixava i ens despertava més desig de saber. Ens paralitzava i, a la vegada, ens posava en moviment per no quedar-nos on érem, tot intentant salvar els obstacles que anaven sorgint. Sabíem que corríem el risc de la incertesa i ens preguntàvem per on començar.

En qualsevol tasca senzilla i, fins i tot, en tot treball minuciós calen uns espais i uns temps de reflexió per verificar si la direcció dels fonaments principals del projecte que estem duent a terme és la que ens havíem proposat, si cal donar-li un altre sentit o el que convé es detectar les possibles carències per millorar l'orientació i el rumb del nostre pensament.

Sovint, a l'escola, gaudim de poques oportunitats de reflexió sobre l'acció educativa degut a la urgència de donar resposta als problemes del dia a dia de manera immediata. Quantes vegades els mestres i les mestres trobem a faltar un temps per meditar individualment i en equip sobre les situacions escolars, un temps per explicar-nos la pràctica diària. Tenir temps per replantejar-nos altres maneres de fer, repensar la nostra tasca i analitzar noves teories, ha estat un gust. Per això agraïm novament l'oportunitat que se'ns ha donat des del Departament d'Educació de poder fer aquest treball de reflexió i formació.

Dit això, hem de manifestar que portar a terme aquesta comesa no ha estat senzill, potser per la falta de pràctica investigadora, potser per la manca de preparació per analitzar la nostra feina, potser perquè quan estem a l'aula no tenim consciència de les nostres mancances, potser perquè l'acció passa per davant del pensament, potser per tot junt. Però, ja se sap que ningú neix ensenyat, ni ningú aprèn a caminar el primer dia, sinó que aprenem a fer, fent; sabent que hi ha un camí llarg a recórrer i ple de dificultats. Hem pogut experimentar la tenacitat que cal per superar dificultats i entrebancs que sovint es presenten en tot aprenentatge. Hem recordat, en alguns moments, els sentiments de desempament que mostren els nostres alumnes davant d'algunes dificultats d'aprenentatge (com a mestres, de vegades, oblidem posar-nos en el seu lloc). Hem pogut sentir l'acompanyament de la nostra tutora en tot l'aprenentatge i ho agraïm molt.

Alhora, també, hem treballat amb molta il·lusió i afany, amb interès i perseverança. Hem caminat, primer, a poc a poc i tornant enrere perquè ens havíem desviat, més endavant ho hem fet amb més confiança i amb pas més ferm, fins que hem arribat al lloc on ens havíem proposat.

Ha valgut molt la pena fer aquest recorregut i constatar que la formació és essencial per als mestres per tal de saber-ne una mica més i ser més competents en la nostra importantíssima tasca. Podem assegurar amb total convenciment que la formació permanent del professorat és imprescindible per al futur de la bona educació. Ens agradaria que les llicències d'estudis poguessin ser un instrument de formació que arribés a molts i moltes més docents de Catalunya, perquè el treball dels mestres i les mestres és, sens dubte, la clau de volta del sistema educatiu.

RESUM

El nostre treball pretén analitzar com es porta a terme l'educació democràtica, el civisme, la construcció de la convivència i l'autogestió del treball en els centres escolars. La democràcia no són solament els partits polítics, sinó totes les associacions i grups de ciutadans que li donen contingut participant i implicant-se en la seva construcció. L'escola, també. La democràcia funciona quan ens reunim per la comunitat, com és el cas de l'assemblea de classe.

Per què creiem que l'escola ha de ser democràtica?

Perquè les institucions que formen part d'una societat democràtica han d'estar presidides per criteris democràtics, d'igualtat, de llibertat, de participació i de justícia. I a l'escola s'han de formar els ciutadans i ciutadanes de la societat democràtica i no poden fer-ho d'altra manera que vivint en democràcia, per aprendre a viure democràticament.

Està l'escola preparada per educar en democràcia?

Legislativament, sí. El marc normatiu diu que no n'hi ha prou amb la transmissió de coneixements, sinó que cal formar persones que siguin respectuoses, participatives, cíviques, crítiques i amb autonomia personal, capaces de viure en un món cada cop més divers, global, canviant i a la vegada, és d'esperar, més humà i més just.

Quines pràctiques democràtiques efectives podem emprar?

Una de les que considerem més eficaç és **l'assemblea d'aula**. L'assemblea ha estat el centre del nostre estudi com a un element de participació essencial que aporta capacitat de renovació al centre escolar i, a la vegada, és una font d'aprenentatge personal i social molt important. L'assemblea promou, entre d'altres aspectes, la participació, l'esperit crític, la idea de pertinença a una col·lectivitat i la vivència engrescadora del dia a dia del treball escolar.

L'objectiu de la nostra recerca ha estat conèixer el grau de participació dels nens i nenes de segon i tercer cicle d'educació primària, partint de la hipòtesi que l'assemblea d'aula és l'escenari idoni de participació dels infants a l'escola, en tant que promou la cohesió de grup i la presa de decisions democràtica. El tipus de metodologia que hem utilitzat per fer el treball de camp és de caire descriptiu i qualitatiu amb gradacions quantitatives.

Quines conclusions n'extraïem?

Corroborem la importància de la celebració de les assemblees d'aula, però volem anar una mica més lluny: cal que l'organització de les escoles també sigui democràtica i s'obri més a la participació dels alumnes, dels pares i de la comunitat. Un centre escolar educa quan s'organitza com una unitat de convivència, on es palpa la democràcia i el respecte per l'altre.

1. INTRODUCCIÓ

“L'objecte de l'educació és formar éssers aptes per a governar-se a si mateixos, i no per a ser governats pels altres”.

Herbert Spencer

Som conscients de les dificultats que suposa fer un estudi sobre els objectius de l'educació democràtica, el civisme, la convivència i l'autogestió del treball. En primer lloc, per la complexitat dels quatre apartats, en segon lloc, per l'amplitud que cada un d'ells suposa i, en tercer lloc, per la desvalorització que han sofert aquests conceptes en una societat on impera l'individualisme, la competitivitat i l'èxit fàcil, entre d'altres dels contravalors divulgats abastament per uns mitjans de comunicació socialment dominants. Creiem que és primordial intentar recuperar el protagonisme que mereixen l'educació democràtica, el civisme, la convivència i la responsabilitat envers el propi aprenentatge. Protagonisme que, dit sigui de pas, mai no haurien d'haver perdut en un món global, canviant, cada cop més divers i necessitat d'uns referents majoritàriament acceptats que, lamentablement, no sempre es respecten.

Cal dir, però, que molts i moltes mestres han tingut sempre presents, en el seu treball educatiu, uns valors que fan possible una educació democràtica, cívica, respectuosa, compromesa, sòlida, tolerant i acollidora i és aquesta labor, a voltes a contracorrent, que ha fet possible una bona convivència en la majoria dels centres del país. Les aules han estat, en general, un lloc on aquests valors no s'han oblidat mai, assumint la difícil tasca d'oferir alternatives al missatge principal, llançat per una societat que no els ha apreciat prou i que, en força ocasions, s'ha inhibit de la seva funció de transmissora de valors, deixant l'escola sola davant la tasca d'educadora de les competències personals i socials.

Sabem de tots els obstacles que comporta treballar uns objectius tan complexos, però creiem que tots els esforços fets per treballar aquests valors sumen i que compartir reflexions és positiu i, normalment, porta a intentar millorar el present i el futur. Per això vam emprendre el compromís de portar a terme el present treball, tot i les limitacions que som conscients que té i tenim. Ja hem dit que, sovint, els mestres i les mestres no disposem del temps necessari, ni dels recursos, ni de la preparació per analitzar la nostra pròpia pràctica i poder reflexionar-hi, tanmateix, hi tenim molt a dir, ja que som els que cada dia estem en contacte amb la realitat de les aules.

Al llarg del segle XX i, encara ara, hi ha hagut, mundialment, una transformació política, social, cultural... En molts països s'han iniciat processos per acostar les seves societats a formes polítiques democràtiques, es promouen xarxes de suport per a la millora de la convivència, es potencien les accions cíviques i la implicació de la ciutadania i es fomenta la responsabilitat en l'autogestió del treball. Ara no tenim ni l'espai, ni el temps per analitzar si aquests canvis són

profunds i si les institucions que n'han sorgit són realment democràtiques o són canvis que tan sols maquillen les formes de govern ja existents. Però, el que sí que es vol evidenciar, és que el conjunt de les societats globals camina cap a formes polítiques i socials democràtiques, on els ciutadans i ciutadanes siguin els responsables i artífexs de les decisions que els afecten.

Enfront els innombrables desafiaments que ens ofereix el futur, l'educació democràtica és indispensable per tal de progressar cap els ideals de pau, llibertat i justícia; així mateix, aporta una esperança de progrés, de responsabilitat enfront el saber, d'inclusió, d'exercici de drets i deures humans i de convivència. És a l'escola on s'ha d'esperonar una educació per a la ciutadania conscient i activa.

L'escola, com a institució immersa en aquest món canviant, també està impregnada d'aquestes idees democràtiques i processos de transformació. Ja fa temps que l'educació democràtica, el civisme, la convivència i l'autogestió del treball formen part del currículum de primària de forma destacada. Els trobem, també, en tots els projectes educatius dels centres, però creiem que, a la pràctica, no se'n treu tot el partit, ni donen tot el joc que els pertoca. Pensem que cal insistir en la pràctica dels valors propis d'una escola democràtica i dissenyar activitats pedagògiques de participació i cooperació escolar. La democràcia no pot ser, només, una reflexió teòrica, ha de ser un exercici pràctic.

En la mateixa línia de pensament, el civisme, és a dir, l'educació de ciutadans i ciutadanes crítiques en el marc d'un context democràtic, exigeix la difusió, coneixement i exercici dels drets i deures de les persones. Cal pensar no tan sols en el propi benestar, sinó en el del conjunt de la humanitat. Un ciutadà competent està preparat per ser un element actiu en la pròpia comunitat i esdevé, per tant, imprescindible.

El treball per a la millora de la convivència pren actualment, en els centres educatius, la forma de Pla de convivència. Aquest pla ha de definir i fer visibles les actuacions del centre enfront aquelles situacions que afecten el clima relacional del centre. En aquest estudi, centrat en l'infant no com a objecte d'aprenentatge sinó com a subjecte actiu del propi procés d'educació, la construcció de la convivència es planteja des de les aportacions que els infants poden i hi han de fer a l'hora d'acollir els companys i companyes, de cooperar per assolir els objectius individuals i grupals i de resoldre els conflictes positivament. Per tant, no s'aborda el pla de convivència en la seva globalitat, tot i que es proposen vies per a contribuir a la seva construcció des de la pràctica.

El darrer pilar, imprescindible, que configura la recerca que tenim entre mans és l'autogestió del treball, ja que res del que s'ha plantejat fins ara tindria cap valor a no ser que contribuís a l'apropiació, per part dels infants, del saber que la humanitat ha anat acumulant al llarg dels segles. El saber no pot ser vist com una imposició, quan no resulta atractiu, o com un entreteniment, quan és motivador, sinó com una responsabilitat individual i col·lectiva. A nivell personal, al llarg dels anys de treball docent, hem pogut corroborar que s'ha donat molta

importància a la transmissió de continguts culturals i científics del currículum, però potser s'ha insistit poc en la necessitat d'implicar l'alumnat en el seu propi aprenentatge (autogestió del treball). Creiem que aquesta implicació pot millorar molt els resultats acadèmics, que en estudis recents (PISA, 2006, per exemple) hem vist que no han estat gaire satisfactoris.

Transmetre, però, els valors de la democràcia, el civisme, la convivència i l'autogestió del propi treball resulta difícil, ja que, moltes vegades, no tenim clar com hauria de ser el model a transferir.

En el present treball ens fixarem com a prioritari identificar, enumerar, exposar i pautar una sèrie d'actuacions que puguin ajudar als nostres alumnes a ser persones amb criteri propi, responsables de les seves actuacions, ciutadans exigents i participatius, capaços de conviure en pau i ser competents en el seu treball.

Hem pogut constatar que la llista de les accions que es poden fer per millorar la democràcia, el civisme, la convivència i l'autogestió del treball a l'escola és molt llarga i l'estudi de tot plegat ens ocuparia més temps del que disposem. Per això, hem decidit tractar-ho tot a través d'una de les actuacions que creiem que ajuda més a aconseguir els objectius dels quatre pilars que ens hem proposat treballar en aquesta recerca: **l'assemblea de classe**.

L'assemblea de classe proporciona als nens i nenes un espai de discussió per plantejar els problemes que els afecten, és el lloc on poden expressar la seva opinió, prendre decisions, parlar dels projectes de treball que es vulguin plantejar, arribar a acords, establir les normes que creguin necessàries i per dir-ho d'una manera ràpida, practicar actituds democràtiques i implicar-se en la vida escolar. Els motors indiscutibles de l'assemblea són **la participació i el diàleg** i aquests són, precisament, els elements definitoris, els pals de paller al voltant del qual s'aglutinen l'educació democràtica, el civisme, la convivència i l'autogestió del treball. Així, doncs, ha de quedar clar que el nostre objectiu primordial no és d'altre que impulsar la participació dels nens i nenes i promoure el diàleg en tots els àmbits de l'escola, com a inici d'un camí que la infància ha de recórrer envers la participació plena en la societat.

Ja sabem que no hem inventat res de nou, ni presentem una opció única d'encarar aquest objectiu, senzillament volem revitalitzar les assemblees de classe i fer palesa la seva eficàcia de cara a la participació democràtica de l'alumnat. Aquí volem recordar a Célestin Freinet, que amb notable visió de futur, va integrar les assemblees en la seva fórmula d'escola nova, on hi tenien un paper veritablement destacat.

Entenem que l'assemblea de classe és un element de participació clau en la vida escolar i a la vegada una font d'aprenentatge social i personal molt important. És un nucli educatiu de transmissió de valors morals que pot ajudar a millorar la vida del nostre alumnat i de tots plegats. Segons Josep M. Puig (1997), les assemblees són el moment institucional de la paraula i del diàleg un període de temps per transferir els valors de la participació, la cooperació, la

convivència i l'autonomia. Les assemblees serveixen per crear implicació democràtica en la vida escolar.

L'escola, recalquem, no es pot limitar a ser una transmissora dels coneixements, sinó que ha de manifestar especial interès perquè l'educació democràtica en valors morals tingui un pes molt important dintre del currículum escolar. Hem pogut verificar, al llarg dels anys que hem dedicat a l'educació, que la comunicació participativa i activa de l'alumnat dins de l'aula millorava la majoria d'actuacions i activitats que realitzàvem, per la qual cosa hem procurat promoure temps i espais de diàleg. Segons Pérez Gómez (1998), el centre educatiu és una complexa xarxa de relacions que actuen a diferent nivell i incideixen entre sí, formant l'estructura social de participació, una estructura composta de costums, normes, convencions, hàbits i valors que enquadren les relacions en un marc de referència útil, quan estan al servei del desenvolupament dels protagonistes (mestres i alumnes), però inútil o problemàtic quan no sabem quina és la seva utilitat o com funciona. La participació és, insistim, un element cabdal a l'hora de treballar per a l'excel·lència i l'equitat en l'educació.

Hem intentat, al llarg d'aquesta recerca, realitzar un treball d'enumeració, d'anàlisi i d'organització dels valors democràtics, cívics, de convivència i d'autogestió del treball des de la perspectiva de l'assemblea d'aula. Per elaborar el present treball hem buscat informació i ens hem documentat abastament, han estat diverses les fonts consultades en que s'abordaven aquestes qüestions. En l'apartat de bibliografia ja fem referència a totes les obres utilitzades. De tots els autors i autores volem destacar a M. Carme Boqué, Àngels Martínez, Jaume Martínez, Philippe Meirieu i Josep M. Puig, perquè són els que ens han influenciat més en les nostres idees i volem reconèixer tot el que ens han aportat i hem après d'elles i ells.

El treball està estructurat de la manera següent:

- Objectiu i hipòtesi de treball
- Marc teòric
- Treball de camp
- Anàlisi de dades i discussió de resultats
- Conclusions i prospectiva
- Manual d'assemblea

2. OBJECTIU I HIPÒTESI DE TREBALL

OBJECTIU DE L'ESTUDI

L'objectiu d'aquesta recerca és molt concret i definit: CONÈIXER EL GRAU DE PARTICIPACIÓ dels nens i nenes de segon i tercer cicle d'educació primària, prenent l'assemblea d'aula com a escenari idoni.

Veiem primordial que, a l'escola, s'ha d'impulsar la participació i el diàleg dels nens i nenes en tots els àmbits escolars possibles. L'escola ha de col·laborar perquè cada persona trobi el seu lloc en la societat i pugui contribuir al seu desenvolupament amb la seva aportació.

HIPÒTESI DE TREBALL

Pretenem respondre la pregunta que motiva i guia aquest estudi: com es treballa a l'escola l'educació democràtica, el civisme, la construcció de la convivència i l'autogestió del treball?

La nostra hipòtesi de partida és la següent:

L'assemblea d'aula és l'escenari idoni de participació dels infants a l'escola, en tant que promou la cohesió de grup i la presa de decisions democràtica.

Entenem per *assemblea d'aula* la reunió del grup classe en què els infants prenen la paraula per tractar temàtiques del seu interès.

Considerem que un *escenari de participació* dels infants a l'escola és aquell espai i temps en què els nens i nenes són els protagonistes d'allò que succeeix.

La *cohesió de grup* fa referència a la consideració de tots els infants com a membres del grup, amb els mateixos drets i deures i comprèn l'aprenentatge i la pràctica del civisme i la implicació en la construcció de la convivència.

La *presa de decisions democràtica* abasta des de l'acord en els temes a debatre fins al compromís en el compliment dels acords que es prenen sobre un tema, passant pel respecte a les diferents posicions, el consens de cara a emprendre accions conjuntes, el desenvolupament de valors de caire personal (autonomia, esperit crític, iniciativa, responsabilitat...), entre d'altres aspectes que conformen l'educació democràtica i l'autogestió del treball.

Subhipòtesis:

L'assemblea d'aula millora les relacions interpersonals entre els infants.

L'assemblea d'aula facilita la gestió positiva de conflictes.

L'assemblea d'aula permet exercir la presa de decisions i adopció d'acords.

L'assemblea d'aula afavoreix els acompliments dels acords per part dels membres grup.

L'assemblea d'aula és un espai per a l'autogestió del treball escolar.

L'assemblea d'aula és una pràctica estesa a la majoria d'escoles de primària.

Seguidament, exposarem alguns arguments que avalen la pertinença de la hipòtesi. Sabem de la importància de les assemblees d'aula en l'educació democràtica i moral dels alumnes. Ho hem constatat, a nivell teòric, al llarg de tota la primera fase del treball de recerca quan vam fer la selecció i recollida de la informació al respecte, i també en la nostra pràctica docent al llarg dels anys. Però a nivell d'experiències de recerca pràctiques no hem trobat gaires estudis sobre el tema.

Josep M. Puig Rovira ens ha servit de referent al llarg del nostre treball de camp, en ser un autor que ha posat de manifest reiterades vegades, al llarg de la seva obra, el valor de l'assemblea d'aula. En el seu llibre **Feina d'educar** (1999) descriu, amb metodologia etnogràfica, com s'aprèn l'educació moral en una classe de Primària, fent especial esment a les assemblees, considerant-les un element educatiu essencial en la vida del grup. En el seu treball ens arriba a dir que les assemblees han estat el cervell i el cor del grup classe, afirmació que trobem del tot encertada.

La descripció que fa, en la seva obra, de la dinàmica de l'assemblea ens ha ajudat a categoritzar les dades obtingudes de l'observació de les assemblees a les que hem assistit. Essent, però, el nostre treball totalment diferent perquè nosaltres no hem observat, al llarg de tot un curs, el dia a dia d'una classe de Primària. Nosaltres hem observat les assemblees de vuit escoles diferents (tal com expliquem en l'apartat de metodologia del treball) per tal de copsar aspectes tan importants com l'organització, les funcions, les competències, els rols del professorat i l'alumnat i els rituals i mecanismes propis de l'assemblea. També per saber quina percepció tenen els mestres i les mestres de les assemblees i demanar l'opinió dels nens i les nenes.

A més a més hem consultat l'article "*Les assemblees de classe: anàlisi d'un cas*" (1991), aparegut a la revista **Perspectiva escolar**, núm. 157 (pp. 19-24). La seva consulta ens ha anat bé per veure com es tractava la recollida de la informació. Hem trobat molt interessant el treball, però hem de dir que l'objecte d'estudi del citat article està centrat en el diàleg que alumnes i mestres viuen en les assemblees. Fa una recollida dels temes que es parlen a l'assemblea, dels interessos dels alumnes, de la manera com es desenvolupa el diàleg entre mestre i alumnes i quan temps destinen a parlar uns i altres. A diferència del nostre treball que es centre més en la dinàmica de l'assemblea.

Creiem que l'estudi de l'assemblea d'aula és un tema que ofereix infinites possibilitats de tractament que amb la nostra petita aportació no s'exhaureixen. Al contrari, arran d'aquest estudi sorgeixen noves preguntes que poden estimular properes recerques.

3. MARC TEÒRIC

"L'educació és l'arma més poderosa que tenim per canviar el món"

Nelson Mandela

INTRODUCCIÓ

A Catalunya els moviments de renovació pedagògica i les tradicionals escoles d'estiu, tan arrelades al nostre país i pioneres en l'escola moderna i activa, han reconegut sempre la importància dels valors democràtics i cívics en l'educació dels nois i noies i han vetllat perquè els mestres i les mestres poguessin tenir una formació adient per tal d'actualitzar el sistema educatiu, atenent als nous reptes socials i culturals, posicionant l'educació democràtica i per la ciutadania en lloc prioritari.

En la mateixa línia, els diferents documents que legislen el dret a l'educació a Catalunya es perfilen, cada vegada més, com a marcs unitaris en defensa d'una formació democràtica i cívica de l'alumnat, determinant les competències necessàries perquè el noi o la noia esdevingui una persona autònoma, cívica, capaç de saber gestionar els seus conflictes i de ser protagonista del seu propi aprenentatge. La Declaració Universal dels Drets Humans és el marc referencial dels valors morals que són l'eix vertebrador de les lleis d'educació.

La LOE (Ley Orgánica de Educación), aprovada el desembre de 2006, recull, per primera vegada, les competències bàsiques imprescindibles que, un cop adquirides, hauran d'habilitar als alumnes i a les alumnes per a la seva realització personal, per a l'exercici de la ciutadania activa i per a la incorporació a la vida adulta de manera satisfactòria.

Per il·lustrar el que acabem d'assenyalar, destacarem només alguns apartats de l'article 3 de l'esmentada llei:

Artículo 3. Objetivos de la Educación primaria.

La Educación primaria contribuirá a desarrollar en los niños y niñas las capacidades que les permitan:

a) Conocer y apreciar los valores y las normas de convivencia, aprender a obrar de acuerdo con ellas, prepararse para el ejercicio activo de la ciudadanía y respetar los derechos humanos, así como el pluralismo propio de una sociedad democrática.

b) Desarrollar hábitos de trabajo individual y de equipo, de esfuerzo y responsabilidad en el estudio así como actitudes de confianza en sí mismo, sentido crítico, iniciativa personal, curiosidad, interés y creatividad en el aprendizaje.

c) Adquirir habilidades para la prevención y para la resolución pacífica de conflictos, que les permitan desenvolverse con autonomía en el ámbito familiar y doméstico, así como en los grupos sociales con los que se relacionan.

d) Conocer, comprender y respetar las diferentes culturas y las diferencias entre las personas, la igualdad de derechos y oportunidades de hombres y mujeres y la no discriminación de personas con discapacidad.

m) Desarrollar sus capacidades afectivas en todos los ámbitos de la personalidad y en sus relaciones con los demás, así como una actitud contraria a la violencia, a los prejuicios de cualquier tipo y a los estereotipos sexistas.

Des de fa un temps, els documents legals sobre educació deixen molt clar que no n'hi ha prou amb la transmissió de coneixements del professorat a l'alumnat, sinó que el que cal és formar persones que siguin respectuoses, participatives, cíviques, crítiques i amb autonomia personal, capaces de viure en un món cada cop més divers, global, canviant i a la vegada, és d'esperar, més humà i més just. Es demana que l'educació contribueixi a una veritable formació integral.

En la mateixa direcció, a l'Annex 1 de competències bàsiques del nou currículum de Primària (Departament d'Educació 2007, Decret 142/2007) es manifesta que:

“La finalitat de l'educació és aconseguir que els nois i les noies adquireixin les eines necessàries per entendre el món en què estan creixent i que els guiïn en el seu actuar; posar les bases perquè esdevinguin persones capaces d'intervenir activament i crítica en la societat plural, diversa, i en continu canvi, que els ha tocat viure.

Per a l'educació obligatòria, s'identifiquen com a competències bàsiques les vuit competències següents:

Competències transversals:

Les competències comunicatives:

1. Competència comunicativa lingüística i audiovisual
2. Competències artística i cultural

Les competències metodològiques:

3. Tractament de la informació i competència digital
4. Competència matemàtica
5. Competència d'aprendre a aprendre

Les competències personals:

6. Competència d'autonomia i iniciativa personal

Competències específiques centrades en conviure i habitar el món:

7. Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic
8. Competència social i ciutadana”

Pel que respecta a l'última competència, l'Annex 1 hi afegeix entre d'altres qüestions:

“Aprendre a conviure i habitar el món per tal que els nois i noies esdevinguin ciutadans i ciutadanes actius en una societat democràtica i participativa. La conscienciació per la pertinença social i comunitària, el respecte per la diversitat, el desenvolupament d'habilitats socials, el funcionament participatiu de la institució escolar, el treball en equip, la gestió positiva dels conflictes, el desenvolupament de projectes en comú, afavoreixen la cohesió social i la formació de persones compromeses i solidàries”.

El projecte de Llei d'Educació de Catalunya (LEC), sorgit després del Pacte Nacional per a l'Educació i pendent d'aprovació en el moment de redacció d'aquest apartat, certifica la importància que es dona a l'educació democràtica i cívica:

Article 2. Principis: *“El sistema educatiu de Catalunya, en el marc dels valors establerts en la Constitució i en l'Estatut d'Autonomia, s'inspira en els principis següents (només destaquem els relacionats directament amb el tema tractat):*

- *La transmissió i l'establiment dels valors propis d'una societat democràtica, de llibertat personal, responsabilitat, solidaritat, respecte i igualtat.*
- *El conreu de la cultura popular i el respecte a la convivència.*
- *El foment de la pau i els drets humans.*
- *La capacitat per a l'exercici de la ciutadania.*

- *La participació en la comunitat educativa.*
- *El compromís de les famílies en el procés educatiu i l'estímul i el suport per fer-ho possible".*

La finalitat de l'educació d'avui, que plantegen els diferents marcs teòrics estatals, està estretament lligada amb l'informe que va elaborar per a la UNESCO, la Comissió Internacional sobre "Educació per al segle XXI" (Delors et al., 1996), basat en els famosos quatre pilars essencials de l'aprenentatge:

- *"**Aprender a conocer**, combinando una cultura general suficientemente amplia con la posibilidad de profundizar los conocimientos en un pequeño número de materias. Lo que supone además: aprender a aprender para poder aprovechar las posibilidades que ofrece la educación a lo largo de la vida.*
- ***Aprender a hacer**, a fin de adquirir no sólo una calificación profesional sino, más generalmente, una competencia que capacite al individuo para hacer frente a gran número de situaciones y a trabajar en equipo. Pero, también, aprender a hacer en el marco de las distintas experiencias sociales o de trabajo que se ofrecen a los jóvenes y adolescentes, bien espontáneamente a causa del contexto social o nacional, bien formalmente gracias al desarrollo de la enseñanza por alternancia.*
- ***Aprender a vivir juntos**, desarrollando la comprensión del otro y la percepción de las formas de interdependencia -realizar proyectos comunes y prepararse para tratar los conflictos- respetando los valores de pluralismo, comprensión mutua y paz.*
- ***Aprender a ser**, para que florezca mejor la propia personalidad y se esté en condiciones de obrar con creciente capacidad de autonomía, de juicio y de responsabilidad personal. Con tal fin, no menospreciar en la educación ninguna de las posibilidades de cada individuo: memoria, razonamiento, sentido estético, capacidades físicas, aptitud para comunicar.*
Mientras los sistemas educativos formales propenden a dar prioridad a la adquisición de conocimientos, en detrimento de otras formas de aprendizaje, importa concebir la educación como un todo. En esa concepción deben buscar inspiración y orientación las reformas educativas, tanto en la elaboración de los programas como en la definición de las nuevas políticas pedagógicas".

De la mateixa manera, insisteix Federico Mayor Zaragoza:

"En esta evolución hacia los cambios fundamentales de nuestros estilos de vida y nuestros comportamientos, la educación –en su sentido más amplio- juega un papel preponderante. La educación es "la fuerza del futuro", porque ella constituye uno de los instrumentos más poderosos para realizar el cambio. Uno de los desafíos más difíciles será cambiar, será el de modificar nuestro pensamiento de manera que enfrente la complejidad creciente, la rapidez de los cambios y lo imprevisible que caracteriza nuestro mundo. Debemos considerar la organización del conocimiento. Para ello debemos derribar las barreras tradicionales entre las disciplinas y concebir la manera de volver a unir lo que hasta ahora ha estado separado. Debemos reformular nuestras políticas y programas educativos. Al realizar estas reformas es necesario mantener la mirada fija hacia el largo plazo, hacia el mundo de las generaciones futuras frente a las cuales tenemos una enorme responsabilidad. La UNESCO se ha dedicado a pensar de nuevo la educación en términos de durabilidad"¹.

Tal i com acabem de mostrar, els canvis de plantejament en educació han arribat a les administracions públiques que, ja fa temps, han proporcionat el marc normatiu pertinent amb la finalitat de millorar els resultats acadèmics de l'alumnat i també d'assentar les bases d'una formació integral de les persones,

¹ Morin, E. (1999). **Los siete saberes necesarios para la educación del futuro**. Barcelona: Paidós Ibérica. (Prefacio del Director General de la UNESCO, Federico Mayor Zaragoza).

fonamental per aconseguir una millor convivència i preparar els alumnes i les alumnes per a ser bons ciutadans i habitants del món.

Les escoles també tenen molt present el currículum de l'etapa primària, eina bàsica per elaborar els projectes educatius dels centres, i punt de partida del canvi i de la transformació escolar que la societat necessita. Les escoles, pràcticament sempre, han procurat la formació integral dels alumnes, però sovint se'ls ha demanat més del que podien fer i les expectatives que es tenien sobre els centres educatius han estat massa elevades. L'escola, de manera contradictòria, se l'ha fet culpable de gairebé tots els mals i alhora se n'espera gairebé totes les solucions (Cardús, 2000).

Els centres escolars, per tal de millorar els resultats acadèmics de l'alumnat, han sofert, per part de l'administració, potser més canvis dels necessaris, de vegades amb resultats ben minsos (moltes lleis educatives en pocs anys i moltes reformes, algunes no gaire rellevants). Força vegades aquests canvis superflus han impossibilitat que es produïssin vertaders canvis encaminats a millorar l'organització escolar i la participació democràtica de tots els membres que formen la comunitat educativa i han impedit una implicació més gran de l'alumnat en el seu propi procés d'aprenentatge .

Les transformacions internes dels centres ja estan en marxa, però de vegades, van més a poc a poc del que voldríem. Costen els canvis i costa passar de la teoria a la pràctica. Però a l'escola, ja han arribat tots els principis de modernitat pedagògica que l'han de portar, altra vegada, a ser una institució fonamental per a la societat i que l'ajudaran a recuperar la confiança en ella mateixa. Perquè l'escola és un escenari privilegiat per a posar en pràctica les estratègies socials que ajuden als nens i nenes a relacionar-se dintre d'una comunitat, comptant en tot moment amb l'ajuda del professorat.

Les societats occidentals s'adonen de la importància que té l'educació per al futur dels països i impulsen manifestos per tal de recolzar la tasca educadora de l'escola. El nostre país no n'ha quedat al marge. El dia 4 de desembre de 2008, representants de trenta-sis institucions de la societat civil catalana, del món social, empresarial, cultural, artístic, polític, esportiu..., van firmar un pacte per l'educació a Catalunya, declarant que l'educació és cosa de tots, que cadascú ha d'assumir la seva responsabilitat i no solament és responsabilitat de les famílies, les escoles i les administracions públiques. Van reconèixer la importància del paper social dels mestres i les mestres i van valorar molt positivament la seva tasca, actualment força desprestigiada. Van concloure, tal com diu A. Marina², que si fa falta tota una tribu per educar una criatura, la societat ha d'assumir el seu paper (notícia llegida a La Vanguardia, 5/12/2008).

L'actual crisi econòmica juntament amb la permanent crisi educativa han fet reflexionar a la societat sobre la importància que tenen els valors morals que l'escola transmet a l'alumnat i són els que fan que els habitants d'un país

² José Antonio Marina ha creat un espai virtual d'alt interès que cerca la implicació de tots els agents socials en el debat educatiu que es pot consultar a:
<http://www.movilizacioneducativa.net/>

esdevinguin democràtics, participatius, cívics i responsables, perquè sense educació no hi ha futur, i si n'hi ha, possiblement, serà un futur d'incivisme, d'incultura i carent de la imprescindible cohesió social. Invertir en educació (no tan sols econòmicament, sinó en reconeixement social, innovació, etc.) surt molt a compte, és directament proporcional a estalviar en bretolades i, més important encara, a un millor desenvolupament social, cultural i econòmic.

És evident que hi ha encara moltes aportacions a fer, greus defectes per corregir i infinitat d'aspectes a millorar, però actualment es percep un compromís ètic i cívic de les institucions socials interessades en transmetre una sèrie de valors morals, que fins no fa gaire eren força impopulars, i hi ha voluntat de millorar, tots junts, el present de l'educació. Cal treballar plegats per promoure pràctiques coherents d'actuació democràtica i cívica a dintre i fora de l'aula.

No volem tancar aquest apartat sense dedicar un espai a parlar de la importància del diàleg en l'educació: paraules per aprendre, paraules per crear, paraules per sentir, paraules per construir, paraules per expressar, paraules per comunicar, paraules per compartir...

EL DIÀLEG

“El uso total de la palabra para todos me parece un buen lema de bello sonido democrático, no para que todos sean artistas, sino para que nadie sea esclavo”.

Gianni Rodari

Abans de passar a parlar detingudament dels quatre temes centrals del treball: l'educació democràtica, el civisme, la convivència i l'autogestió del treball, volem certificar que tots tenen en comú la participació i el diàleg com a elements constructors de bones relacions i d'expressió de la pròpia manera de ser en relació als altres.

Entenem el diàleg com a eina d'aprenentatge i com a element bàsic per exercir la ciutadania en una societat democràtica. El respecte i el diàleg els considerem com a fonaments de la democràcia i elements bàsics per aconseguir la necessària harmonia i cohesió social. Quan el diàleg entre persones és autèntic i sincer promou actituds de cooperació i voluntat, i ajuda a cercar el millor per a tots i totes.

Gilbert Leroy va ser un dels primers pedagogs en defensar el diàleg i advocar per una escola democràtica. Defensava un diàleg de veritat entre iguals. Ell opinava que els diàlegs horitzontals d'intercanvi entre iguals constitueixen el fonament de relacions humanes confiades. Existeix diàleg des del moment en que es conversa, s'estableix comunicació, s'accepta l'altre i es dona i es rep. El diàleg és autèntic si cada una de les persones s'hi implica, s'hi entrega, expressant amb sinceritat les idees i experiències pròpies, acceptant els

sentiments, idees i experiències dels demés, perquè vol comprendre'ls, modificant si és necessari les pròpies actituds i intencions per cooperar amb els altres, buscant el millor per a tots³.

Dialogar és acceptar que els interlocutors poden aprendre alguna cosa, l'un de l'altre. Quan es fa ús del diàleg és perquè es vol incloure l'altre, es vol fer un intercanvi d'idees que, probablement, millorarà no solament les relacions laborals, sinó també les relacions socials. Qui dialoga és que vol acostar-se a l'altre i el vol fer partícip del seu projecte. El diàleg implica comunicació i ampliació de la pròpia perspectiva.

A l'escola és essencial promoure el diàleg respectuós i reflexiu com a factor de participació i unió entre els seus membres. Arran del diàleg es fomenten els valors cívics, democràtics, solidaris, cooperatius, convivencials... Una de les qualitats més importants del diàleg és el compromís que porta implícit. Quan s'ha parlat d'un tema és més fàcil comprendre'l, acceptar-lo i si, hi ha hagut acord, és més fàcil comprometre's a complir-lo. Una de les propostes més efectives per promoure un diàleg democràtic, cívic i compromès és la celebració d'assemblees d'aula, on els nois i noies poden expressar les seves opinions, arribar acords, pactar normes, parlar de projectes de treball i participar en la vida escolar.

Quan parlem de diàleg no podem deixar de mencionar a Raimon Panikkar, gran filòsof, defensor de la pau i del diàleg entre cultures i religions. Va obrir una porta important de comunicació entre Orient i Occident, construint ponts d'entesa i concòrdia. Política i socialment ens recorda que les dues principals forces de la democràcia són la participació i la transparència, sense oblidar que la seva arma més important és la paraula. Segons aquest pensador, la crisi de la democràcia és paral·lela a l'afebliment de la força de la paraula.

Seria enganyar-nos pensar que l'escola és l'únic espai formador dels alumnes, però també seria poc seriós no reconèixer que té un paper important de socialització i formació, per això cal aprofitar totes les oportunitats que es presenten per fomentar el diàleg col·lectiu i debatre els temes que interessen al grup, buscar solucions, prendre acords, triar projectes de treball, establir normes i fer sentir a l'alumnat que forma part d'una col·lectivitat. Fer-los valorar el respecte i el diàleg com a fonaments de la democràcia i elements bàsics per aconseguir una societat cohesionada i harmònica. És cert que l'escola no pot solucionar-ho tot, però sí que és el lloc ideal per assajar, inculcar i posar en pràctica principis i hàbits democràtics i cívics per tal de resoldre les tensions que la interacció humana comporta.

LA PARTICIPACIÓ

“El compromís per a la participació és una posició pedagògica de concepció de l'educació per a la responsabilitat i la ciutadania.”

Conclusions del tema general. Escola d'estiu Rosa Sensat, juliol 2007

³ Leroy, G. (1971). *El diálogo en la educación*. Madrid: Narcea

Vivim en comunitat, l'escola és també una comunitat, participar és senyal fidedigne de pertinença a la comunitat. Participar ens fa actius. Participant demostrarem el nostre interès i curiositat pel que ens envolta. La participació és el contrari a la passivitat. A l'escola s'ha de promoure la participació tant de mestres, com d'alumnes, com de famílies. Trobar la manera de fer participar a l'alumnat és trobar la manera d'implicar-lo en la vida escolar i involucrar-lo en els problemes que puguin sorgir i comprometre'l a buscar possibles solucions. El que participa té més dret a queixar-se. És bo que ens afecti el funcionament de l'escola, on hi passem un grapat d'hores al llarg del curs i és bo que manifestem el nostre interès per millorar-lo mitjançant la participació.

Antonio Bolívar en el seu llibre *Como mejorar los centros educativo* fa un llistat de les condicions més idònies que han de presentar les escoles per tal de millorar la seva tasca docent. Una d'aquestes condicions és la participació activa de l'alumnat, del professorat i de les famílies i el seu compromís en l'educació. Destaca que les escoles que funcionen bé han desenvolupat un sentiment d'implicació i d'identificació comú, a la vegada que han procurat establir un bon clima de relació per facilitar la planificació i la coordinació d'activitats entre tots tres estaments⁴.

El sistema de comunicació que s'estableix a la classe i al centre docent és fonamental per facilitar la participació de totes les persones implicades en l'educació. Entenem que l'educació ha de ser un procés de participació guiada i una construcció conjunta de sabers i valors.

Quan parlem de participació escolar ens referim a la combinació del diàleg i l'acció cooperativa. Dialogar per tal de portar a terme projectes. Parlar per a dotar de significat el treball i treballar per fer realitat les paraules. Una escola participativa és aquella que es basa en la pràctica de la paraula i en el compromís de l'acció (Puig, 1997).

Una activitat educativa és el fruit de la interacció dels seus participants, del seu treball conjunt per aconseguir uns objectius. És una construcció que té el seu fonament en els missatges i accions de l'alumnat i el professorat. Per arribar-hi els alumnes i els mestres han opinat, escoltat i acordat projectes i solucions per després passar a l'acció i treballar en la realització de les tasques que junts s'han compromès a fer, i possiblement arribaran a comprendre's millor humanament.

La participació democràtica i la implicació per part de l'alumnat en la vida escolar, fa que els nens i les nenes se sentin més vinculats a la institució, fa que la considerin com una cosa seva, propera a ells. Si se senten involucrats en el dia a dia escolar els serà més fàcil renunciar al seu individualisme i pensar més en la col·lectivitat, veure que l'escola la fem entre tots.

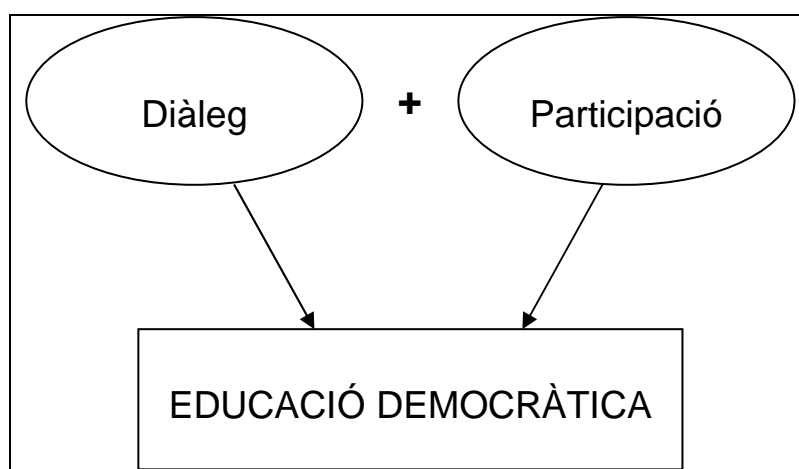
Hem de procurar que els nens i les nenes se sentin part de l'escola, que prenguin consciència de que tenen el dret i el deure de participar i d'aprendre. Els mestres i les mestres hem de posar de la nostra part els mitjans oportuns

⁴ Bolívar, A. (1999). *Como mejorar los centros educativos*. Madrid: Síntesis Educación. (p. 43-48)

perquè això sigui possible. Desgraciadament, hem pogut descobrir que la renúncia educativa i el desinterès pel treball, moltes vegades es produeixen quan els nens i els adults no se senten participants dels processos d'ensenyament i aprenentatge

S'han d'impulsar pràctiques de participació perquè els nens i les nenes puguin prendre part activa en la vida escolar en qüestions com el treball, les normes, la convivència, les festes... Una de les pràctiques de participació més rellevant d'una escola és l'assemblea de classe, com ja hem dit anteriorment i més endavant en parlarem detingudament.

Fig. 1 Fonaments de l'educació democràtica

L'EDUCACIÓ DEMOCRÀTICA

“Algú encara pensa que els alumnes només han d'estudiar allò que faran servir. Potser no ens hem adonat que la primària i la secundària per al que realment serveixen és per educar i per estimular? Ho confonem ben bé tot: les humanitats amb les lletres, l'educació amb l'ensinistrament. Quan només ensenyem coses que es puguin aplicar, estem ensinistrant. Educar és una altra cosa: és ensenyar a mirar la realitat complexa, ensenyar a interpretar-la, dominar-la, crear-la i admirar-la, tot alhora”⁵

Josep M. Terricabras

La paraula democràcia va néixer a Grècia, etimològicament, es tradueix democràcia com el poder del poble, autoritat del poble, sobirania del poble o govern del poble. El Diccionari General de la Llengua Catalana defineix la democràcia com el tipus de govern en què el poble exerceix la sobirania. Al llarg dels anys els governs democràtics han sofert múltiples i diverses transformacions i adaptacions d'indole política, social i econòmica per adaptar-

⁵ Terricabras, J.M., (2004). *Pensem-hi un minut Reflexions sobre política i cultura, lúcides, iròniques, sorprenents*. Barcelona: Pòrtic.

se als diferents moments històrics. Com es diu popularment la democràcia potser no és la millor forma de govern, però sí que és el menys dolent dels governs.

La democràcia té punts forts i febles i també limitacions. Mai com avui hi ha hagut tantes tiranies sobre les ments (publicitat, mitjans de comunicació, integrismes culturals, fanatismes religiosos, manipulació de la informació...) que l'amenacen. La democràcia és fràgil i de vegades no és capaç d'educar en els seus valors. Governos de països democràtics retallen llibertats individuals excusant-se en preservar la seguretat internacional. Es produeixen profundes sotragades econòmiques, produïdes per males gestions i casos de corrupció que no ajuden a donar credibilitat al sistema democràtic, ans al contrari, el debiliten més que menys. Tot plegat ens porta cap a una situació carregada de crisis, no solament econòmica, sinó també política, social, cultural, moral, espiritual... tothom diu que ens en sortirem, de la crisi, però res no serà igual. La societat necessitarà, més que mai, una bona educació en valors morals com l'honestedat, la justícia, la generositat, la solidaritat, el respecte, la comprensió, l'ajuda, la compassió, l'educació cívica... i l'escola, com a transmissora d'aquests valors, serà un pilar bàsic en aquesta regeneració.

L'escola és una institució ubicada en aquesta societat mutant, plena de crisis, canvis i transformacions. Aquests canvis es produeixen més ràpidament a la societat que a l'escola, són les transformacions externes les que empenyen als centres educatius a no quedar despenjats de les novetats socials. A nivell escolar, aquestes modificacions arriben més lentament a les aules. En el segle XXI encara hi ha "escoles antigues d'organització", on hi trobem a faltar pràctiques democràtiques. Posar-se al dia, no se soluciona solament amb el canvi de lleis i la proposta de nous currículums, sinó que passa per democratitzar les institucions escolars i practicar diàriament costums i hàbits democràtics a l'escola.

Pel que respecta a tipus d'escola que hi ha hagut al llarg dels anys, no farem cap exercici expositiu de l'evolució de l'escola des de la tradicional i autoritària, fins l'escola nova, passant pels intents d'autogestió de caire extremista, sinó que ens centrarem en la defensa de la participació dels nois i noies en la vida de la institució escolar i en la reflexió de quins criteris modulen l'organització d'una institució democràtica. Som conscients que a l'escola la participació no pot ser igualitària perquè els mestres i les mestres tenen un paper diferent respecte als seus alumnes i a les seves alumnes. L'escola no és una institució horitzontal, però amb pràctiques democràtiques es pot arribar a aconseguir un bon equilibri de participació i d'igualtat entre els seus membres.

Creiem que una escola ha de ser democràtica, en primer lloc, perquè en una societat democràtica totes les institucions que la configuren s'han de regir per criteris democràtics, d'igualtat, de llibertat, de participació i de justícia. A la institució escolar s'han de formar els ciutadans i ciutadanes de la societat democràtica i no poden fer-ho d'altra manera que vivint en democràcia, per aprendre a viure democràticament. L'escola no pot copiar literalment el model d'una societat democràtica perquè són realitats completament diferents, però sí que es pot regir per principis d'igualtat, de participació i de justícia. En segon

lloc perquè la participació democràtica permet als escolars adquirir un ventall d'experiències bàsiques per a la seva educació moral i cívica, els ensenya a resoldre dificultats, a construir la convivència i aprofitar els recursos per ser ells i elles els protagonistes del seu aprenentatge (Puig, 1997).

És una delícia llegir a Edgar Morin, ens permetem de transcriure el resum del capítol 7 que fa en el pròleg de la seva obra: *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*.

“Capítulo 7: La ética del género humano

- *La educación debe conducir a una “antropo-ética”, considerando el carácter ternario de la condición humana, que es el de individuo <-> sociedad <-> especie. En este sentido, la ética individuo/especie necesita un control mutuo de la sociedad por el individuo y del individuo por la sociedad, es decir la democracia; la ética individuo <-> especie convoca a la ciudadanía terrestre en el siglo XXI.*
- *La ética no se podría enseñar con lecciones de moral. Ella debe formarse en las mentes a partir de la conciencia de que el humano es al mismo tiempo individuo, parte de una sociedad, parte de una especie. Llevamos en cada uno de nosotros esta triple realidad. De igual manera, todo desarrollo verdaderamente humano debe comprender el desarrollo conjunto de las autonomías individuales, de las participaciones comunitarias y la conciencia de pertenecer a la especie humana.*
- *De allí, se esbozan las dos grandes finalidades ético-políticas del nuevo milenio: establecer una relación de control mutuo entre la sociedad y los individuos por medio de la democracia y concebir la Humanidad como comunidad planetaria. La educación debe no sólo contribuir a una toma de conciencia de nuestra Tierra-Patria, sino también permitir que esta conciencia se traduzca en la voluntad de realizar la ciudadanía terrenal”⁶*

I encara més...

“La democracia necesita del consenso de la mayoría de los ciudadanos y del respeto de las reglas democráticas. Pero, al igual que el consenso, la democracia necesita diversidades y antagonismos.

La democracia necesita tanto conflictos de ideas como de opiniones que le den vitalidad y productividad. Pero la vitalidad y la productividad de los conflictos sólo se pueden expandir en la obediencia a la norma democrática que regula los antagonismos reemplazando las batallas físicas por las batallas de ideas, y determina por la vía de los debates y las elecciones un vencedor provisional de las ideas en conflicto, el cual, a cambio, tiene la responsabilidad de dar cuenta de la realización de sus ideas.

(...)Podríamos preguntarnos finalmente si la escuela no podría ser práctica y concretamente un laboratorio de vida democrática. Obviamente, se trataría de una democracia limitada en el sentido que un profesor no sería elegido por sus estudiantes. Una necesaria autodisciplina colectiva no podría eliminar una disciplina impuesta, en el sentido de que la desigualdad de principio entre los que saben y los que aprenden no se podría abolir. Pero sobre todo, la clase debe ser el lugar de aprendizaje del debate argumentado, de las reglas necesarias para la discusión, de la toma de conciencia de las necesidades y de los procesos de comprensión del pensamiento de los demás, de la escucha y del respeto de las voces minoritarias y marginadas. Así, el aprendizaje de la comprensión debe jugar un papel fundamental en el aprendizaje democrático”⁷.

⁶ Morin, E. (1999). **Los siete saberes necesarios para la educación del futuro**. Barcelona: Paidós Ibérica. (p. 3, 4)

⁷ Íbid. (p. 55, 56)

Per la seva banda Philippe Meirieu⁸ ens fa reflexionar sobre els principis que ell creu que ha de reunir l'escola:

- Escola oberta: les relacions entre les persones no són fixes, els grups poden organitzar-se per realitzar tasques comunes amb independència.
- Escola del respecte: prohibició de la violència, respectant els éssers humans, els bens personals i col·lectius i tot el que utilitza la comunitat.
- Escola que reuneix: la institució escolar garanteix l'existència de la mateixa *polis*. L'escola ha de ser capaç de fundar un col·lectiu on els seus membres es reconeixin com a socis d'una aventura comuna. Un col·lectiu on es poden expressar les diferències sense que se'n ressenti el conjunt.
- Escola del saber: sense els sabers no és possible l'expressió. L'escola ha de permetre a la persona comprendre el món que l'envolta i prendre part en les discussions que decidiran el seu futur.
- Escola de la democràcia: és la que a la vegada "domestica" i "emancipa". Domestica a l'infant per poder entrar a la *domus*, educant-lo amb els costums i codis existents i a la vegada el predisposa a l'emancipació per poder aconseguir la llibertat i poder escriure la seva història.

L'escola ha de ser un espai democratitzador que mitjançant el diàleg ha de contribuir a la cohesió social i treballar per la qualitat educativa des de la diversitat, ensenyant a pensar i ensenyant a conviure a l'alumnat. L'escola democràtica proposa ensenyar i formar a l'alumnat a través de la seva comunicació, implicació i participació amb l'acompanyament dels mestres i de les mestres.

Tot seguit, enumerarem els criteris que creiem que han prevaler en una escola democràtica:

- Cal que l'escola tingui un projecte d'educació integral (conjunt de sabers, valors i pràctiques pedagògiques), fet amb la participació i acord de tota la comunitat. Tothom ha de saber cap a on va la institució escolar.
- Cal que hi hagi un equip de mestres que faci possible tirar endavant el projecte amb força i voluntat.
- Cal una bona organització escolar que faciliti el funcionament intern, les relacions amb l'entorn, la comunicació entre els diferents membres de la comunitat educativa (alumnes, mestres, pares i mares...), que triï les millors metodologies de treball per tal d'optimitzar les aptituds dels escolars.
- Cal donar prioritat al treball en equip, en la manera d'ensenyar i en la manera d'organitzar-se.
- Cal que l'escola treballi conjuntament amb les famílies i l'entorn més proper amb l'objectiu de millorar la qualitat educativa.
- Cal que el mestre i la mestra, amb una bona formació, siguin el cor de l'escola democràtica, demostrant amor per la tasca educativa i fent-la amb il·lusió, entusiasme i rigor.

Els objectius que ha de cercar l'escola democràtica són:

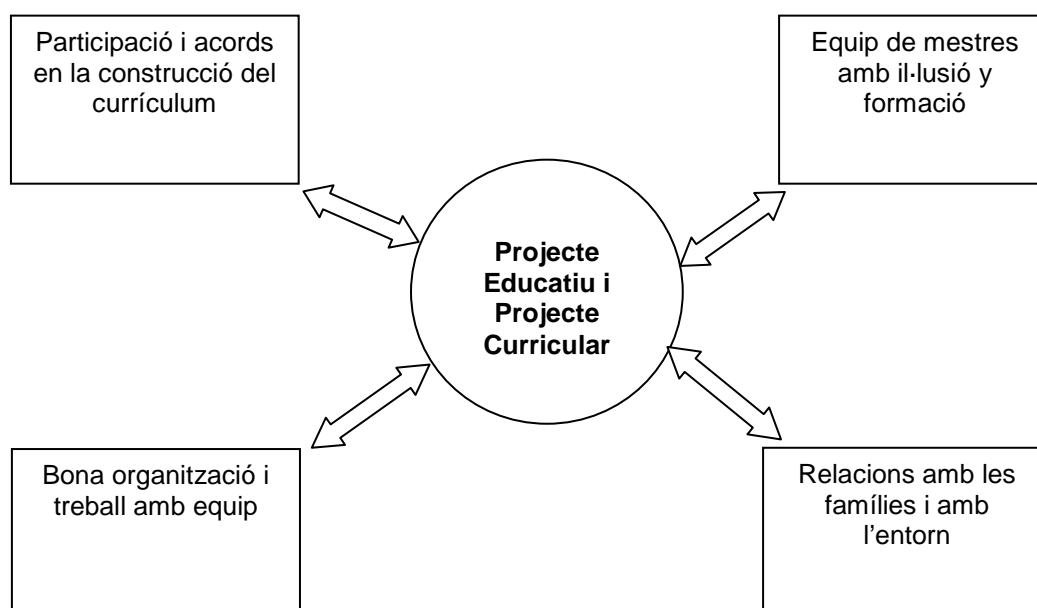
⁸ Meirieu, P. (2004). *En la escuela hoy*. Barcelona: Octaedro. Colecció: Rosa Sensat.(p. 27,28, 29)

- Crear demòcrates: formar l'alumnat en la participació i el compromís en la vida escolar per tal que vagi adquirint responsabilitat i llibertat.
- Crear ciutadans: preparar als nois i noies perquè siguin persones actives, i implicades en les institucions socials, solidàries i capaces de construir la justícia social.
- Crear habitants del món: inculcar als nens i nenes el significat de la tolerància per l'altre, per prevenir qualsevol situació de racisme, xenofòbia, discriminació...
- Crear esperits crítics: traspasar sabers als alumnes perquè tinguin la informació necessària per poder decidir per ells mateixos.
- Crear persones respectuoses: Transmetre als infants que la llei i l'autoritat no són quelcom d'arbitrari, que cadascú de manera autònoma ha de respectar les normes de convivència, sorgides de l'acord i el diàleg, per tal de poder gaudir de bona qualitat de vida.

La democràcia no és una lliçó ocasional, ni un tema puntual d'alguna àrea o disciplina acadèmica. És un problema bàsic del contingut del currículum com a àmbit i procés d'experiències a les quals s'enfronten escolars i professorat amb intencionalitat educativa.⁹

Si cultivem l'esperit democràtic a l'escola estem treballant pel civisme, per la convivència, per l'esperit crític i per la cultura, sense oblidar que tots parteixen de la pràctica discursiva, o sigui, parteixen del parlar constructivament. Quan una escola esdevé democràtica, el civisme, la convivència i l'autogestió del treball passen a formar part del mateix projecte, tots ells estan estretament connectats.

Fig. 2 Escola democràtica¹⁰

⁹ Martínez Bonafé, J. (coord.) (2003). *Ciudadanía, poder y educación*. Barcelona: Graó.

¹⁰ Figura inspirada en el quadre de la pàgina 33 del Proyecto Atlántida. www.proyecto-atlantida.org

EL CIVISME

“La millora d’una societat és impossible sense un millorament dels individus”.

Herbert Spencer

Un autor que va dedicar bona part de la seva obra a l’educació per a la ciutadania és Dewey que concebia l’educació com a procés social i l’escola com espai socialitzador. Dewey entén que l’escola ha de formar ciutadans per a una participació cívica responsable que tinguin com a objectiu formar part d’una societat millor, més justa i equitativa. L’escola, en conseqüència, ha d’educar els alumnes en referència als deures i als drets que hauran d’afrontar com a adults. “Una sociedad es democrática en la medida en que facilita la participación en sus bienes de todos sus miembros en condiciones iguales y que asegura el reajuste flexible de sus instituciones mediante la interacción de las diferentes formas de vida asociada. Tal sociedad debe tener un tipo de educación que dé a los individuos un interés personal en las relaciones y el control social y los hábitos espirituales que produzcan los cambios sociales sin introducir el desorden” (Dewey¹¹)

Segons Victòria Camps¹², la democràcia i el civisme es troben íntimament lligats, ja que la democràcia és l’expressió política del civisme, i és també una via cívica per a la convivència. Camps distingeix dues definicions de civisme, una més corrent i una altra més subtil. La primera, fa referència a la conducta correcta i respectuosa entre propis i estranys, inclou la bona educació i els bons modals. La segona és la cultura pública de convivència per la qual es regeix una determinada societat. El civisme està format per un conjunt de comportaments d’interacció humana sense els quals la convivència és difícil o impossible.

Entenem per bona educació un recull de bones maneres que fan més agradable la vida amb els altres. És una forma de dir-los que no passem d’ells, que ens importa la seva presència i per això ens comportem d’una manera agradable i cortès amb ells. Les bones maneres, paraules que tornen a ser reivindicades per alguns sectors de la societat, després de força anys en decadència, són formes que s’han establert per exterioritzar, reconduir o reprimir les nostres emocions i els nostres sentiments.

Conviure és relacionar-se i les relacions humanes, sovint, esdevenen complexes i difícils degut a múltiples causes. Algunes són d’ordre cultural, ens trobem, cada vegada més, diferents cultures convivint en un mateix indret. D’altres són per saturació de l’espai, molta població en molt poc territori i, a més a més, amb marcs normatius diversos. N’hi ha per la relaxació en el compliment dels deures com a ciutadans. O per la implantació de falses modes antisocials. Algunes s’atribueixen a l’erosió del concepte d’autoritat. D’altres, a la confrontació entre l’interès individual i l’interès comú. També a la poca

¹¹ Dewey, J. (1953) *Democracia y Educación. Una introducción a la filosofía de la educación*. Buenos Aires: Losada. (p.108)

¹² Camps, V. i Giner, S. (1998). *Manual de civisme*. Barcelona: Ariel.

coincidència entre el què està bé i el què està malament, degut a diferents models ètics... Tot això i més, ha fet emergir la preocupació de les autoritats polítiques per estimular el respecte a les normes bàsiques de convivència i per promoure els valors morals que aporta el civisme.

L'escola, com a institució pública i immersa en la societat, no queda al marge de totes aquestes problemàtiques, per això, en els centres escolars, ja s'han engegat estratègies diverses per tal de procurar una bona convivència entre els membres de la comunitat educativa i una bona formació cívica dels nens i nenes, pensant en el seu paper actual d'alumnes i el seu paper futur de ciutadanes i ciutadans actius i participatius.

L'educació cívica ha de ser entesa com una tasca de tot el teixit escolar i social. S'ha d'implementar l'aprenentatge i la pràctica de continguts i valors democràtics compartits que possibilitin la integració i cohesió social. L'escola, com ja hem dit, és un lloc privilegiat per posar en funcionament aquests valors, com a microcomunitat que és, i ha de crear un bon ambient de participació, de comunicació, de cooperació, de civisme i convivència que permetin practicar una cultura de respecte mutu. Perquè sense tot això no hi ha bona educació.

El Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, igual que les administracions d'altres Comunitats Autònomes, sensibilitzat pel tema, ha impulsat el Programa d'Educació per a la Ciutadania, basat en el respecte i la defensa dels Drets Humans, en el coneixement dels principis i fonaments democràtics i en el foment de la pau i la solidaritat. A l'escola s'ha d'educar per a una ciutadania intercultural i despertar una consciència global de respecte als altres. El recolzament mutu i la cooperació responsable són un motor important que fan avançar a les persones. *"La concòrdia fa créixer les petites coses, la discòrdia arruïna les grans"* (Sal·lusti, historiador romà 86 a. C. 34 a. C.).

La democràcia és un ordre de convivència on no tan sols tenim drets, sinó que també tenim deures. Un d'ells, i no és pas trivial, és el de reflexionar sobre les repercussions dels nostres actes. Si no complim els nostres deures la societat no funciona, tot el que fem té les seves conseqüències, positives o negatives. Així, doncs, les actituds cíviques tenen un denominador comú: el de la responsabilitat personal. El civisme va encaminat a l'adquisició d'una sèrie d'hàbits amb la finalitat de crear una vida de millor qualitat per a tothom, on tothom en surti beneficiat i on tothom sigui responsable dels seus actes. L'educació cívica a l'escola és el primer pas per a la creació d'una consciència cívica de futur. L'incivisme va contra el progrés i la llibertat dels altres, és descortès, menyspreable i suposa una agressió a la col·lectivitat.

El civisme ens porta a la convivència, perquè no es pot con viure sense unes regles cíviques comunes de base cultural i acceptades per la majoria. No es pot jugar si no es respecten les regles del joc. Les regles, en general, ens faciliten les relacions socials i ens protegeixen de possibles abusos. Les normes han d'existir, han de ser clares, bàsiques, però no massa abundants. A l'aula cal crear espais d'opinió i de diàleg, com són les assemblees de classe, per parlar de les normes i decidir quines són les més convenientes per a la col·lectivitat. L'assemblea, com ja hem dit en alguna altra ocasió, és un recurs privilegiat per

a definir projectes de treball i convivència i determinar les normes de comportament o avaluar i discutir les existents. L'elaboració conjunta per part del professorat i l'alumnat de normes explícites i clares s'ha d'entendre com l'obertura progressiva d'un camí d'aproximació entre els dos estaments per tal de viure i avançar plegats i construir un espai de bones relacions. És una manera de neutralitzar els resultats nocius de l'anomenat currículum ocult, present a les escoles, i treballar a favor de la disciplina, pensada com la forma de complir de manera autònoma les normes de convivència, i d'aquest mode assolir una disciplina no impositiva i entesa per tothom (Puig, 1997).

Moltes de les directrius que hem indicat abans sobre l'educació democràtica serveixen per parlar del civisme i de la convivència perquè els tres aspectes, com ja hem apuntat anteriorment, estan molt relacionats, en tant que formen part de l'àmbit de desenvolupament personal i social. Una de les aportacions que intentem fer, o si més no, apuntar en aquest estudi, és vincular aquestes competències amb l'àmbit de les competències més relacionades amb l'aprendre a pensar i comunicar i amb l'aprendre a descobrir i tenir iniciativa. De vegades sembla que els esforços per assolir un comportament social adient van renyits amb el que solem qualificar de bon nivell d'aprenentatges, i que l'escola ha d'escollir entre prioritzar una tasca o l'altra.. Els bons costums i la responsabilitat de les persones estan en la base d'una bona convivència. Per això és important, fer entendre als nois i noies que és una responsabilitat seva saber aprofitar i valorar la bona educació que reben.

A l'escola es té tendència a avaluar-ho quasi tot, però hi ha una sèrie d'actituds que no és possible fer-ho de la manera tradicional. No es possible mesurar quantitativament i objectivament l'esperit crític, ni el fet de ser més o menys demòcrata, bon ciutadà, solidari, respectuós, de treballar en grup... no és possible fer-ho amb controls o proves com els que es fan servir per mesurar els coneixements de l'alumnat. I són els resultats de les avaluacions dels coneixements els que apareixen en totes les estadístiques, perquè són als que es dona rellevància i publicitat. Caldria, doncs, establir com mesurar tot el que aparentment no és mesurable, però pedagògicament és molt important per copsar el desenvolupament de l'alumnat.

El civisme ens fa sentir que formem part d'un col·lectiu, el sentiment de pertinença ens fa més solidaris i responsables amb els altres. El conjunt de bones maneres cíviques ens permet actuar civilitzadament i avançar en la resolució de conflictes de manera pacífica, perquè el civisme empeny al diàleg entre les persones. Les actituds cíviques ajuden a regular la vida diària escolar, a millorar les relacions entre nens i nenes i entre alumnat i professorat i, en definitiva, a forjar una bona convivència grupal.

Educar per a la ciutadania és, en definitiva, voler millorar l'individu educant-lo com a ciutadà per a una societat i una vida més dignes¹³.

¹³ Martínez Bonafé, J. (coord.) (2003). *Ciudadania, poder y educación*. Barcelona: Graó (p.24)

LA CONVIVÈNCIA

“Conviure és un art, al menys per als humans”

Victòria Camps

Podríem definir el conviure com la capacitat de viure junts, d'aprendre a respectar a l'altre, acceptant les seves diferències i controlant la pròpia voluntat. És una manera de dir als altres que no ens són indiferents i que estar amb ells ens és grat. La convivència amb els altres és molt necessària per aconseguir la nostra condició d'éssers intel·ligents i plenament humans, però la interacció humana engendra tensions de poder o influència. Per poder conviure es produeixen regles i costum que presideixen les situacions humanes, però mentre uns les obeeixen i respecten d'altres les violen (Camps, 1998).

Educar per a la convivència escolar exigeix la implicació de tota la comunitat educativa i demana una bona articulació dels diferents sectors que la formen: professorat, alumnat, famílies i personal no docent. Per tal de portar a terme un projecte de convivència escolar cal que la informació arribi a totes les parts per poder promoure la participació, la comunicació i la col·laboració i entre tots plegats fer que l'escola sigui un espai tolerant, plural, lliure i el més just possible, on tothom s'hi senti bé.

Depenent de les situacions de relació que ofereixi la vida escolar hi haurà millor relació entre els alumnes. Per exemple, el treball en equip, els jocs de cooperació, la presa de decisions conjuntes, la participació solidària, escoltar als companys, saber compartir, dialogar per resoldre conflictes i estar amb els altres i no contra els altres ensenyen a saber conviure. L'assemblea de classe és una de les dinàmiques de grup que més ajuden a millorar les relacions entre els seus membres i aporten serietat a les actuacions conjuntes que es decideixen portar a terme. La raó fonamental de conviure bé és comptar amb la comunitat, i l'assemblea afavoreix la reflexió sobre el dia a dia escolar i es basa en les relacions justes i igualitàries dels seus membres.

Algunes de les qualitats cíviues que faciliten la convivència, segons Pérez Serrano (1997:12), són:

- L'ús del diàleg per saber i aprendre i per la resolució pacífica dels conflictes.
- L'acceptació de la diversitat.
- El respecte i la tolerància.
- L'empatia.
- El foment de la identitat de cada persona, poble i cultura.
- El compromís amb l'interès comú, per sobre de l'individualisme.
- El desenvolupament d'actituds de cooperació entre persones, pobles i cultures

Les relacions interpersonals i la convivència escolar són unes de les realitats més controvertides de la institució docent. Se sent a parlar molt del deteriorament de la convivència i de l'augment de la conflictivitat a l'escola i sobretot als instituts. De vegades de manera poc o gens fonamentada i,

d'altres, amb encert. El que sí és veritat, és que una mala convivència perjudica el desenvolupament de les persones, desafavoreix les relacions personals amb els altres i dificulta el treball escolar. Per això, cada vegada són més els centres educatius que apliquen programes pedagògics per tal d'abordar aquesta problemàtica i així millorar el clima de relació i convivència.

El Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya interessat pel tema de la convivència escolar ha elaborat un pla de Convivència destinat als centres educatius¹⁴. L'existència d'un model de convivència que reguli el comportament i les relacions a l'aula i a l'escola és bàsic per tal d'evitar que els conflictes que apareguin (és normal que hi siguin, com en tota relació humana) es puguin resoldre satisfactòriament.

Sota el nostre punt de vista, quan el model de convivència ha estat elaborat amb la participació de l'alumnat, tenint en compte les seves opinions i aportacions, i amb el compromís i confiança de les famílies per reforçar l'autoritat del professorat, el nivell de bons resultats és més satisfactori, perquè les pràctiques democràtiques de participació augmenten el grau d'implicació, de vinculació amb els altres, de pertinença al grup i de responsabilitat de l'alumnat. Tal com ja hem expressat més amunt, tornem a posar de manifest la relació entre democràcia, civisme i convivència, en interacció amb l'autogestió del treball. Segons Boqué, Codó i Escoll (2008:15-16), *“educar per a la convivència implica construir un clima de centre positiu (prevenció), educar en competències socials (formació) i fer front als conflictes (intervenció)”*¹⁵.

Boqué (2008:16), distingeix tres eixos fonamentals en la gestió de la convivència al centre escolar o a l'aula:

- La prevenció comporta organitzar-se per tal de crear un clima relacional i de treball positiu.
- La formació de totes les persones per tal de desenvolupar un seguit d'habilitats relacionals que afavoreixin el tracte interpersonal, tant pel que fa a acceptació d'un mateix i dels altres, com pel que respecta a la construcció compartida de valors socials.
- La intervenció per la via mediadora suposa responsabilitzar les persones en conflicte dels seus actes. Intervenir de forma adequada en la resolució de conflictes fa que les seves conseqüències siguin constructives.

L'escola ha d'apostar clarament per una cultura del pacte enfront de la confrontació, per la cooperació per sobre de la competició, per l'acollida en lloc del rebuig, per l'interès de la col·lectivitat per damunt de l'egoisme individual i vetllar per unes relacions personals cordials. La bona convivència també passa per crear un sistema educatiu més ajustat, amb oportunitats per a tothom,

¹⁴ Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. (2007). **La convivència en els centres d'educació infantil i primària**. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

¹⁴ Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. (2006). **El centre educatiu acollidor. Caixa d'eines 0-3. Llengua, interculturalitat i cohesió social**. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

¹⁵ Boqué, M.C.; Codó, M.; i Escoll, M. (2008). **El benestar a l'aula. Eines per a l'acció tutorial (1). Educació per a la convivència**. Barcelona: Asepeyo i FBAS. (p. 15 i 16)

intentant posar a l'abast de l'alumnat més desfavorit, social i culturalment, bones ocasions d'aprenentatge.

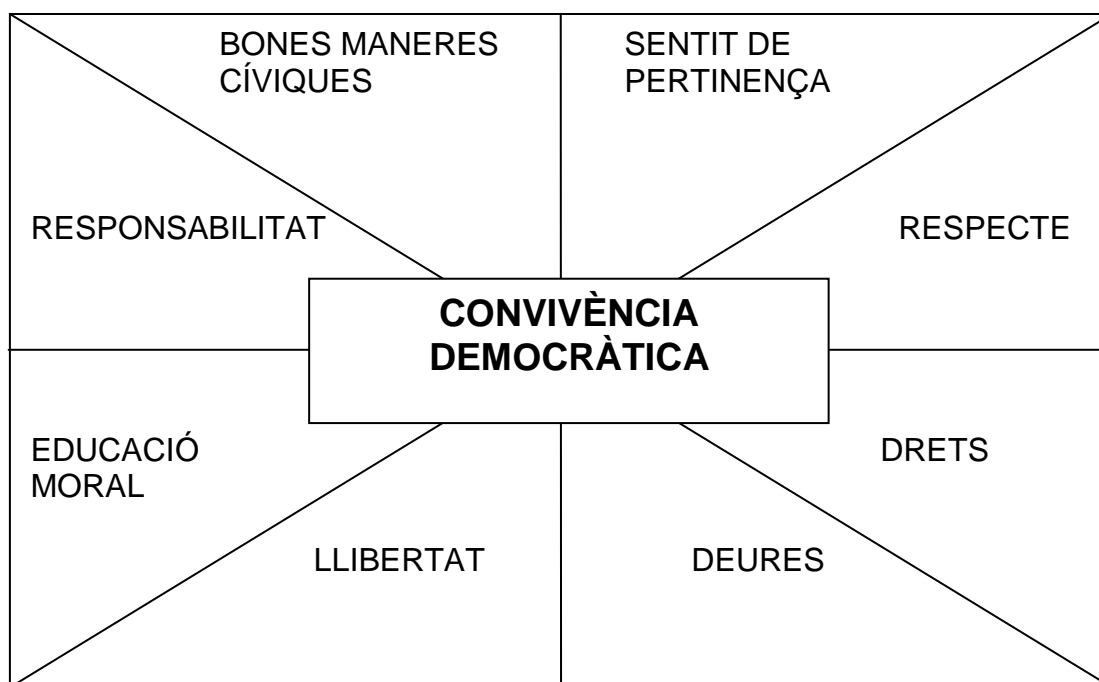
En poques paraules, la tasca d'educar per al segle XXI serà formar ciutadans i ciutadanes amb bons coneixements i amb prudència per calibrar què els interessa. Però també amb un profund sentiment de la compassió. Per això la virtut sobirana del segle XXI serà la cordura, que és un empelt de la prudència en el cor de la justícia¹⁶.

Una altra vegada, citem a Morin, relacionant el que hem escrit abans amb el que diu de la comprensió humana i de la seva importància per a la bona educació de les persones.

"Capítulo 6: Enseñar la comprensión

- *La comprensión es al mismo tiempo medio y fin de la comunicación humana. Ahora bien, la educación para la comprensión está ausente de nuestras enseñanzas. El planeta necesita comprensiones mutuas en todos los sentidos. Teniendo en cuenta la importancia de la educación para la comprensión en todos los niveles educativos y en todas las edades, el desarrollo de la comprensión necesita una reforma de las mentalidades. Tal debe ser la tarea para la educación del futuro.*
- *La comprensión mutua entre humanos, tanto próximos como extraños es en adelante vital para que las relaciones humanas salgan de su estado bárbaro de incomprensión.*
- *De allí, la necesidad de estudiar la incomprensión desde sus raíces, sus modalidades y sus defectos. Este estudio sería tanto más importante cuanto que se centraría, no sólo en los síntomas, sino en las causas de los racismos, las xenofobias y los desprecios. Constituiría, al mismo tiempo, una de las bases más seguras para la educación por la paz, a la cual estamos ligados por esencia y vocación¹⁷.*

Fig. 3 Convivència democràtica

¹⁶ Cortina, A. (2007). *La educación cordial*. Fragment final d'un article aparegut al diari El País el 19/06/07. Traduït per l'autora.

¹⁷ Morin, E. (1999). *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Barcelona: Paidós Ibérica. (p. 3).

L'AUTOGESTIÓ DEL TREBALL

“El objetivo de la escuela es permitir a cada alumno prescindir de toda forma de tutela y acceder a la autonomía”.

Philippe Meirieu

L'escola democràtica també ha de possibilitar a través del diàleg, la cooperació i la presa de consciència, el treball escolar autònom. Els nens i les nenes també han de prendre part activa en el funcionament de l'escola a través de l'autogestió del treball.

La bona convivència garanteix un clima agradable de confiança fonamental per tal de facilitar l'aprenentatge escolar de l'alumnat. És força evident que una de les tasques escolars més importants, que es porten a terme a l'escola, és facilitar l'aprenentatge dels nens i nenes, per això un dels àmbits de participació ineludible és sens dubte el del treball escolar. Seria un contrasentit reclamar una escola democràtica i no aplicar els seus principis a l'activitat més important que desenvolupa¹⁸.

S'han de tenir més en compte els interessos dels alumnes en el dia a dia escolar. Està molt bé que participin en l'organització de festes i activitats lúdiques, que solen ser les accions on els alumnes són convidats a manifestar les seves opinions, però també haurien de reflexionar, juntament amb el professorat, sobre les tasques escolars i maneres de realitzar-les. No poden decidir-ho tot, però sí algunes coses com per exemple com faran el treball, si el faran individualment, en grup, a casa, a l'escola, com el presentaran, d'on trauran la informació, com s'organitzaran... Potser tot el que diran no serà vàlid, però sí que el nen, amb les seves apreciacions, se sentirà actor del seu propi aprenentatge. No tindrà el mateix efecte en la formació dels alumnes i les alumnes una escolaritat basada en el treball dirigit totalment, individual i competitiu que una escolaritat presidida per l'autonomia, la cooperació i el treball en equip.

Sovint s'ha vist que els nois i les noies se senten poc motivats per les tasques escolars i no troben sentit a la feina massa dirigida que realitzen. Intentant paliar això, cal buscar continguts, activitats i metodologies que permetin una implicació més gran de l'alumnat en el seu propi procés d'aprenentatge i, a la vegada, aportin utilitat al treball que realitza. Hauríem d'acostumar als nens i nenes, juntament amb els professors i professores, a planificar el treball i un cop acabat a revisar-lo. Destinar un temps a l'organització conjunta per tal de poder parlar, preguntar, informar, decidir i buscar el compromís dels alumnes, és bàsic per dotar de significat el que es pretén fer. L'espai ideal per planificar, parlar, informar, preguntar, decidir i revisar el treball és l'assemblea de classe, on professorat i alumnat poden posar en comú el que es vol dur a terme, aclarir els possibles dubtes i demanar les explicacions pertinents. Es tractaria, doncs, d'utilitzar l'assemblea com un marc d'organització i planificació del treball del

¹⁸ Puig Rovira, J. M. (1997) Com fomentar la participació a l'escola Propostes d'activitats. Barcelona: Editorial Graó. (p. 22).

grup per tal de créixer deliberant, analitzant, investigant i aprenent conjuntament.

Aprendre és dret i deure. El deure d'aprendre ha de ser resultat d'una experiència positiva, més que no pas de l'ordre no discutit i imposat¹⁹. Cal deixar clar, però, que autonomia no significa absència de límits, és fàcil que els alumnes ho confonguin quan les activitats els semblin poc estructurades o dirigides.

D'acord amb el Projecte Educatiu del Centre es determinaran els projectes curriculars de cicles i d'àrees i dintre d'ells es precisaran les possibilitats de participació de l'alumnat. El professorat serà l'encarregat d'elaborar una programació flexible i oberta a les aportacions que pugui fer l'alumnat, amb unes activitats que permetin als nois i noies fer la seva feina de la manera més autònoma i responsable possible.

Per tal de poder combinar els projectes del centre i la participació de l'alumnat en l'organització de la seva feina, Puig (1997: 49) enumera una sèrie d'accions que s'haurien de portar a terme:

- Informar el grup classe sobre els continguts que s'han de treballar durant el curs, sobre el seu sentit educatiu i sobre la seva temporització.
- Establir, després d'un pacte entre els educadors, les educadores i l'alumnat, alguns projectes de treball que permetin desenvolupar els continguts establerts a partir dels interessos de l'alumnat. Acordar plans de treball parcials per a cada petit grup.
- Firmar contractes de treball individuals perquè s'estableixin compromisos concrets en la realització de les tasques individuals. L'èxit dels contractes requereixen comptar amb material de treball abundant i adequat.
- Realitzar un seguiment del treball, de manera que contribueixi a la presa de consciència dels èxits i de les dificultats. Portar a terme aquest seguiment en relació amb cada estudiant en particular, amb cada petit grup i amb el conjunt del grup classe. A partir d'aquesta tasca es poden establir mecanismes d'ajuda als alumnes i a les alumnes que ho necessitin, fins i tot d'ajuda dels mateixos companys i companyes de la classe²⁰.

Fer, fer i fer no vol dir aprendre ni progressar. Quan es plantegen les activitats d'aprenentatge a l'aula, han de ser evidents quins són els objectius d'aprenentatge que es persegueixen i insistir, les vegades que calgui, en posar-los de manifest. Ha de quedar clar, a l'alumnat, què és el que ha de saber en finalitzar el procés i què ha de fer per tal d'arribar-hi. Per d'aconseguir-ho, els professors i les professores han de donar unes instruccions rigoroses i precises sobre el treball, ja que els alumnes encara no comprenen el que han de fer i només seguint aquestes indicacions entendran el que se'ls demana. Unes instruccions clares són part de l'èxit de l'aprenentatge.

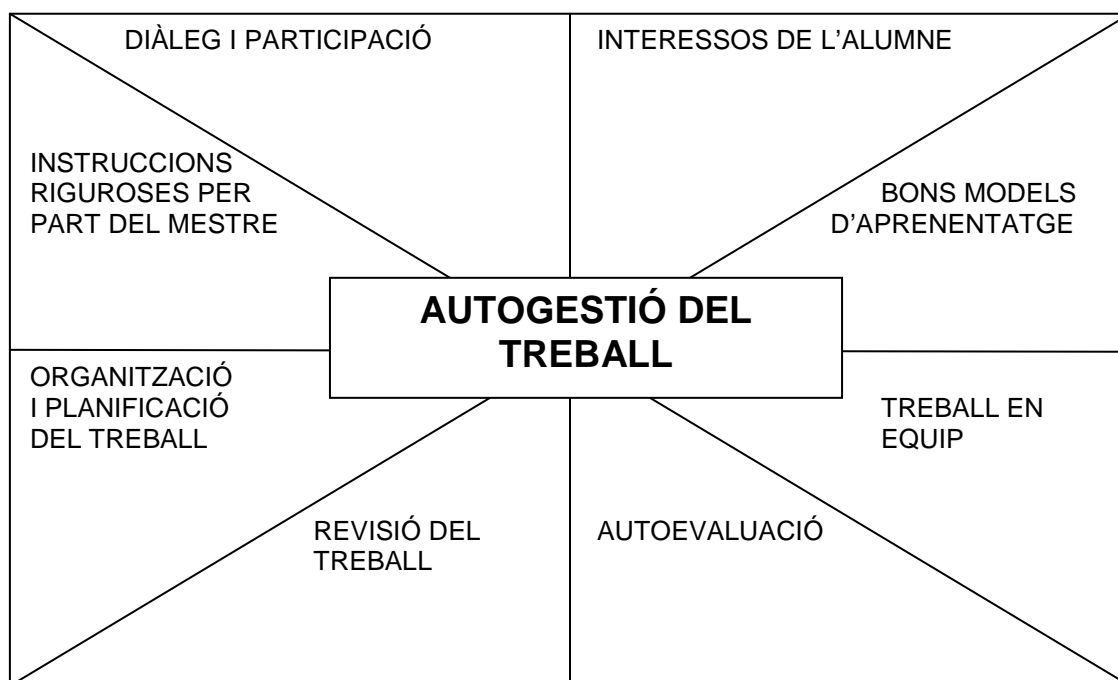
¹⁹ Martínez Bonafé, J. (coord.) (2003). *Ciudadania, poder y educación*. Barcelona: Graó. (p.31).

²⁰ Puig Rovira, J. M. (1997) *Com fomentar la participació a l'escola Propostes d'activitats*. Barcelona: Editorial Graó. (p. 49).

També s'ha de facilitar a l'alumnat uns bons models d'aprenentatge que els nens i nenes puguin imitar, perquè ningú pot accedir al saber fonamental si no disposa d'aquests bons models. Gràcies a la imitació, reconeguda com un recurs essencial, el nen aprèn a situar-se en la perspectiva de l'altre i a ajustar les seves pròpies reaccions a les accions dels altres. Meirieu, a qui ja ens hem referit anteriorment, anomena a aquest aprenentatge, l'aprenentatge de la reciprocitat, que ajuda al nen a construir la seva subjectivitat i a la vegada a inscriure's en el teixit social. A part dels models que pugui propiciar el professorat, s'ha de comptar també amb el model que proporcionen els iguals, o sigui els companys i companyes de classe²¹.

L'escola ha d'oferir les eines didàctiques necessàries perquè els nens i les nenes siguin el més autònoms possibles en el seu aprenentatge, o sigui ajudar-los a ser curiosos, inquisitius, capaços de descobrir el plaer per saber i a preguntar-se sobre el saber que aprenen.

Fig. 4 Autogestió del treball

La bona convivència, com ja hem apuntat en més d'una ocasió, facilita la comunicació i assegura un clima agradable, favorable a l'aprenentatge, que juntament amb uns rituals específics generen la confiança necessària per aprendre. Un d'aquests rituals és saber despertar els interessos dels alumnes. L'interès actua com a motor eficaç d'iniciació als aprenentatges. Un altre, és considerar la classe un lloc on realment es va a treballar, els alumnes no s'hi poden avorrir, han de tenir el suficient treball per tal de no deixar que facin un mal ús del temps. L'organització de l'espai de l'aula també té importància, ja que ha de permetre la mobilitat de l'alumnat, el treball individual i el treball

²¹ Meirieu, P. (2004). *En la escuela hoy*. Barcelona: Octaedro. Colecció: Rosa Sensat.

cooperatiu, en una atmosfera d'atenció, de concentració i de silenci. Igualment és rellevant ensenyar als nens i nenes a no imposar els seus desitjos als altres, perquè han de saber que hom no pot manifestar els seus impulsos en qualsevol moment. A més, cal que la classe permeti a cada nen i a cada nena trobar el seu lloc, sentir-se segur, de gust i posar-lo en situació de pensar per sí mateix.

L'ASSEMBLEA

*“...se'm fa difícil imaginar una aula que no compti amb un instrument de diàleg que permeti a alumnes i professors considerar la vida i el treball que realitzen conjuntament. Se'm fa difícil imaginar un projecte d'educació en valors que no pensi en la participació de l'alumnat i del professorat en la regulació conjunta de tants aspectes de la vida escolar com sigui possible”.*²²

Josep M. Puig

Al llarg del marc teòric ja hem anat fent referència als avantatges que proporciona la celebració de les assemblees. Ara és el moment de parlar-ne amb més profunditat. L'assemblea juga un paper molt important en la formació dels nens i nenes com a integrants de la societat. La seva pràctica els prepara per a desenvolupar objectius tan importants com l'autonomia, la col·laboració i la participació i implicació social.

L'assemblea és un element de participació essencial que aporta capacitat de renovació al centre escolar i a la vegada és una font d'aprenentatge personal i social molt important. És fonamental, l'assemblea, en una educació democràtica que promogui l'esperit crític, la idea de pertinença a una col·lectivitat i la vivència engrescadora del dia a dia del treball escolar. Creiem que hauria de ser un nucli important del sistema educatiu, present en tots els cursos i en força activitats del centre.

Les assemblees són el moment en què el col·lectiu es reuneix per reflexionar, per prendre consciència de si mateix i per transformar-se en tot allò que els seus membres considerin oportu²³. Les assemblees són una via d'aprenentatge a la participació i de maduració col·lectiva que potencien l'autonomia, la col·laboració i la implicació social.

Entenem les assemblees com un acte de decisió col·lectiva que prenen les persones implicades en una proposta, en una activitat o en un problema. A partir d'aquí, caldrà que els seus membres s'organitzin, planifiquin, proposin, dissenyin, es responsabilitzin i actuïn per tal de portar a terme l'acció acordada. Les assemblees són un punt de reunió que intenten acostar el món educatiu a la realitat social.

²² Puig Rovira, J. M. (1999) *Feina d'educar*. Barcelona: Edicions 62.

²³ Puig Rovira, J. M. (1997) *Com fomentar la participació a l'escola Propostes d'activitats*. Barcelona: Editorial Graó. (p. 47).

Les assemblees de classe, juntament amb altres experiències pràctiques de participació com les reunions de delegats, els consells locals o els parlaments juvenils, ofereixen l'oportunitat als nens i nenes de prendre la paraula, d'implicar-se en la presa de decisions i comprometre's en la millora de la vida col·lectiva.

Les assemblees posseeixen una dimensió peculiar, ja que tanta importància tenen en la forma com es desenvolupen, com en el fons o tema que es parla. És a dir, en una assemblea es pretén educar, com a mínim, en dues direccions: una, l'estructura mateixa de com s'ha de portar a terme una discussió o una conversa. L'altra, el mateix tema d'aquesta conversa o discussió.

L'assemblea d'aula és el temps i l'espai ideal per desenvolupar el pensament, per exercitar l'ús del diàleg, la capacitat expressiva, la participació i l'escolta atenta de l'altre, permetent a l'alumnat realitzar activitats de discussió i de conversa per tal d'adquirir aquestes capacitats. Tot això s'espera que els nens i nenes, entre moltes d'altres coses, aprenguin a l'escola. Però moltes vegades, sense que s'hi destini l'espai i el temps curricular necessari per poder-ho aprendre. Perquè **aprendre a parlar i a comprendre** requereix temps i esforç, i no se n'aprèn deixant simplement a l'alumnat que parli, sense que estiguin clars ni el propòsit de la conversa, ni les formes de comunicació que ha d'aprendre²⁴.

A participar també se n'ha d'aprendre. Els nens i nenes han de saber que no poden dir qualsevol cosa en qualsevol moment. En primer lloc, per poder parlar han d'estar informats i així poder construir els seus arguments i defensar-los, si és necessari. Han de tenir, també, capacitat de crítica i autocrítica, saber escoltar i respectar les normes de participació. Els mestres i les mestres han d'ajudar a configurar un ambient de classe propici a la comunicació i posar els mitjans necessaris per tal de guiar a l'alumnat en l'adquisició de les habilitats comunicatives, i no solament quan se celebren les assemblees.

A prendre decisions també se n'ha de prendre. Una de les característiques de les assemblees és la presa de decisions. Aquesta característica les diferencia clarament d'altres reunions espontànies. Els nens i les nenes entenen que, després de la discussió, arriba el procés de prendre decisions i acords. Veuen que els acords són el resultat del debat dels problemes que els afecten i, un cop establerts els acords, assumeixen el compromís de complir-los. La feina dels mestres i les mestres és orientar i facilitar els procediments de presa de decisions (ja sigui per consens, per votació o per aclamació) i la participació organitzada, respectuosa i responsable de l'alumnat. Les decisions que es prenen en assemblea involucren a tot el grup, tant a alumnes com a professors.

A assumir responsabilitats també se n'ha d'aprendre. A les assemblees els mestres i les mestres comparteixen la paraula amb els nens i les nenes, ja que

²⁴ Martínez, M. i Puig, J. M. (coord.) (2003). *La educación moral. Perspectivas de futuro y técnicas de trabajo*. Barcelona: Graó (p. 99).

junts prenen decisions, resolen conflictes, regulen la seva conducta, critiquen i sancionen si cal. Entenen que són tasques compartides amb responsabilitat de tots, si un falla tots hi surten perdent. Veuen que la paraula té força, i el que es diu compromet. Les coses que es diuen i acorden a l'assemblea vinculen. El compromís que s'adquireix en aquests casos ajuda a fer madurar a l'alumnat.

A compartir el poder també se n'ha d'aprendre. Que els alumnes i els professors comparteixin responsabilitats i poder no significa que existeixi una relació d'absoluta igualtat entre ambdós. Sabem que la relació entre els dos col·lectius és asimètrica, el professorat té unes responsabilitats que no pot delegar en els seus alumnes, ni ells poden tenir l'autoritat moral i intel·lectual que tenen els mestres. Però, sí que els nens i les nenes poden exercitar el seu dret democràtic i fer sentir la seva opinió a través de les assemblees. I també poden aprendre a través del treball del professorat quan exerceix la seva autoritat des d'un pla d'igualtat democràtica, dirigint, orientant i regulant, però intentant fer-ho sense manipular o reprimir. Compartir el poder forma part de l'estratègia democràtica.

A saber autogestionar-se també se n'ha d'aprendre. L'educació democràtica pretén que l'alumnat sigui autònom. Des de les assemblees es facilita que els nens i les nenes prenguin decisions, assumeixin compromisos, resolguin conflictes, construeixin el seu pensament, adequin el seu comportament a les normes establertes per tots, construeixin estratègies d'aprenentatge i autogestionin el seu treball. L'autonomia, per suposat, també s'ha d'educar, no es pot inventar. Aquí volem aclarir que, per a nosaltres, que els alumnes tinguin autonomia no significa absència de límits, com potser els nens i les nenes poden pensar quan creuen que les activitats estan poc regulades i interpretar que poden fer el que vulguin. Els mestres i les mestres han d'orientar aquest procés de construcció de l'autonomia de l'alumnat, treball que resulta molt difícil pel que suposa saber regularitzar encertadament els límits de la seva intervenció, però procurant en tot moment que els alumnes no actuïn sense límits.

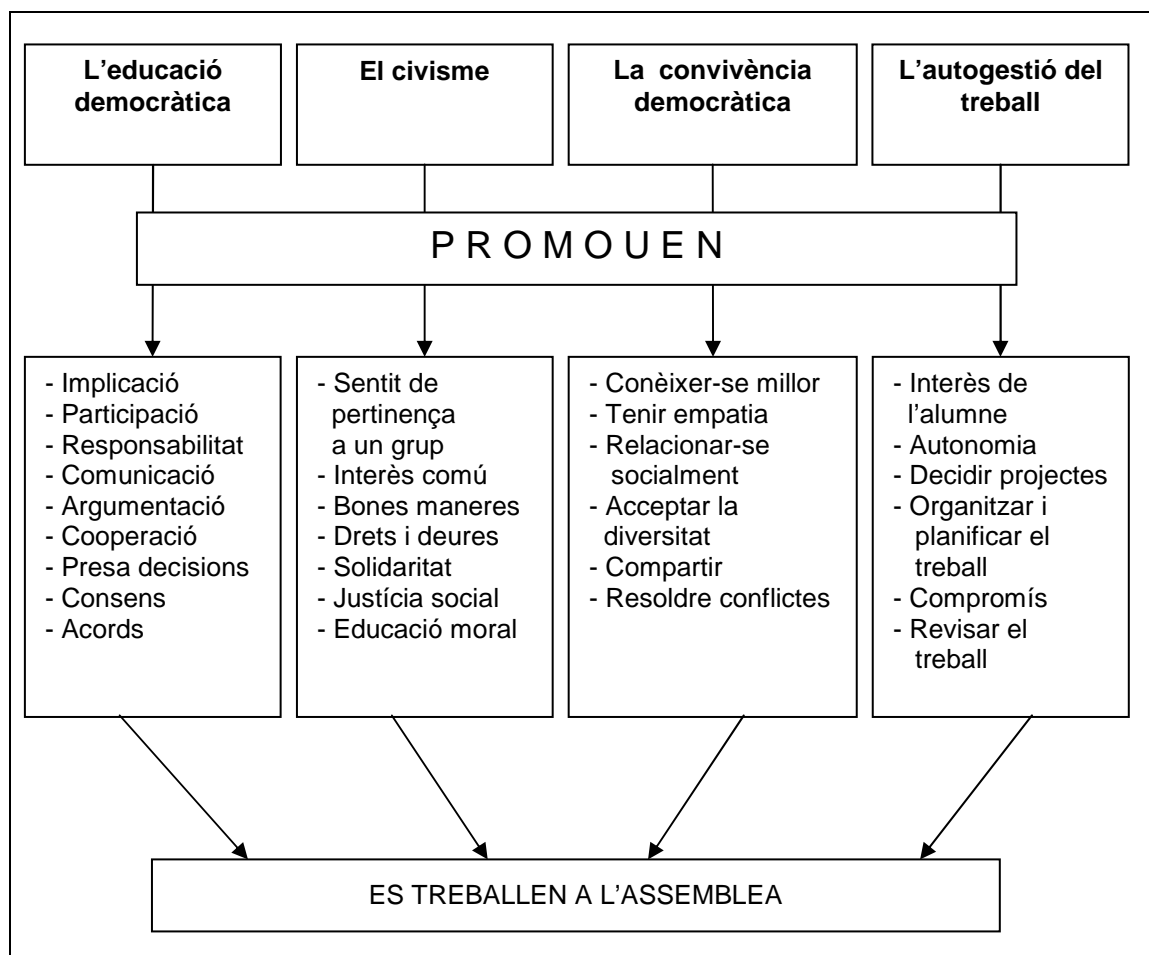
A dialogar també se n'ha d'aprendre. Podríem qualificar el diàleg com el motor de les assemblees. Gràcies a ell es tracten els temes i es resolen les qüestions que afecten al grup, però és molt important que es delimiti el temps de que es disposa per celebrar-les. Podria succeir que el grup interpretés que les assemblees són una manera de perdre el temps, cosa que s'ha d'evitar absolutament, perquè el procés participatiu de presa de decisions de l'assemblea quedaria devaluat.

A desenvolupar projectes també se n'ha d'aprendre. L'assemblea contribueix a posar en pràctica una organització democràtica escolar i fomenta la cooperació dins de l'aula, sobretot per la manera com facilita la gestió dels conflictes, la planificació del treball i l'intercanvi d'idees en lloc de la confrontació. També serveix per a que sorgeixin els projectes de treball, en aquest sentit es converteix en la dinamitzadora de la vida de la classe.

Un centre que cregui en la participació democràtica potenciarà l'assemblea com a instrument de decisió col·lectiva compartida. Segons Pérez Serrano (1997:203) els objectius més bàsics que ha de tenir una assemblea són:

- Informar als participants de les activitats del grup
- Comprometre als participants
- Prendre públicament decisions que han de ser acceptades per tots.

Fig. 5 L'assemblea d'aula

Quant a la formació en competències bàsiques que l'assemblea (entendrem com assemblea, també els preparatius i l'organització anteriors i els acords i les conseqüències posteriors, i no solament l'acte concret de portar-la a terme) ajuda a adquirir, assenyalem:

- **De competència social i ciutadania.** L'assemblea treballa habilitats i actituds que permeten participar, prendre decisions, triar com comportar-se en determinades situacions i responsabilitzar-se de les eleccions i decisions adoptades. Practicar el diàleg i la negociació per arribar a acords com a forma de resoldre els conflictes, tant en l'àmbit individual com en el social, assentant pràctiques democràtiques .
- **De competència comunicativa lingüística.** L'assemblea treballa les habilitats i les actituds propis d'aquesta competència que permeten interactuar i dialogar amb altres persones de manera adequada,

expressant opinions, pensaments, emocions i vivències i a la vegada aprenent a escoltar als altres. La competència comunicativa també és imprescindible per adoptar decisions i cohesionar els grups humans; acceptar i realitzar crítiques constructives; posar-se en el lloc de l'altre de manera empàtica; respectar opinions diferents a les pròpies amb sensibilitat i esperit crític.

- **De competència d'autonomia i iniciativa personal.** L'assemblea exercita habilitats socials per a relacionar-se, cooperar i treballar en equip: valorar les idees d'altri, dialogar i negociar, tenir assertivitat per fer saber adequadament a les altres persones les pròpies decisions, i treballar de forma cooperativa i flexible. En la mesura que l'autonomia i la iniciativa personal involucren sovint altres persones, aquestes competències requereixen de les habilitats esmentades.

4. TREBALL DE CAMP

JUSTIFICACIÓ

El perquè del plantejament d'aquesta recerca el trobem en el treball de cada dia a l'aula, madurat al llarg de força anys de dedicació a l'ensenyament. La constatació del fet que quan millora la comunicació milloren la majoria d'actuacions i activitats que es realitzen ens va portar a buscar en el nostre treball diari estratègies diverses per canalitzar temps i espais de diàleg.

A partir de l'escolta atenta dels nens i de les nenes en les assemblees de classe, en les sessions de tutoria i en les converses informals, hem pogut comprovar que la participació activa de l'alumnat en el procés d'ensenyament i aprenentatge millora la qualitat de l'acció educativa. També, que la dinamització del grup potencia la seva cohesió i, de retruc, el bon clima incrementa les ganes d'aprendre.

Lamentablement, també hem tingut ocasió d'observar els efectes que la manca de participació d'infants i adults en els processos d'ensenyament i aprenentatge mena directament a la dimissió educativa i al desinterès envers el treball. I, ja se sap, que quan els infants no dediquen el seu temps a aprendre el dediquen a fer-ne un mal ús.

Creiem que alguns dels problemes de l'escola, no pas tots, tenen les seves arrels en el fet de no sentir-se'n part. Semblaria que quan no hi ha consciència del dret a participar, tampoc no n'hi ha del deure de fer-ho.

Un cop madurada aquesta idea vam pensar que l'assemblea d'aula era un instrument molt eficaç per a potenciar el diàleg i la participació dels infants a l'aula. Després vam voler saber fins a quin punt, en les assemblees d'aula, els nens i les nenes participaven en les decisions escolars i s'implicaven en el seu acompliment. Vam tenir curiositat per conèixer si les relacions entre els membres de la comunitat educativa es decantaven més cap a la verticalitat i la jerarquia, o bé cap a l'horitzontalitat i la democràcia.

I, finalment, ens va interessar analitzar les competències bàsiques relacionades amb la participació democràtica, el civisme, la convivència i l'autogestió del treball. Tenim la convicció que el bon clima escolar, la bona convivència i la implicació de l'alumnat en el propi aprenentatge milloren la qualitat educativa. Llavors vam començar el nostre treball de recerca que és el que presentem tot seguit.

METODOLOGIA

Disseny de la recerca

Partint d'un exhaustiu examen documental basat en la recopilació, la lectura, l'anàlisi, la síntesi i la interpretació de diferents fonts bibliogràfiques i materials on-line, s'ha dissenyat l'estudi de camp seguint la metodologia d'estudi de cas.

Es tracta d'un estudi realitzat en una mostra reduïda per tal de guanyar en profunditat i comprensió del fenomen que ens ocupa. Per tal de seguir correctament els passos característics del mètode científic ens hem documentat, principalment, en el llibre de Rafael Bisquerra, *Métodos de investigación educativa*.

El tipus de metodologia que s'ha utilitzat per a realitzar el treball de camp és mixt, combinant dades de caire qualitatiu i dades de tipus quantitatiu en un estudi que podria titllar-se de descriptiu. La nostra tasca ha consistit en explicar una realitat en tots els seus components principals, detallant la majoria de les característiques dels fets i interaccions que s'han produït en un grup de subjectes, en aquest cas el grup classe, descrivint cada aspecte del fenomen estudiat. Per aquest motiu, s'ha fet una aproximació etnogràfica al camp d'estudi, prioritzant la naturalitat en l'obtenció de les dades i renunciant, ara com ara, a aïllar variables per tal de demostrar possibles co-relacions entre elles.

En aquest escenari de recerca, l'observació és una eina molt important per a la recollida de dades. L'observació que hem fet servir més comunament és l'observació no-participant, en la que la investigadora no intervé directament i es limita a prendre notes de camp. Posteriorment, es completa l'estudi amb entrevistes semiestructurades, basades en preguntes obertes i qüestionaris.

S'han fet dos tipus d'estudi. El primer estudi, al que anomenem A, ha estat enfocat a presenciar la participació democràtica de l'alumnat a l'aula, mitjançant l'observació d'assemblees d'aula d'una mostra constituïda de vuit escoles de primària, a més a més s'han fet entrevistes dirigides a les tutores i tutors d'aquestes aules i s'ha passat un qüestionari respost, específicament, pels alumnes de quatre cursos de les escoles observades. El segon estudi, al que anomenem B, ha estat dirigit a saber la incidència de l'assemblea de classe a un nombre determinat d'escoles de primària, en principi aquest estudi no el teníem previst en la nostra recerca.

Participants en l'estudi

En l'estudi A, vuit escoles de primària de centres públics i concertats, de diferents poblacions, ubicades a barris de diferents característiques socioculturals i econòmiques han estat la mostra objecte d'estudi. El principal criteri de selecció ha estat l'accessibilitat a centres que tenen la tradició de celebrar assemblees.

Quant a nivell educatiu, s'han observat majoritàriament assemblees de cursos de cicle superior, perquè s'ha pensat que els alumnes d'aquests nivells podien dominar més abastament la tècnica de l'assemblea i ser més autònoms en les seves accions participatives.

En aquesta taula presentem les escoles de Catalunya d'on s'han extret les dades del present estudi bo i preservant el seu anonimats.

Escola	Tipus escola	Població *	Estudis que imparteix	Curs
Escola 1 (E1)	Pública	22.623 h.	Infantil i primària	6è
Escola 2 (E2)	Concertada	206.245 h.	Infantil i primària	5è
Escola 3 (E3)	Pública	215.329 h.	Infantil i primària	5è
Escola 4 (E4)	Concertada	21.415 h.	Infantil, prim. secun.	5è
Escola 5 (E5)	Pública	206.245 h.	Infantil i primària	3r
Escola 6 (E6)	Pública	75.053 h.	Infantil i primària	6è
Escola 7 (E7)	Pública	94.484 h.	Infantil i primària	6è
Escola 8 (E8a)	Pública	206.245 h.	Infantil i primària	5è
Escola 8 (E8b)	Pública	206.245 h.	Infantil i primària	6è

* El número d'habitants de les poblacions correspon a les dades de l'any 2008.

En l'estudi B, s'ha volgut disposar de dades sobre la realització de l'assemblea d'aula als centres escolars de primària. Seixanta escoles, públiques o concertades, d'una població gran i de la seva zona d'influència educativa han estat la mostra d'objecte d'estudi. La localitat ha estat escollida per la facilitat d'accés a les dades de contacte, es pretenia, únicament, saber si hi ha moltes o poques escoles que utilitzen assemblees d'aula com a instrument de participació i educació democràtica, amb el que això comporta d'educació cívica i construcció d'una bona convivència.

Instruments de recollida de dades

Els instruments de recollida de dades que hem fet servir han estat elaborats específicament per a aquest estudi i pilotats i validats a l'E5.

Passem a detallar-los:

En l'estudi A, els instruments que s'han utilitzat per obtenir les dades del treball han estat tres: qüestionaris, entrevistes i observacions.

Qüestionari: S'ha passat un qüestionari amb una bateria de preguntes estructurades sobre les funcions de l'assemblea adreçat als alumnes i contestat per l'alumnat de quatre de les escoles observades. Les preguntes han estat simples i tancades, amb dos models de tipus de resposta. En unes es formulava una pregunta que tenia només una resposta afirmativa o negativa

(Sí, No) i es deixava un espai per escriure i justificar la contesta triada. En les altres preguntes es demanava el grau d'implicació participativa de l'alumnat, amb quatre possibles respostes (sempre, algunes vegades, poques vegades, mai). El qüestionari pretenia copsar el punt de vista que els alumnes tenen de l'assemblea. El model de qüestionaris passat està disponible a l'Annex I, pàgines 107 i 108.

Entrevista: S'ha fet una entrevista a cadascuna de les tutores i tutors de les aules visitades, amb preguntes semi-estructurades i de resposta oberta, encaminades a recollir els objectius i d'altres aspectes rellevants que creien els mestres i les mestres que té l'assemblea. Una part de preguntes feien referència a l'organització de l'assemblea i aspectes funcionals, l'altra part a continguts específics, treballats en el marc de l'assemblea.

Primordialment, ens hem interessat per la percepció que tenien aquests docents d'aquest instrument de participació. El model d'entrevista utilitzat està disponible a l'Annex I, pàgines 105 i 106. Les entrevistes s'han realitzat en les mateixes escoles, un cop finalitzada l'observació de l'assemblea. Aprofitem per agrair, una altra vegada, la bona acollida que ens han dispensat les escoles en tot moment.

Observació: S'han realitzat nou observacions d'assemblees d'aula a les escoles ressenyades (en una escola es van fer dues observacions). El treball ha consistit en prendre notes sobre el terreny de múltiples aspectes de la dinàmica de l'assemblea. Després, s'ha fet la transcripció, la classificació i la categorització dels aspectes observats. El llistat d'ítems està disponible a la pàgina 50.

Els tres instruments de recollida de dades han estat en forma de diari de camp.

Un cop recollides les dades s'han categoritzat, interpretat i comparat entre elles per identificar-ne elements comuns especialment importants i es presenten resumides en forma de taules.

A partir d'aquí i a la llum del marc teòric, s'han establert els elements que relacionen participació, civisme, convivència i aprenentatge. De l'anàlisi conjunta de totes les dades se n'han extret les conclusions finals de la recerca, fent referència a la hipòtesi i a les subhipòtesis de partida.

En l'estudi B, l'instrument utilitzat per a la recollida de dades ha estat una enquesta telemàtica.

Enquesta: es va enviar una enquesta telemàtica, el model emprat està disponible a l'Annex I, pàgina 106, a seixanta escoles per tal de saber quins d'aquests centres feien assemblees de classe. Les escoles que contestaven afirmativament els preguntàvem també a quins cursos en feien i si feien reunió de delegats. Van contestar trenta-una escoles, desconeixem les causes de per què no va respondre la resta i no ens atrevim a inferir si és que realitzen o no assemblees.

PLANIFICACIÓ DE LA RECERCA

Pla de treball

Les activitats es van distribuir en cinc blocs de treball:

- 1) **Etapa de documentació i elaboració del marc teòric.** Durant aquest període es van recopilar tot tipus de documents vàlids per al treball que ens ocupava, tant en format paper com digital. Així mateix, també, es va assistir a cursos de formació, considerats interessants per a la confecció, tant de la part teòrica com pràctica, del treball. Després de l'anàlisi, la síntesi i la interpretació de la informació específica recollida es va procedir al redactat del marc teòric.
- 2) **Etapa de disseny i validació dels instruments de recollida de dades.** En aquesta fase es van dissenyar els instruments de recollida de dades (ens referim als qüestionaris, entrevistes i organització de les observacions de les assemblees) i posteriorment es van validar amb experts i en un estudi pilot previ a l'E5. També es van determinar les escoles objecte d'observació per a portar a terme la mostra de l'estudi.
- 3) **Etapa de treball de camp.** Durant aquest període, es van visitar les escoles i es van aplicar els instruments de recollida de dades, en primera instància. En segon lloc, es va procedir a analitzar i interpretar la informació recollida.
- 4) **Etapa de síntesi.** Aquesta fase va consistir en la redacció de la memòria final de tot el projecte, amb les conclusions que s'han derivat de la recerca.
- 5) **Disseny d'un manual d'assemblea.** Un cop acabada la redacció de la memòria es van elaborar unes senzilles i clares pautes d'actuació que servissin al professorat per a posar en pràctica assemblees.

FINALITAT

La raó de la present recerca és conèixer la realitat de les pràctiques democràtiques i, en concret de l'assemblea d'aula, en els centres de primària, donada la importància d'una educació democràtica per a la formació de ciutadans i ciutadanes participatius. L'aprenentatge de la participació democràtica s'aprèn de manera pràctica oferint possibilitats de participar i desenvolupant aptituds participatives en els centres educatius i conreant cada dia i activament costums democràtics .

Vivim temps de grans transformacions i a molts nivells, sobretot a nivell social, econòmic, tecnològic i polític, com ja hem apuntat en algun altre moment del treball. Ara més que mai, cal que els nostres alumnes rebin una formació basada en la participació i en la interrelació entre l'individu i la societat. Cal que els transmetem una actitud de comprensió envers les persones que formen els diferents grups socials i habiten el món juntament amb ells. Cal que sàpiguen viure amb els altres, coneixent i acceptant uns drets i uns deures, tant individuals com col·lectius.

5. ANÀLISI DE DADES I DISCUSIÓ DE RESULTATS

ESTUDI A

1. Observació de les assemblees

Amb aquest treball de recerca s'ha volgut conèixer com és la participació dels nens i les nenes en les assemblees d'aula i veure la seva organització. A partir de l'observació externa de les assemblees, o sigui no participant, hem elaborat una categoria d'ítems de la seva dinàmica que ens ha permès aprofundir en l'organització, els rituals, les funcions, els rols i les competències tant d'alumnes com de mestre. Ens ha agradat veure com es tractava la resolució de conflictes, com era el diàleg entre alumnes, entre alumnat i professorat, com s'enfocaven els debats i com s'arribava als acords. Fruit de la nostra observació s'han obtingut tant dades de caire quantitatiu com qualitatiu.

Hem preferit posar, a continuació, tot el llistat complet de categories d'ítems per dues raons. Una, per poder oferir una visió global de les categories observades. L'altra, perquè alguns dels títols els hem escurçat, per motius de síntesi i de presentació, en col·locar-los a les corresponents graelles que presentem tot seguit.

També volem afegir que algunes de les categories no les hem observades completament perquè la nostra assistència a les assemblees ha estat acotada en el temps, però hem complementat l'observació amb la informació que han facilitat els tutors i les tutores en les entrevistes, sobretot en les preguntes relatives a l'organització i les que fan referència a les funcions de l'assemblea i les competències, doncs aquestes són i han estat molt difícils d'observar.

En els casos que hem utilitzat la informació facilitada pels mestres ho fem constar al final de les graelles. De la mateixa manera volem deixar constància que algunes de les categories no observades en algunes assemblees, en el dia de la nostra visita a l'escola, no significa que no les posin en pràctica en altres assemblees o moments.

Categorització i atribució de valors sobre les dades obtingudes a partir de l'observació directa de la **DINÀMICA D'ASSEMBLEA**

Organització

- Preparació:
 - Per part dels alumnes
 - Per part del mestre
 - No n'hi ha
- Duració:
 - Una hora
 - Menys d'una hora
- Lloc:
 - La classe
 - Altres

- Periodicitat:
 - Setmanal
 - Mensual

Rituals

- Rutines en començar:
 - No n'hi ha
 - Lectura d'un llibre
 - Preparació de l'espai
- Maneres de seure:
 - En rotllana
 - En forma de "U"
 - Disposició habitual de l'aula
- Ordre del dia:
 - No n'hi ha
 - Preparat pel mestre
 - Preparat pels alumnes
- Enregistrament:
 - Llibreta d'actes
 - Cartellera
 - Full individual
 - Cap
- Recull de propostes:
 - Cartellera
 - Bústia
 - Llibreta
 - Cap
- Tipus de propostes:
 - Felicito
 - Proposo
 - Em queixo o critico
- Presa d'acords:
 - Per votació
 - Per consens

Funcions

- Relacionades amb la participació i la implicació:
 - Diàleg i discussió
 - Presentació de propostes
 - Presa de decisions
- Relacionades amb les relacions interpersonals:
 - Resolució de conflictes
 - Elaboració de normes de comportament
 - Avaluació del comportament del grup
 - Bona convivència
 - Coneixement dels companys
- Relacionades amb les activitats d'ensenyament i aprenentatge:
 - Organització d'activitats de classe
 - Decisió sobre temes de treball escolar
 - Debat de temes monogràfics

- Relacionades amb l'acció tutorial:
 - Informació
 - Recordança dels acords
 - Tutoria grupal

Rol del mestre

- Estils:
 - Directiu
 - Participant
 - Testimoni
- Funcions:
 - Facilitadora
 - Reguladora
 - Informativa

Rol dels alumnes

- Conducció de l'assemblea:
 - Moderador
 - Secretari
 - Cap
- Participació a l'assemblea:
 - En general actius
 - En general passius

Competències

- Comunicatives. Aprendre a pensar i comunicar:
 - Aprendre a conversar
 - Aprendre a escoltar
 - Saber expressar conceptes, emocions, idees...
 - Participar i implicar-se
 - Cohesionar els grups humans
- Metodològiques. Aprendre a descobrir i tenir iniciativa:
 - Aprendre a raonar
 - Tenir esperit crític
 - Fomentar el pensament creatiu
 - Tenir autocontrol
 - Adquirir responsabilitat i compromís personal
 - Autoavaluar-se
- Personals. Aprendre a ser i actuar de manera autònoma:
 - Tenir empatia
 - Tenir assertivitat
 - Prendre decisions
 - Resoldre conflictes
 - Afrontar els problemes i trobar solucions
 - Defensar drets
 - Complir acords
- Específiques. Aprendre a conviure i habitar el món:
 - Tenir actitud responsable i participativa
 - Ser ciutadanes i ciutadans actius

- Aprendre valors de la societat democràtica i drets humans
- Desenvolupar habilitats socials
- Responsabilitzar-se de les eleccions i decisions adoptades
- Practicar el diàleg i la negociació per arribar a acords com a forma de resoldre els conflictes
- Construir acceptar i practicar normes de convivència d'acord amb els valors democràtics
- Exercir els drets, llibertats, responsabilitats i deures cívics i defensar també els drets d'altri
- Gestionar la convivència a l'aula

Reunió de delegats del Consell d'alumnes

- Celebració:
 - En fan
 - No en fan
- Periodicitat:
 - Setmanal
 - Quinzenal
 - Mensual

Materials

- Per a l'alumne:
 - Llibres
 - Fotocòpies
- Per al professor:
 - Guia del professor
 - Altres materials de suport

Presentació de les graelles amb el resultat de les observacions:

Nota:

En algunes graelles hem posat una casella addicional per indicar els totals de percentatge de cada ítem, ho hem fet només quan hem cregut que ens aportaven una informació rellevant.

ORGANITZACIÓ

PREPARACIÓ:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
Per part dels alumnes	✓				✓	✓				33,3%
Per part del mestre		✓					✓	✓	✓	44,5%
No n'hi ha			✓	✓						22,2%

DURACIÓ:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
Una hora	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			77,8%
Menys d'una hora								✓	✓	22,2%

LLOC:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
La classe	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100%
Altres	*						*			

* En aquestes escoles les assemblees de delegats i les assemblees extraordinàries se celebraven en d'altres espais.

PERIODICITAT:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	8b	Total
Setmanal	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	88,9%
Mensual		✓								11,1%

Resultats

En l'apartat d'organització de l'assemblea destacarem que la preparació de l'assemblea corre a càrrec dels mestres en un 44,5%, en front d'un 33,3% que és preparada pels alumnes. La periodicitat de les assemblees és, majoritàriament setmanal (88,9%) i la classe és el lloc utilitzat per tothom.

Discussió

Tenint en compte que l'alumnat hauria d'adquirir el màxim protagonisme en el seu procés educatiu i que l'assemblea és el lloc inherent per a la participació, sobta comprovar que les decisions prèvies a l'assemblea i que afecten tant aspectes de contingut, com organitzatius segueixen majoritàriament en mans dels docents.

Quant a l'organització espacial i temporal, que és coincident en la majoria de centres, valdria la pena remarcar que la democràcia té, en l'àmbit social, els seus espais específics que investeixen "el poble i la paraula" de solemnitat (Parlament, Consell d'Europa, Nacions Unides...) i que aquest element cerimoniós no es contempla, de moment, a les escoles.

RITUALS

RUTINES EN COMENÇAR:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
No n'hi ha			✓	✓				✓	✓	44,4%
Lectura d'un llibre					✓					11,1%
Preparació de l'espai	✓	✓			✓	✓	✓			55,5%

MANERA DE SEURE:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
En rotllana/quadrat	✓	✓			✓	✓				44,4%
En forma de "U"				✓			✓			22,2%
Disposició habitual de l'aula			✓	✓*				✓	✓	44,4%

*En aquesta escola la disposició habitual de l'aula és en forma de "U"

ORDRE DEL DIA:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
No n'hi ha			✓	✓						22,2%
Preparat pel mestre		✓					✓	✓	✓	44,5%
Preparat pels alumnes	✓				✓	✓				33,3%

ENREGISTRAMENT:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
Llibreta d'actes					✓		✓			22,2%
Cartellera		✓				✓				22,2%
Full individual	✓									11,1%
Cap			✓	✓				✓	✓	44,5%

RECULL DE PROPOSTES:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
Cartellera		✓			✓	✓				33,3%
Bústia	✓		✓				✓		✓	44,5%
Llibreta								✓		11,1%
Cap				✓						11,1%

TIPUS DE PROPOSTES:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Felicito		✓			✓		✓		
Proposo	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Em queixo	✓	✓	✓	✓	✓				

PRESA D'ACORDS:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
Votació predominantment				✓	✓					22,2%
Consens predominantment	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	77,8%

Resultats

En l'apartat de rituals, en un 55,5% del total d'escoles, els nens i les nenes preparaven l'espai per a fer l'assemblea, era un hàbit que tenien molt arrelat, ho feien de forma ordenada i ràpida i no els significava cap trasbals. Un 44,5% seien de la manera habitual a l'aula, alguns nens i nenes tenien dificultat per seguir la conversa o veure la cara d'alguns companys o companyes.

Un 33,3% dels alumnes preparava l'ordre del dia, fet que coincidia amb les assemblees on els càrrecs de conduir-la eren assumits pels alumnes. Quant a l'enregistrament de les actes de l'assemblea, els tutors i les tutores van coincidir tots i totes en que, encara que quedés constància escrita del que es parlava, sempre havien de recordar els acords. Les tutores de les escoles E2 i E5 afirmen que són els nens i les nenes que es recorden mútuament els acords, així ho havien decidit en assemblea i els funcionava molt bé. També hi ha coincidència en que la cartellera de classe era una manera molt pràctica de recollir propostes i de recordatori dels acords.

Quant al tipus de propostes vam observar que els alumnes solen fer propostes, felicitacions i queixes o crítiques de manera espontània, segons la dinàmica recent del grup.

Pel que fa a la presa d'acords només vam assistir a tres assemblees on s'havien de prendre acords, en dues es va votar i en l'altre es va fer per consens, la resta de la graella s'ha emplenat amb el que ens van dir els mestres que predominava en les seves assemblees. En l'escola E5 la mestra ens va informar que normalment sempre votaven i que moltes vegades l'opció triada no funcionava, llavors en la propera assemblea es buscava una altra solució; aquesta manera de trobar la millor opció ajudava molt als alumnes a no votar qualsevol cosa, sense pensar-la abans. En l'escola E1, la tutora ens va comentar que normalment arribaven als acords per consens, però que eren els encarregats de portar l'assemblea els que decidien de quina manera arribarien als acords i la mestra respectava la seva decisió. La tutora de l'escola E3 ens va comentar que els alumnes de la seva classe sempre estaven d'acord i la majoria de vegades no havien de consensuar les propostes. La tutora de

l'escola E6 ens va fer saber que els alumnes de la seva aula tenien molt bon criteri per descartar les propostes que els semblaven poc adients i finalment consensuaven la millor. La tutora de l'escola E7 ens va comentar que hi havia propostes que eren tan evidents que s'acceptaven sense haver de votar o consensuar. Tots els professors van coincidir en afirmar que, tot i que havien de recordar els acords presos, estaven molt contents perquè l'alumnat se sentia implicat i solia complir-los en un tant per cent força elevat. També ens van mencionar que els acords que els costava més de complir eren els que els alumnes creien que en sortien desfavorits. Ens va cridar l'atenció i, a la vegada, semblar un bon recurs que els alumnes de l'escola E1 anotaven, cadascú en un full personal, els temes de conversa, els acords i les informacions que hi havia hagut.

Discussió

Tal i com s'aprecia, la implicació de l'alumnat en el compliment dels rituals necessaris per a celebrar l'assemblea és clara. Amb tot, no s'hauria de confondre aquesta delegació de tasques amb el que entenem per veritable participació que implicaria un grau més alt de poder de decisió.

S'observa una progressiva cessió de poder pel que fa a la conducció de l'assemblea, fet que permet als alumnes modelar diferents rols: moderador, secretari, etc. tal i com ja es comenta més endavant i que, probablement, tingui una finalitat educativa.

Si bé els acords presos en l'assemblea es compleixen, el factor "oblit" sembla incidir negativament en el respecte total als acords. En aquest sentit, considerem més adient que els mateixos nens i nenes s'impliquin en fer-ne el recordatori i trobem oportuns tots els sistemes d'enregistrament presents en els centres.

En relació a la tipologia de propostes es constata que en primer lloc, els nens i nenes participen fent tot tipus de suggeriments o propostes; en segon lloc, formulen queixes; i, en tercer lloc, feliciten els companys o companyes, o accions d'ells o elles. Les propostes normalment van dirigides a fer algun canvi, una millora, una innovació o a aportar una solució. Mentre que, les queixes, normalment, són provocades per les molèsties que ocasiona el comportament d'algun company o companya. Les felicitacions, en algunes ocasions, són fetes pels mestres per ressaltar el bon comportament dels alumnes. D'aquí en deduïm que els nens i nenes se senten perfectament capaços de dirigir l'activitat del grup, tot i que, l'adult segueix sent-ne el referent.

Tant la presa d'acords per votació com per consens requereix, per part de l'alumnat, un procés d'aprenentatge i revisió que només s'adquireix amb la pràctica i l'experiència. Cal, doncs, que els nens i nenes tinguin l'ocasió d'equivocar-se en les seves decisions i d'aprendre d'aquests errors. Evidentment, resulta crucial que els docents també se sotmetin a les decisions preses per l'assemblea.

FUNCIONS

PARTICIPACIÓ I IMPLICACIÓ:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Diàleg i discussió	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Presentació propostes	✓	✓			✓		✓		
Preses de decisions	✓				✓				

RELACIONS INTERPERSONALS:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Resolució de conflictes	✓		✓	✓	✓				
Elaboració de normes	✓				✓				
Avaluació del grup			✓				✓	✓	
Bona convivència	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Conèixer companys	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ACTIVITATS D'ENSENYAMENT APRENENTATGE:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Organització d'activitats	✓						✓		
Decisió sobre treball escolar									
Temes monogràfics		✓				✓		✓	✓

ACTUACIÓ TUTORIAL:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Informació	✓			✓			✓		
Recordança dels acords	✓		✓				✓		
Tutoria grupal		✓	✓		✓			✓	✓

Resultats

A totes les assemblees vam veure que hi havia molt diàleg, essent la participació de l'alumnat dinàmica i força elevada. Nosaltres hem precisat, a les graelles, les funcions que vam observar a les assemblees. Les entrevistes amb els tutors i les tutores ens van confirmar que en les seves assemblees, al llarg del curs, es realitzaven totes les funcions que nosaltres havíem enumerat amb l'excepció de la funció decisòria sobre el treball escolar, doncs ens van explicitar que no la realitzaven per manca de temps. Sis dels mestres entrevistats van assegurar que l'alumnat sí que prenia decisions sobre el treball escolar en hores de tutoria o dins d'alguna assignatura en concret. L'organització d'activitats conjunta es donava, sobretot, quan hi havia sortides, festes o es feien setmanes culturals. També ens van manifestar que les funcions més practicades són la resolució de conflictes, l'elaboració de normes i la recordança dels acords. L'avaluació del grup també l'exercien força, sobretot després d'alguna sortida o activitat extraordinària.

Discussió

El fet que els alumnes prenguin la paraula sembla garantit en tot tipus d'assemblea, fins al punt que podríem considerar-lo un tret característic definitori. En canvi, quan es tracta de dirimir en el perquè prenen la paraula els nens i nenes, ens trobem que la gestió de la convivència és un motiu, mentre que la gestió del treball no en sol formar part. Seria prematur inferir que l'alumnat no té, en els centres estudiats, la possibilitat de decidir sobre els

continguts a aprendre i cal contemplar la possibilitat que aquesta participació es faci en altres escenaris, com podrien ser el treball per projectes o cooperatiu, per citar-ne només dos.

ROL DEL MESTRE

ESTILS:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Directiu		✓	✓	✓			✓	✓	✓
Participant	✓				✓				
Testimoni						✓			

FUNCIONS:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Facilitadora	✓				✓				
Reguladora		✓	✓			✓	✓	✓	✓
Informativa				✓			✓		

ROL DELS ALUMNES

CONDUCCIÓ ASSEMBLEA:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Moderador	✓	✓			✓	✓			
Secretari	✓				✓	✓	✓		
Cap			✓	✓				✓	✓

PARTICIPACIÓ:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
En general actius	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
En general passius									

Resultats

Quant al paper dels mestres i dels alumnes hem observat que el 66,6% del professorat tenia un rol dirigent, portava l'assemblea directament o tenia un paper destacat. En general, la funció predominant ha estat la reguladora de la situació.

Hem observat, també, que encara que l'assemblea la conduïssin els alumnes, els nens i les nenes, la majoria de les vegades, quan parlaven es dirigien al professor o la professora i molt poques vegades als seus companys, generalment la conversa passava per la tutora o el tutor. Hem vist que les assemblees conduïdes per l'alumnat eren igual de vàlides i correctes que les conduïdes pels mestres.

El tutor de l'escola E4 ens va explicar que a la seva aula hi havia un delegat i una delegada a qui anaven a explicar els problemes de tipus conflictiu, si entre tots els afectats els podien resoldre, mitjançant la mediació, aquests conflictes ja no arribaven a l'assemblea. En l'escola E7 al moderador i secretari se l'anomenava delegat i subdelegat. Els càrrecs de moderador i secretari són rotatius a totes les escoles que en tenen i tots i totes passen pels càrrecs. A totes les assemblees observades els nens i les nenes van estar molt participatius, en general hi havia un nombre força elevat d'alumnes que intervenien molt, un nombre important d'alumnes que intervenien sovint i un

nombre reduït d'alumnes que intervenien poc o gens. Els càrrecs de l'assemblea solien ésser canviats quinzenalment o mensualment.

Discussió

El fet que el docent mantingui la funció reguladora de l'assemblea es podria interpretar en una doble direcció: d'una banda, podria respondre a l'interès de facilitar al màxim el bon desenvolupament de l'assemblea; mentre que, de l'altra, denotaria certa manca de confiança en les capacitats dels propis alumnes. Generalment, en l'àmbit educatiu, costa menys fer una cosa que ensenyar-la.

Sobta observar que els nens i nenes busquen, d'alguna manera, el vist-i-plau del mestre i segurament hi hauria diferents maneres d'interpretar-ho que, en el nostre cas, relacionariem amb una possible manca d'autonomia o de confiança en si mateix i en rol tradicional del docent.

Pel que fa al rol dels alumnes, destaca l'alt grau de participació i la responsabilitat en l'acompliment dels diferents rols. En conseqüència, per part dels nens i nenes, l'assemblea sí que és un escenari per fer-se sentir en la mesura que se'ls permeti.

COMPETÈNCIES

C	COMUNICATIVES:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
C1	Aprendre a conversar	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
C2	Aprendre a escoltar	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
C3	Saber expressar conceptes...	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
C4	Participar i implicar-se	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
C5	Cohesionar els grups humans	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

M	METODOLÒGIQUES:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
M1	Aprendre a raonar	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
M2	Tenir esperit crític	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
M3	Fomentar pensament creatiu	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
M4	Tenir autocontrol	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
M5	Adquirir responsabilitat i ...	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
M6	Autoavaluar-se	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓

P	PERSONALS:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
P1	Tenir empatia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
P2	Tenir assertivitat	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
P3	Prendre decisions	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
P4	Resoldre conflictes	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
P5	Afrontar els problemes i...	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
P6	Defensar drets	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
P7	Complir acords	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

E	ESPECÍFIQUES:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
E1	Tenir actitud responsable i ...	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
E2	Ser ciutadans actius	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
E3	Aprendre valors democràtics	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
E4	Desenvolupar habilitats socials	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
E5	Responsabilitzar-se decisions	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
E6	Practicar diàleg i negociació	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
E7	Construir normes convivència	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
E8	Exercir llibertat i responsabilitat	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
E9	Gestionar la convivència a l'aula	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Resultats

Quant a les competències hem de dir que la nostra observació no va captar totes les competències que ressenyem, per la qual cosa hem complementat l'observació amb les respostes que vam obtenir de les entrevistes amb el professorat. Tot seguit, reproduïm literalment la informació més rellevant que vàrem obtenir en l'entrevista amb les tutores i els tutors i on, arran de la conceptualització d'assemblea, es pot copsar clarament les competències que se'n deriven i es treballen al llarg del curs.

E1: *"l'assemblea ens ajuda a gestionar la vida de la classe, a complir els acords que permeten el funcionament de tota l'escola, a reflexionar sobre el dia a dia, a aprendre valors democràtics, a escoltar la veu de tothom, a ser responsables i a tenir empatia"* (E9, P7, M1, E3, C2, M5 i P2).

E2: *"l'assemblea ens ajuda a conèixer-nos millor i de retruc a cohesionar el grup, potenciant la bona convivència entre els nens i les nenes; dóna l'oportunitat a l'alumnat a expressar-se amb total llibertat per a explicar les coses que els passen o senten, a aprendre uns dels altres; tots aprenem, el professorat també"* (C5, E9, C1, C3 i E3).

E3: *"la nostra escola és una escola participativa i ens regim per un sistema democràtic, per això fem assemblees, prioritzem el diàleg i la resolució de conflictes i la cohesió del grup"* (E1, E3, E6, P4 i C5).

E4: *"l'assemblea ens ajuda a treballar l'empatia, la solidaritat, la resolució de conflictes, a donar l'oportunitat a l'alumnat de fer propostes i a millorar el clima de la classe"* (P1, E4, P4, C1, C5 i E9).

E5: *"fem assemblees per tal que els alumnes s'impliquin més en el dia a dia de la classe, prenguin decisions, aprenguin a escoltar i a conversar i a gestionar els conflictes"* (C4, P3, C1, C2 i P4).

E6: *"fem assemblees d'aula per a educar en la democràcia, per a ensenyar a tenir opinió personal sobre qualsevol tema i a saber-la expressar, a respectar els altres i les seves opinions i a ser responsables"* (E3, M1, M2, C3, E8 i E1).

E7: *"a la nostra escola construïm plegats i l'assemblea contribueix a fer-ho i també a educar en la responsabilitat i la llibertat. A l'assemblea es fomenta la participació activa i democràtica, s'educa en l'acompliment dels drets i deures,*

es treballa la bona relació i entesa entre companys, es gestionen els conflictes que afecten al grup, es promou el respecte pels altres, l'aportació de propostes pel bon funcionament de l'escola, l'escolta atenta i la idea de que són ciutadans del món, que tot és de tots i tot s'ha de cuidar" (C4, E3, P6, E8, C5, E9, P4, P3, C2 i E2).

E8a: "gestionem la resolució de conflictes, fomentem la bona convivència i bon comportament, inculquem actituds responsables i valors democràtics com la solidaritat, la justícia, la tolerància..." (P4, E9, C5, M4, E1 i E3).

E8b: "ens proposem inculcar valors democràtics, aprendre a dialogar, tenir assertivitat, saber donar la raó als altres quan la tenen i admetre els propis errors, reflexionar sobre el dia a dia i gestionar els conflictes importants del grup. Sovint reclamen els seus drets, però parlen menys de complir els seus deures" (E3, C1, P2, E4, M1, P4 i P6).

Discussió

Modestament, cal reconèixer que amb observacions puntuals de diferents assemblees d'aula, resulta impossible valorar apropiadament els resultats obtinguts. En aquest sentit, considerariem més adient fer un seguiment longitudinal de l'assemblea per poder observar com s'hi desenvolupen les competències que li són pròpies, sempre en el benentès que les competències poden assolir-se en altres escenaris educatius. Tanmateix, de les paraules dels tutors de l'aula presents en totes les assemblees que se celebren en el seu grup, n'hem pogut extreure, si més no, clares referències a les competències que havíem assenyalat prèviament.

REUNIÓ DE DELEGATS DEL CONSELL D'ALUMNES

CELEBRACIÓ:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b	Total
En fan	✓						✓			22,2%
No en fan		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	77,8%

PERIODICITAT:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Setmanal	✓								
Quinzenal							✓		
Mensual									

Resultats

Dues de les escoles fan reunió de delegats. En aquesta reunió es presenten les propostes de totes les assemblees d'aula i es prenen decisions a nivell d'escola que, després, els delegats passen als seus companys i companyes de classe. Un cop al més, l'escola E7 fa assemblees generals de tots els alumnes de 3r a 6è, juntament amb els delegats de P5, 1r i 2n, a més a més, un cop al trimestre celebren una assemblea extraordinària de tota la comunitat educativa, inclosos els representants dels pares i mares. En les escoles que fan reunió de delegats es nota una participació i implicació major de l'alumnat.

Discussió

L'assemblea d'aula és tan sols un pas en l'educació per a la participació, la democràcia, el civisme i l'autogestió del treball, que hauria de ser la cèl·lula bàsica de tot organisme democràtic. Però la construcció del teixit democràtic no pot aturar-se aquí, per això hem volgut tenir en compte el pes del Consell de delegats, com a organisme col·legiat i de participació dels alumnes. Aquest indicador, ens porta a plantejar la necessària extensió de les reunions de delegats a tots els centres.

MATERIALS

PER A L'ALUMNE:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Llibres								✓	✓
Fotocòpies								✓	

PER AL PROFESSOR:	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8a	E8b
Guia del mestre								✓	✓
Altres materials de suport	✓	✓	✓		✓			✓	

Resultats

Dues escoles utilitzen materials per part de l'alumnat. Els llibres utilitzats els servien per a treballar, sobretot, competències personals i específiques. El 55,5% de mestres utilitzen, en algun moment determinat, altres materials de suport com per exemple: llibres de lectura, llibres de preparació d'activitats o debats, pel·lícules, notícies de diaris (moltes vegades aportades per l'alumnat), contes, vídeos, entrevistes a persones rellevants, algun programa de TV... El material addicional moltes vegades donava peu a fer debats diversos. Alguns temes que interessaven als nens i nenes per tal de fer debats eren: les drogues, l'adolescència, la immigració, la violència de gènere, la crisi, l'equilibri dels ecosistemes, la separació dels pares, la vinguda de nous germans... A l'Annex II, pàgines 109, 110 i 111 hi ha una mostra d'intervencions dels alumnes on complementem el que acabem de comentar.

Discussió

En general, no és necessari que l'alumne disposi d'un material d'assemblea determinat. En canvi, molts docents preparen activitats gràcies al suport de diferents propostes educatives. Personalment, considerem que les aportacions dels nens i nenes forneixen material suficient per tal que, amb les estratègies apropiades per part del docent i dels alumnes, la vida i el treball de grup classe adquireixi el màxim de protagonisme.

2. Entrevistes als tutors i tutores

Les entrevistes fetes als mestres i a les mestres ens han permès aprofundir en la comprensió del què hem observat. Sempre hem seguit la mateixa estructura d'entrevista i hem fet les mateixes preguntes a tots els professors i professores. Hem utilitzat les entrevistes com a complement per aclarir alguns aspectes de les assemblees que havíem observat. En l'apartat de l'observació ja hem fet esment de les respostes que el professorat ens havia donat i així ho hem fet constar. Com que algunes de les respostes ja han quedat reflectides en

l'apartat anterior, ara detallarem alguns aspectes que creiem rellevants i que abans no hem mencionat.

En la escola E1, la tutora ens va comunicar que els nens i les nenes respectaven molt el torn de paraules, però a la vegada es facilitava la interacció espontània per dotar de vida al debat. També intentaven no allargar inútilment una discussió, tallant-la i concretant les posicions, per tal de no donar sensació de perdre el temps. Una de les tasques notables era fer entendre el paper que havien de desenvolupar els encarregats de conduir l'assemblea. Quant als objectius que es plantejava treballar eren, sobretot, reflexionar sobre el dia a dia, inculcar valors democràtics, donar veu a tothom, complir els acords, infondre responsabilitat i saber posar-se en lloc dels altres.

La tutora de l'escola E2 ens va dir que als seus alumnes els agrada molt fer assemblees, gràcies a elles tenien un espai i un temps per explicar-se sensacions, fets, problemes... i donar-se consells que els ajudaven a conèixer-se millor i els creaven un vincle d'unió. Els objectius que sobretot potenciava eren la bona relació i convivència entre els alumnes, la solidaritat, el civisme, el respecte i l'escolta atenta de l'altre.

A l'escola E3 solen acabar l'assemblea amb música relaxant i per parelles es fan un massatge suau a l'esquena. Els objectius que es plantejava la tutora eren la participació democràtica, la cohesió del grup mitjançant estratègies de dinàmica de grups i la gestió dialògica dels conflictes. La tutora volia proposar al claustre de fer una revisió dels objectius i de l'organització de l'assemblea perquè creia que era convenient donar-li un aire nou.

En l'escola E4, ens van dir que l'assemblea formava part de l'ideari del centre i sempre n'havien fet. Els objectius principals que el tutor es plantejava treballar-hi eren la resolució de conflictes, la solidaritat, l'empatia, crear un bon clima de classe i saber opinar.

En l'escola E5, seguien sempre els mateixos hàbits i rituals d'organització per tal de donar confiança als alumnes que exercien els càrrecs i tranquil·litat a la resta. Els objectius que la tutora hi treballava eren, sobretot, la implicació en el dia a dia escolar, la presa de decisions, la resolució de conflictes i l'escolta atenta.

La tutora de l'escola E6 ens va dir que fer assemblea trencava la rutina del dia a dia de classe, els seus alumnes posaven molta il·lusió en fer-ne i els agradava molt. Li van demanar de fer debats de temes que els interessaven, un cop al mes; en grups de tres es preparaven el tema per presentar-lo al seus companys, al final sempre hi havia col·loqui. Els objectius principals que es plantejava la tutora eren educar en democràcia, saber expressar la seva opinió, respectar l'opinió dels altres, inculcar igualtat i responsabilitat i la gestió positiva dels conflictes.

En l'escola E7 ens van explicar que tenen uns projectes permanents que impliquen l'alumnat de tots els nivells en el treball escolar, l'organització i el funcionament dels quals s'elaboren en les diferents assemblees. Treballen en

tres projectes (educació democràtica, entorn paisatgístic i arquitectònic, i ciències naturals) i quatre comissions (revista, lectura i biblioteca, solidaritat i convivència, i festes). Els objectius prioritaris que es marcaven són fomentar la participació activa i responsable en el funcionament de l'escola, inculcar valors democràtics, educar en la llibertat i en la responsabilitat, l'acompliment dels drets i deures, la resolució de conflictes, la solidaritat i el respecte als altres i al material.

En l'escola E8 ens van dir que realitzen uns projectes de treball sobre les colònies que porten a terme. L'alumnat fa un treball intens d'organització i d'autonomia de treball molt notable, es potencia molt la participació, la solidaritat, la creativitat i la imaginació. Altres objectius que també es proposaven eren la resolució de conflictes, la justícia, la tolerància, el respecte, aprendre a dialogar, a escoltar les opinions dels altres i inculcar valors democràtics.

En general, tot i estar previst, en poques aules s'analitza el funcionament dels càrrecs de classe a les assemblees, els mestres ens diuen que no ho fan per manca de temps, però que ho solen fer en un altre moment. En l'escola E5, els nens i les nenes van decidir quins càrrecs necessitarien per a una bona organització i un bon funcionament de l'aula.

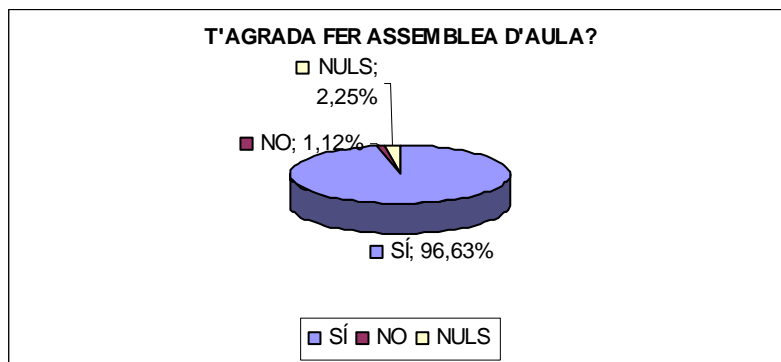
3. Qüestionaris als alumnes

Primera part del qüestionari:

Els qüestionaris respostos pels alumnes i per les alumnes ens han acostat a la seva percepció de les assemblees i a la importància que li donen. Les gràfiques que hem elaborat a partir de les respostes dels qüestionaris presenten de manera sintètica i visual aquesta informació. Les gràfiques corresponents al primer tipus de pregunta, estan ordenades segons la seva disposició en el qüestionari. Només podien triar una de les dues respostes possibles: *Sí* o *No*. Hi ha hagut un petit percentatge de respostes que hem considerat nul·les, perquè alguns alumnes havien marcat les dues opcions, o no n'havien marcat cap, o bé ho havien fet en un espai inapropiat.

A cada pregunta havíem preparat un espai per justificar la seva resposta (*per què?*), no tots ni totes l'han utilitzat, però sí un nombre important i les seves reflexions les trobem molt valuoses i les hem escrit a sota de cada gràfic; al costat de cada frase, entre parèntesis, hi ha el nombre d'alumnes que han opinat de manera semblant.

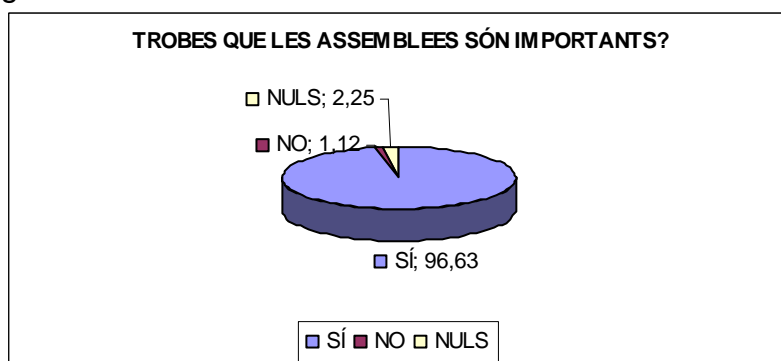
Primera pregunta:

Per què?

- Sí, perquè solucionem problemes en general (12)
- Sí, perquè es diuen coses interessants i divertides (10)
- Sí, perquè parlem de tot i ens ho passem bé (9)
- Sí, perquè podem queixar-nos, perdonar-nos i felicitar-nos (9)
- Sí, perquè expressem la nostra opinió (8)
- Sí, perquè així sabem l'opinió dels companys i companyes (8)
- Sí, perquè parlem de tots els problemes que hi ha a la classe. (7)
- Sí, perquè proposem temes de debat (4)
- Sí, perquè resollem problemes entre els companys (3)
- Sí, perquè podem parlar tots i fer propostes importants (3)
- Sí, perquè expliquem les nostres coses (2)
- Sí, perquè rebem informació (2)
- Sí, perquè millorem el nostre comportament (2)
- Sí, perquè ens ajudem entre nosaltres (2)
- Sí, perquè reflexionem sobre un tema (1)
- Sí, perquè decidim el millor per a tothom (1)
- Sí, perquè és millor fer assemblea que una altra assignatura (1)
- Sí, perquè fem treball de grup (1)
- Sí, perquè llegim els papers de la bústia (1)
- No, perquè són avorrides (1)

Segona pregunta:

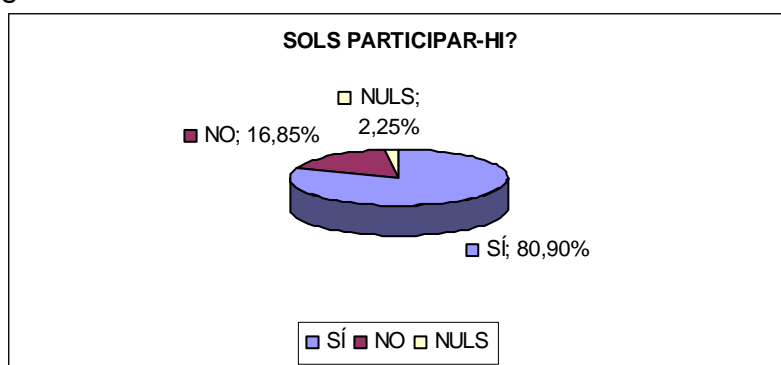

Per què?

- Sí, perquè solucionem problemes (30)
- Sí, perquè aprenem coses (10)
- Sí, perquè tractem temes importants que afecten a tots (7)

- Sí, perquè aprenem a expressar-nos en públic i a saber comunicar les nostres opinions, dubtes...(5)
- Sí, perquè estàs millor amb la gent del teu voltant (5)
- Sí, perquè coneixem millor als companys i companyes (3)
- Sí, perquè millorem com a persones (3)
- Sí, perquè aprenem a compartir i a ajudar (2)
- Sí, perquè aprenem ordre (2)
- Sí, perquè recordem els acords i no relaxem el nostre comportament (2)
- Sí, perquè estem tots reunits (2)
- Sí, perquè fem de tot i ens ho passem bé (2)
- Sí, perquè resoldre problemes et fa sentir millor (2)
- Sí, perquè ens assabentem de tot (1)
- Sí, perquè elaborem normes (1)
- Sí, perquè ens ajuda a saber el què està bé (1)

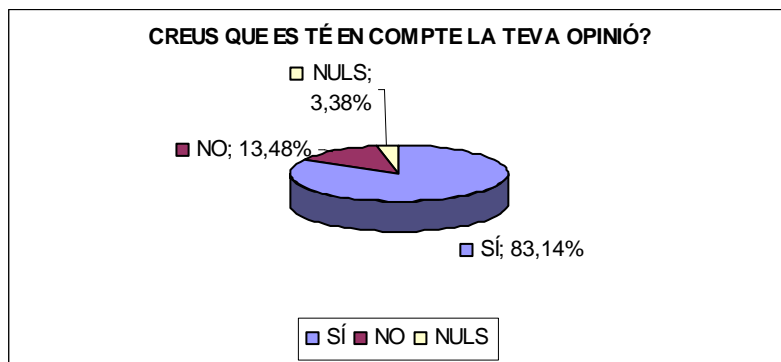
Tercera pregunta:

Per què?

- Sí, perquè vull que sàpiguen la meva opinió (12)
- Sí, perquè m'agrada parlar en públic i dir les meves idees (10)
- Sí, perquè vull explicar el què em passa o escoltar el què li passa a un altre (9)
- Sí, perquè ho vull solucionar tot (6)
- Sí, perquè implicar-se i participar és important (6)
- Sí, perquè m'agrada resoldre problemes (6)
- No, no intervenc perquè no tinc gaires conflictes (6)
- No, no participo perquè no sé què dir (4)
- Sí, Perquè em queixo, proposo o felicito (4)
- No, no intervenc perquè no sé com explicar-me (1)
- Sí, perquè critico sobretot (1)
- Sí, perquè recolzo la millor proposta que es fa (1)
- No, perquè jo no faig quasi res als demás i els altres no em fan enfadar (1)

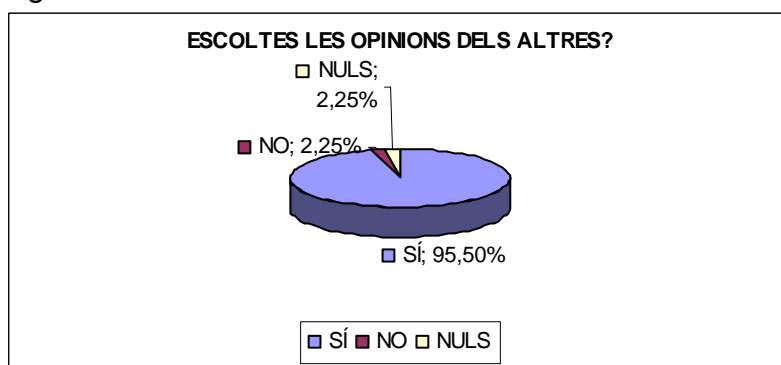
Quarta pregunta:

Per què?

- Sí, perquè es tenen en compte totes (11)
- Sí, perquè totes les opinions són importants (9)
- Sí, perquè quan parlo tots m'escolten (8)
- Sí, perquè s'intenta solucionar el problema que dic (8)
- No, perquè hi ha opinions millors (4)
- Sí, perquè quan parlo m'ajuden en les coses que vull millorar (4)
- Sí, perquè dic coses serioses i altres parlen de la meva opinió (3)
- Sí, perquè dono bones idees que poden anar bé a tots (3)
- Sí, perquè de vegades dic coses interessants i la meva opinió funciona (3)
- No, perquè som vint-i-tres opinions més a classe (2)
- No, perquè depèn del que digui (2)
- Sí, perquè confio en ells (2)
- Sí, perquè tots pensen el mateix que jo (2)
- Sí, perquè moltes vegades tinc raó (1)

Cinquena pregunta:

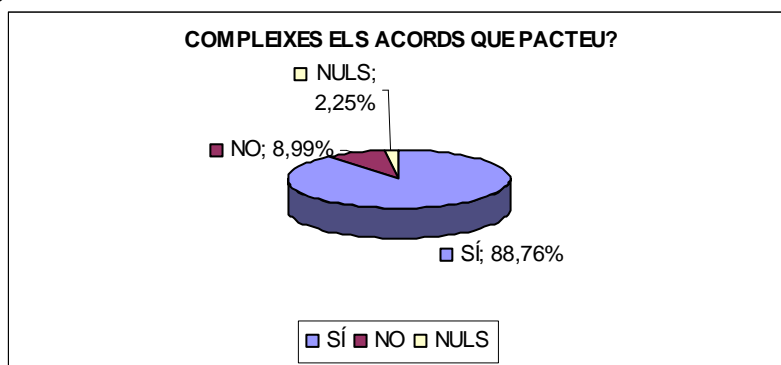

Per què?

- Sí, perquè els companys diuen coses interessants (22)
- Sí, perquè el que diuen em pot servir (10)
- Sí, perquè vull saber de què parlen i si es queixen de mi (7)
- Sí, perquè m'interessa el què opinen (6)
- Sí, perquè totes les opinions són importants (6)
- Sí, perquè ens podem ajudar (4)
- Sí, perquè m'interessa el què els preocupa (3)
- Sí, perquè a mi també m'agrada que m'escoltin (2)
- Sí, perquè m'interessen els demés (2)

- Sí, perquè no vull ser mal educat (2)
- Sí, perquè tinc un gran respecte pels altres (2)
- Sí, perquè la seva opinió és tan important com la meua (1)
- Sí, perquè si té el mateix problema que jo el puc entendre millor (1)
- Sí, perquè a partir d'una opinió en pot sortir una altra de millor (1)
- Sí, perquè és una forma de participar (1)
- No, perquè de vegades diuen tonteries (1)

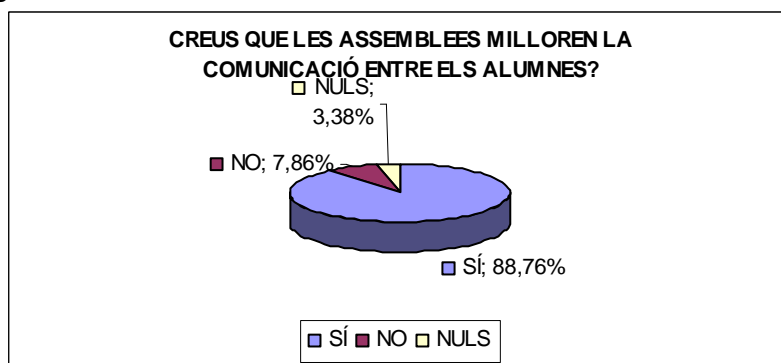
Sisena pregunta:

Per què?

- Sí, perquè són importants i bons per a tots (18)
- Sí, perquè tot va millor si els complim (10)
- Sí, perquè no vull tenir conflictes (7)
- Sí, perquè he donat la meua paraula (7)
- Sí, perquè sinó l'assemblea no serveix de res (7)
- Sí, perquè són normes i s'han de complir (6)
- Sí, perquè amb això no jugo (2)
- Sí, perquè si no ho faig em perjudico i perjudico als altres (2)
- Sí, però segons quins (2)
- Sí, perquè no vull tornar a parlar del tema (1)
- Sí, perquè millora la convivència entre els companys (1)
- Sí, perquè sinó em castiguen (1)
- No, perquè no puc fer-ho (1)
- No, perquè no me'n recordo (1)

Setena pregunta:

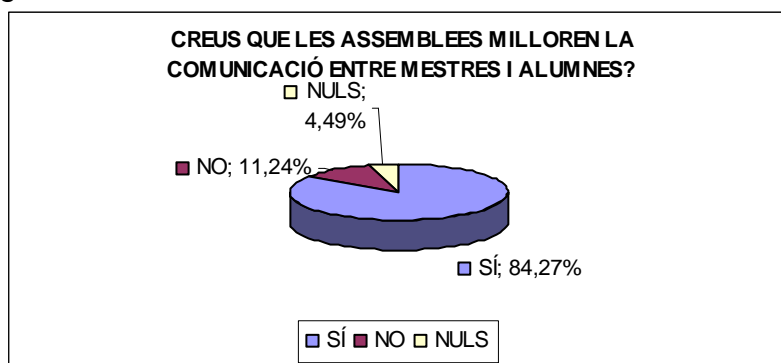

Per què?

- Sí, perquè ens coneixem més (13)

- Sí, perquè resollem els conflictes (10)
- Sí, perquè tinc oportunitat de parlar amb companys amb qui parlo menys (6)
- Sí, perquè ens entenem molt millor (6)
- Sí, perquè hi ha diferència de com érem abans (3)
- Sí, perquè tenim menys problemes i som més amics (3)
- Sí, perquè juguem tots junts (2)
- Sí, perquè et pots fer amic de la persona amb qui has tingut un conflicte (2)
- Sí, perquè sabem com pensen els altres (2)
- No, perquè hi ha molta gent que no opina (2)
- No, perquè fem el mateix que abans (2)
- Sí, perquè si no ens comunicuéssim ens molestaríem més (2)
- Sí, perquè hem millorat el comportament (1)
- Sí, perquè estem més contents (1)
- Sí, perquè ningú no fa bromes pesades als altres (1)
- Sí, perquè hem de conviure molt temps junts (1)
- No, perquè hi ha gent que molesta igual (1)
- No, perquè sempre ens barallem (1)

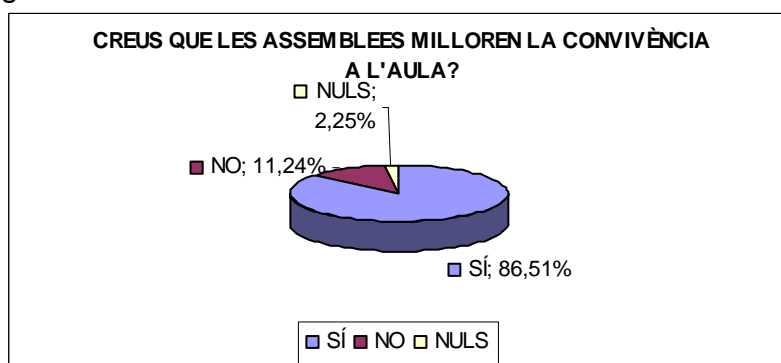
Vuitena pregunta:

Per què?

- Sí, perquè els tens més confiança per explicar-te (10)
- Sí, perquè tenim millor relació (7)
- Sí, perquè ens ajuden a millorar i a solucionar-ho tot (6)
- Sí, perquè tenim més temps per parlar amb els mestres (6)
- Sí, perquè ens coneixen millor i saben com ens sentim (3)
- Sí, perquè m'agrada ser amic dels professors (3)
- Sí, perquè milloren el comportament dels alumnes (3)
- Sí, perquè la mestra aprèn coses de nosaltres que no sabia (3)
- Sí, perquè els mestres ens expliquen moltes coses (2)
- Sí, perquè ens coneixem millor (2)
- Sí, perquè si els escoltem sabem més (2)
- No, perquè som nosaltres els que conduïm l'assemblea (1)

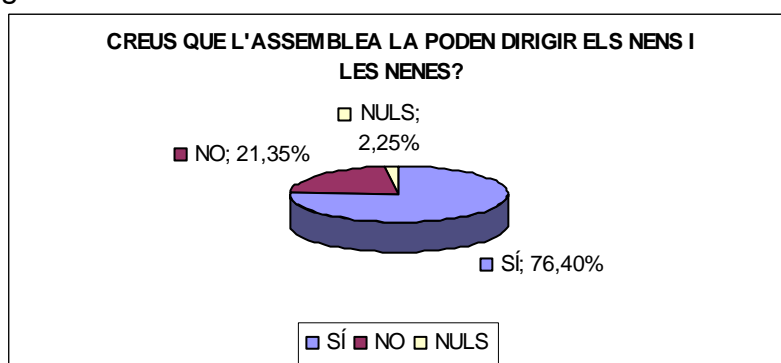
Novena pregunta:

Per què?

- Sí, perquè solucionem problemes i estem més a gust (15)
- Sí, perquè es diuen maneres per ser més responsable i educat (7)
- Sí, perquè millorem les nostres actituds (6)
- Sí, perquè aprenem a compartir i a ajudar-nos (4)
- Sí, perquè et sent més pròxim als companys (3)
- Sí, perquè ens fem més amics (3)
- Sí, perquè millora l'ambient i treballem conjuntament (3)
- Sí, perquè tot va bé si complim els acords (3)
- Sí, perquè ens enfadem menys (2)
- Sí, perquè ens entenem millor (1)
- Sí, perquè confiem en els companys i ens relaxem (1)
- Sí, perquè aprenem a respectar-nos (1)
- Sí, perquè aprens a adaptar-te als teus companys (1)
- No, perquè ens barallem molt (1)
- No, perquè ningú no fa cas (1)
- No, perquè estem igual que abans (1)
- No, perquè hi ha gent que no vol millorar (1)
- No, perquè la convivència ja la millorem fora de la classe (1)

Desena pregunta:

Per què?

- Sí, perquè som nosaltres els que tenim els problemes (9)
- Sí, perquè ja ho fem i ho fem bé (7)
- No, perquè parlaríem tots i seria un caos (7)
- Sí, perquè aprenem a dirigir i a respondre (6)

- Sí, perquè nosaltres som llestos, però no ens deixen conduir-la (6)
- Sí, perquè som prou grans i responsables per fer-ho (6)
- Sí, perquè nosaltres som els que opinem i també podem dirigir (3)
- Sí, perquè tenim tot el dret a fer-ho (3)
- No, perquè no en sabem i ens descontrolaríem (3)
- No, perquè nosaltres només hem d'opinar (3)
- No, perquè el mestre ho fa millor (3)
- Depèn, perquè no tots els nens serveixen (2)
- Sí, perquè és divertit (1)
- Sí, perquè sempre ho fem (1)
- Sí, perquè així ens posem en la pell del mestre (1)
- Sí, perquè la mestra ens guia (1)

Resultats

Dels resultats del qüestionari deduïm que els alumnes troben que fer assemblees és molt important i a la vegada els agrada molt (un 96,63% hi estan a favor). Entenen que l'assemblea és el lloc idoni per a exposar les seves opinions i problemes i on, al mateix temps, poden resoldre'ls. Veuen molt positiva la tasca que es fa a l'assemblea en favor de la bona relació entre ells i entre ells i els mestres, resultant-ne una millor convivència. Pel que respecta als acords, un 88,76% els aconsegueix i s'hi sent vinculat, entenen que complir els pactes beneficia tothom. Un 95,50% diuen que escolten les opinions dels companys, una proporció considerable d'alumnes relaciona l'escolta de l'altre amb la satisfacció que tenen ells quan els escolten, demostrant tenir empatia.

Un 21,35% d'alumnes diuen que no són capaços de conduir l'assemblea, segurament per falta de costum, creiem que els resultats estan relacionats amb que els alumnes hauríem de tenir més protagonisme en totes les activitats escolars i assumir més responsabilitats, haurien de tenir més ocasions per practicar. Les respostes obtingudes ens aporten encara més informacions sobre l'ús de l'assemblea.

Discussió

Les reflexions que ens han aportat els nens i les nenes, a cadascuna de les preguntes del qüestionari, ens serveixen molt per a l'anàlisi dels resultats obtinguts, perquè ens exposen clarament la utilitat i els beneficis de les assemblees en referència al diàleg i la participació amb les conseqüents repercussions positives per a educar en la democràcia, formar bons ciutadans i construir una bona convivència.

Breument, podem afirmar que la percepció dels alumnes en relació a l'assemblea d'aula és positiva en tots sentits. Tan sols s'observa alguna qüestió a comentar en relació a la capacitat de lideratge a l'hora de desenvolupar els rols conductors per part d'alguns alumnes. Segurament, l'assemblea permet també enfortir la confiança en un mateix i incideix en l'autoestima i l'autoconcepte, però aquest tema seria objecte d'un nou estudi.

Constatem una estreta relació i coincidència entre tots els resultats (observació de les assemblees, entrevistes amb els professors i preguntes dels qüestionaris) i les directrius reflexives que hem exposat al principi del treball, en

el marc teòric. Recordem que allà dèiem que les assemblees de classe ofereixen l'oportunitat als nens i nenes de prendre la paraula, d'implicar-se en la presa de decisions i comprometre's en la millora de la vida col·lectiva. És el temps i l'espai ideal per desenvolupar el pensament, per exercitar l'ús del diàleg, la capacitat expressiva, la participació i l'escolta atenta de l'altre, permetent a l'alumnat planificar, organitzar activitats i responsabilitzar-se de portar-les a terme.

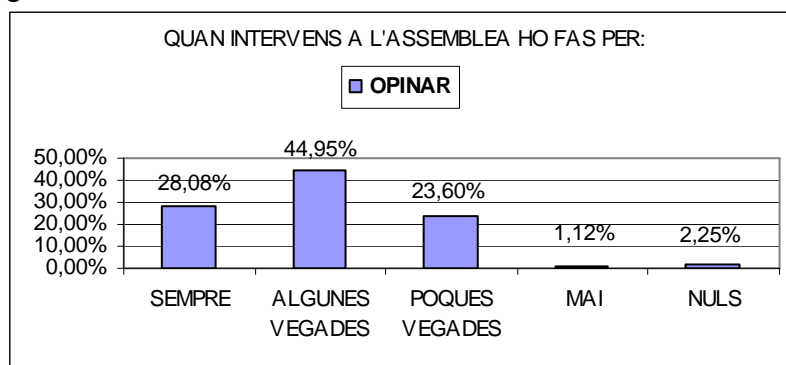
Segona part del qüestionari:

El segon tipus de pregunta permetia quatre possibles respostes: *sempre*, *algunes vegades*, *poques vegades* i *mai*. Aquí, igualment, hem considerat respostes nul·les les que no complien els paràmetres establerts.

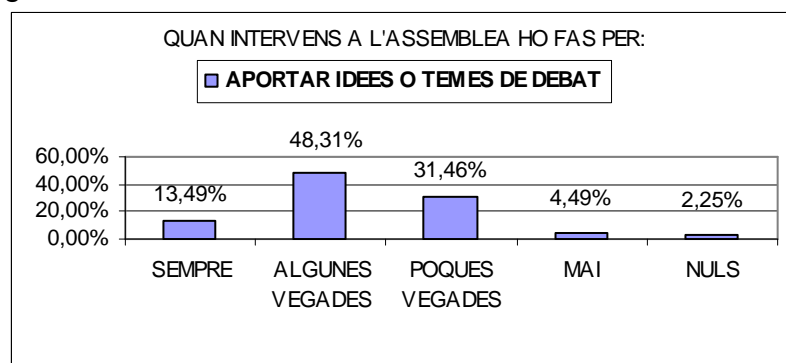
També les gràfiques estan ordenades segons la disposició de les preguntes en el qüestionari. Totes les opcions responien a un enunciat genèric: *Quan intervens a l'assemblea ho fas per:*

Al final de totes les gràfiques hem posat unes taules amb els resultats totals i hem confeccionat una gràfica general a títol de resum, on es recullen totes les opcions amb els resultats de les respostes per tal de poder establir comparacions entre elles.

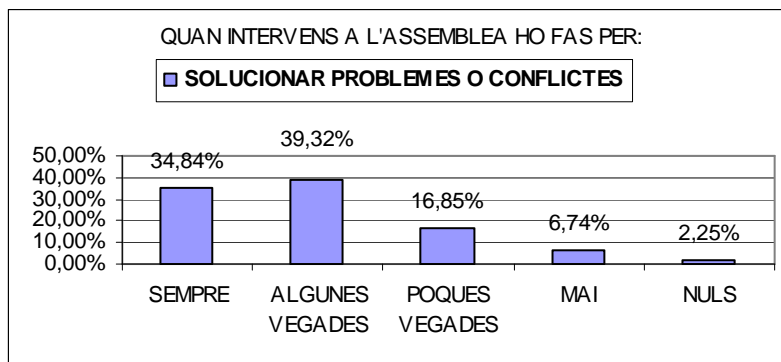
Primera pregunta:

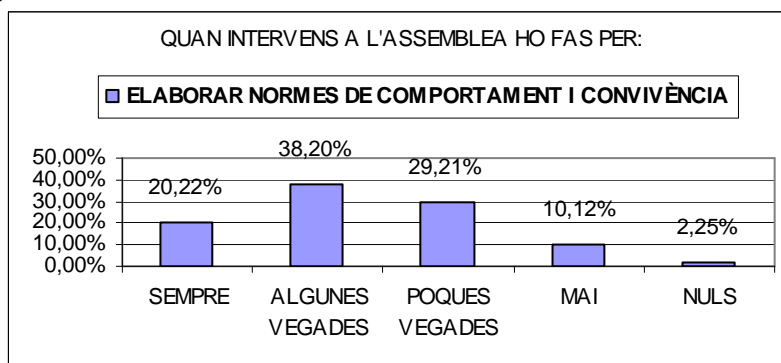
Segona pregunta:

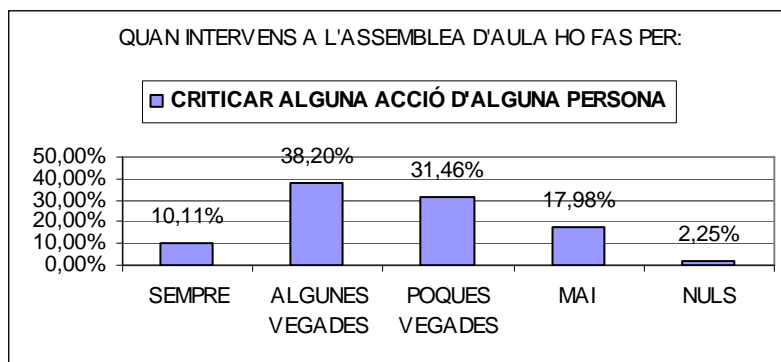
Tercera pregunta:

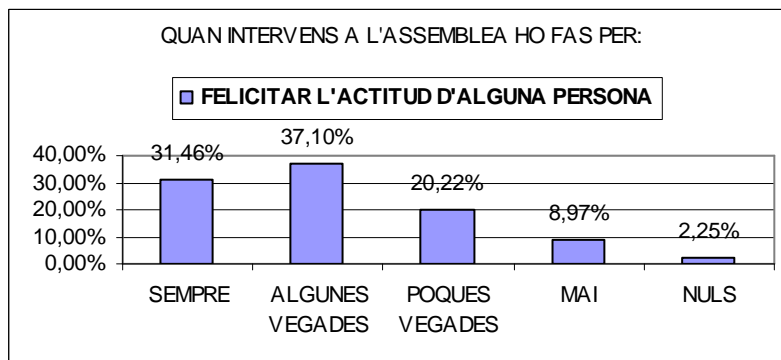
Quarta pregunta:

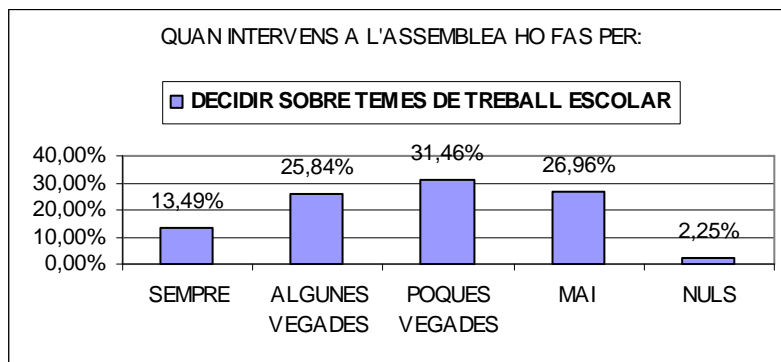
Cinquena pregunta:

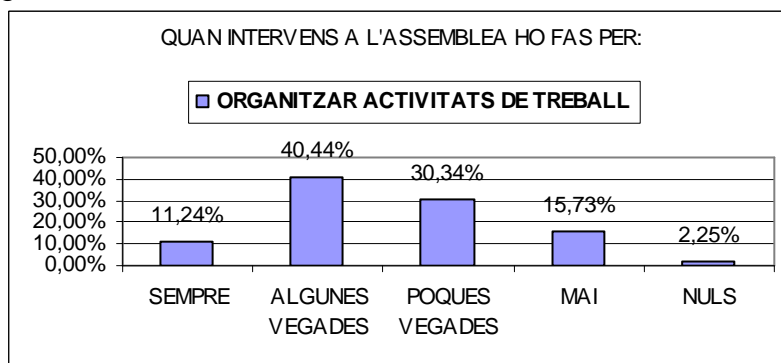
Sisena pregunta:

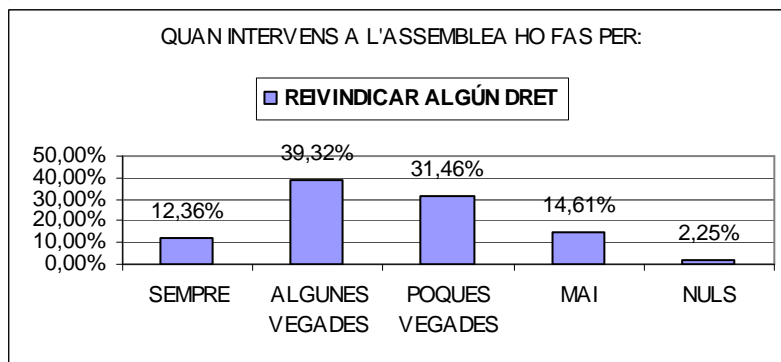
Setena pregunta:

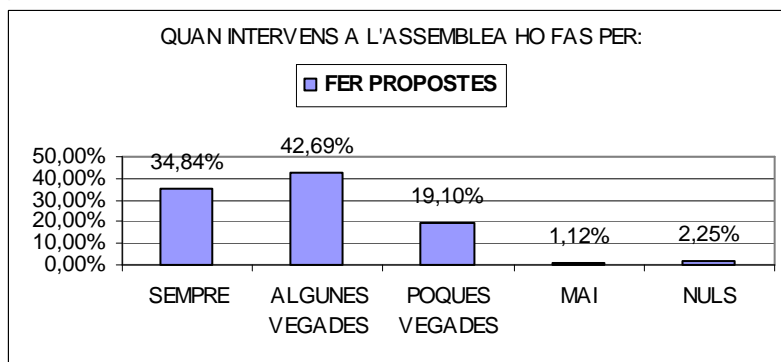
Vuitena pregunta:

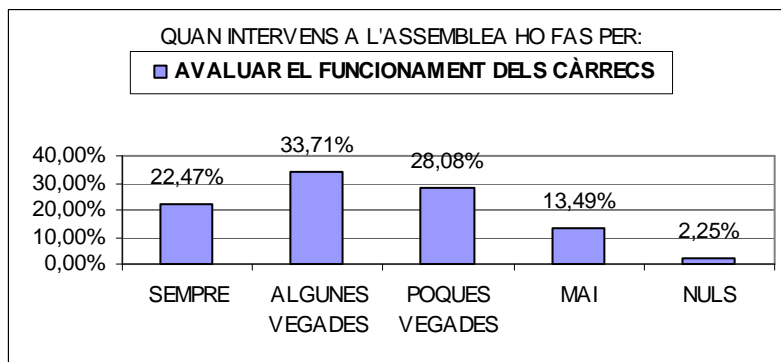
Novena pregunta:

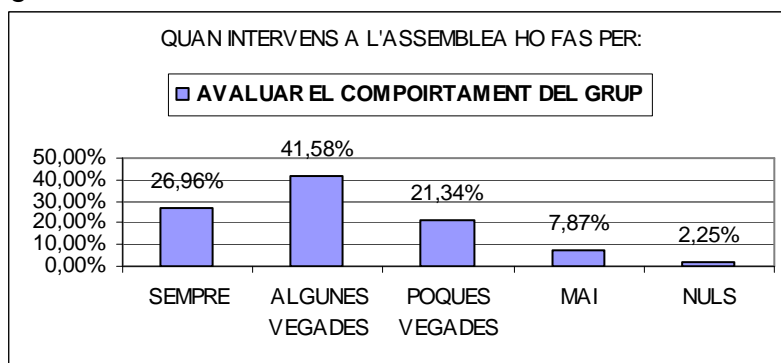
Desena pregunta:

Onzena pregunta:

Dotzena pregunta:

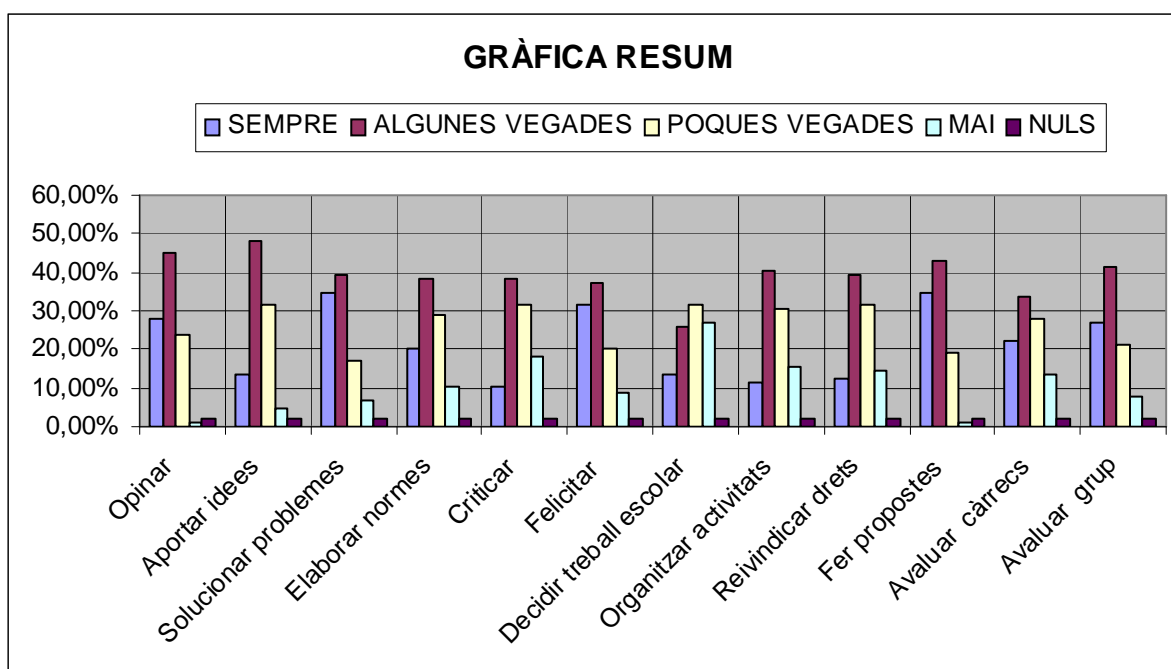

Resultats totals de les opcions (a):

	Opinar	Aportar idees	Solucionar problemes	Elaborar normes	Criticar	Felicitar
SEMPRE	28,08%	13,49%	34,84%	20,22%	10,11%	31,46%
ALGUNES VEGADES	44,95%	48,31%	39,32%	38,20%	38,20%	37,10%
POQUES VEGADES	23,60%	31,46%	16,85%	29,21%	31,46%	20,22%
MAI	1,12%	4,49%	6,74%	10,12%	17,98%	8,97%
NULS	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%

Resultats totals de les opcions (b):

	Decidir treball	Organitzar activitats	Reivindicar drets	Fer propostes	Avaluar càrrecs	Avaluar grup
SEMPRE	13,49%	11,24%	12,36%	34,84%	22,47%	26,96%
ALGUNES VEGADES	25,84%	40,44%	39,32%	42,69%	33,71%	41,58%
POQUES VEGADES	31,46%	30,34%	31,46%	19,10%	28,08%	21,34%
MAI	26,96%	15,73%	14,61%	1,12%	13,49%	7,87%
NULS	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%

Resultats

Els resultats coincideixen amb les opinions que ens van donar sobre per què creien que era important fer assemblees, recollides en la primera part del qüestionari. De la mateixa manera també hi ha coincidència entre les respostes dels professors i les dels alumnes sobre la decisió al voltant del treball escolar, els professors ens diuen que no ho fan a l'assemblea per manca de temps i els alumnes ens diuen que és en allò en què participen menys.

En l'apartat de l'avaluació dels càrrecs, els professors ens van dir que moltes vegades ho feien en altres moments i els alumnes ens diuen que hi intervenen poc. Ens hem adonat que l'opció de criticar alguna acció d'una persona, es dona, en la resposta *sempre*, el % més baix (10,11%), mentre que l'opció de felicitar l'actitud d'alguna persona, en la mateixa resposta *sempre*, es dona un % quasi tan elevat (31,46%) com en fer propostes i solucionar problemes. Les dues opcions s'igualen en % en la resposta *algunes vegades* (38,20% i 37,10% respectivament). Seguint amb la mateixa comparació, en l'opció de criticar, trobem que un 17,98% no ho fa mai, mentre que la meitat aproximadament, un 8,97%, no felicita mai. Les opcions d'opinar i fer propostes són les que registren els % més baixos en la resposta *mai* (1,12% les dues), de la qual cosa deduïm que els nens i nenes intervenen molt en aquestes opcions encara que després participin poc en la resta.

Discussió:

A la llum de les dades obtingudes el primer que podem dir és que els alumnes són molt participatius i quan se'ls dona oportunitat l'aprofiten. De totes les opcions que els vam presentar, les que més practiquen són opinar, aportar idees i fer propostes, seguides de la resolució de conflictes i de l'avaluació del comportament del grup.

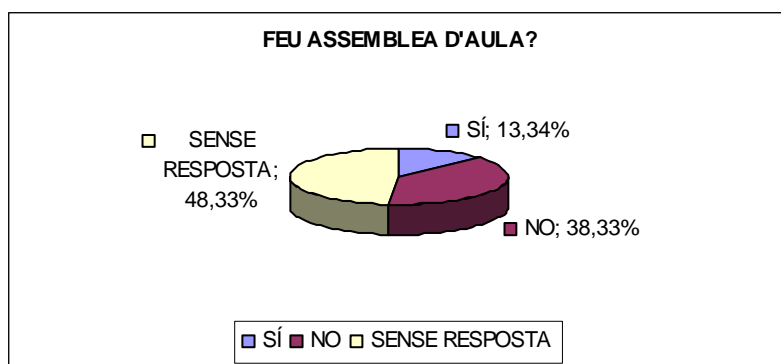
En general, el fet més destacable, sota el nostre punt de vista seria l'àmplia coincidència entre la percepció dels alumnes i la dels docents. En el darrer cas,

ens han estat de gran utilitat a l'hora de completar la informació, però sempre han corroborat les opinions dels alumnes. Això ens anima a apuntar la consistència de l'estudi.

ESTUDI B

Enquesta a les escoles

Quan vam demanar poder assistir i observar assemblees d'escoles ens vam trobar que algunes de les escoles consultades ens deien que no en feien, llavors vam pensar que mereixeria la pena disposar de dades sobre la realització de l'assemblea d'aula als centres escolars de la nostra zona, com a mostra indicativa de la possible realitat a Catalunya, és per això que vam enviar una breu enquesta a les seixanta escoles de la zona, com ja hem dit abans en l'apartat dels participants en la recerca. Aquesta acció, en principi, no la teníem prevista en el disseny original de l'estudi.

Desconeixem per quina raó el 48,33% d'escoles no va respondre, no podem saber, doncs, si les escoles que no han contestat fan assemblees. Això ha fet que els resultats obtinguts siguin d'una fiabilitat discutible, per això som conscients que no els podem extrapolar a la resta de Catalunya, tot i així creiem que són significatius.

A la vista de les dades obtingudes deduïm que les assemblees d'aula són una pràctica minoritària a les escoles de primària (només ens consta que en fa un 13,34%), contràriament al que creïem i ens havíem plantejat com a subhipòtesi.

El fet d'esbrinar les causes de per què és així donen peu a la formulació d'hipòtesis més que suficients per a una altra recerca, deixarem aquesta incògnita per a que l'entomín altres investigadors i investigadores en propers estudis.

6. CONCLUSIONS I PROSPECTIVA

Las escuelas se han de ver como esferas públicas democráticas dedicadas a potenciar, de diversas formas, a la persona y a la sociedad. En este sentido, las escuelas son lugares públicos donde los estudiantes aprenden los conocimientos y las habilidades necesarios para vivir en una auténtica democracia.²⁵

H.A. Giroux

Conclusió general

Tenim una preocupació verdadera per l'educació. Preocupació que, després de totes les reflexions que ens hem fet al llarg d'aquest treball, ens fa arribar a una primera conclusió general: el més important a l'hora d'educar és la implicació personal dels subjectes que hi entren en joc: pares, mestres i alumnes. Afegirem, també, la societat, ja que tots en formem part, i cada vegada té més pes per la força que, sovint, manifesta en adoctrinar al jovent, imposant conductes contradictòries i modes canviants.

La responsabilitat educativa dels pares és enorme i de passada direm que no val delegar-la a l'escola. La responsabilitat educativa de la societat és gran per l'immens protagonisme que ha adquirit i per la importància reconeguda de la seva influència, motiu pel qual demanem que s'impliqui més en la bona educació. Però, l'escola no pot defugir del seu deure i creiem que la responsabilitat educativa de l'escola és excepcional.

Ens consta que l'educació és, entre moltes d'altres coses, un espai de comunicació entre professors i alumnes. Una escola respon al problema de l'educació en la mesura que l'alumne que hi assisteix troba, per mitjà de la seva relació amb els mestres, una resposta comunicativa d'interès per al seu aprenentatge, per les seves actituds, per la relació que té amb els altres, per la seva manera de fer, per saber com és com a persona... Educar amb aquesta consciència és responsabilitat personal i professional del professorat.

Conclusions específiques

La nostra hipòtesi de treball és que **l'assemblea d'aula és l'escenari idoni de participació dels infants a l'escola, en tant que promou la cohesió de grup i la presa de decisions democràtica**. I després d'analitzar els resultats obtinguts creiem que es confirma plenament, ateses la percepció que en tenen els mestres, la percepció que en tenen els alumnes i la nostra pròpia percepció, basada en les observacions fetes, en l'anàlisi de les dades obtingudes i en la confrontació amb les idees principals del marc teòric. Ho completem:

²⁵ Giroux, H.A. (1990). Citat per Martínez Bonafé, À. (coord.) (1999). **Viure la democràcia a l'escola. Eines per intervenir a l'aula i al centre**. Barcelona: Graó, p. 168

- Com a professionals de l'educació, per l'interès que tenim pels nostres alumnes ens incumbeixen totes les estratègies formatives que ens permetin educar millor, i que a més a més siguin pràctiques i eficaces. Perquè ens interessa el rendiment del nostre alumnat i no ens és igual que aprenguin o no, perquè ens interessin, en definitiva, els nens i les nenes, per això sorgeix la necessitat d'incentivar i estimular la participació, oferint espais de participació real com són les assemblees i considerant l'aprenentatge com un procés social de construcció del pensament personal. La participació té una importància capital difícilment separable del fet d'aprendre. **L'aprenentatge és personal, però el procés és sobretot social.**
- **Els valors** com el diàleg, la participació, el respecte, la democràcia, la justícia, la igualtat, la cooperació, la solidaritat... i d'altres dels que hem parlat abastament al llarg de la recerca, **es treballen habitualment en les assemblees de manera pràctica i viscuda**, per això creiem que el seu aprenentatge s'assimila millor.
- De la mateixa manera, arribem a la conclusió que l'educació per a la democràcia, per al civisme, la convivència i l'autogestió del treball, és una tasca a llarg termini i, com a tal, **s'hauria d'utilitzar la tècnica efectiva de l'assemblea des de l'educació infantil i primària amb garantia de continuïtat a secundària i batxillerat**. Perquè l'èxit de l'assemblea no s'aconsegueix de manera casual; saber-hi estar, organitzar-la i participar-hi, requereixen un procés d'aprenentatge.
- Per tal que l'assemblea sigui una eina realment vàlida, **cal que el tutor o la tutora estigui el màxim d'hores possible amb els seus alumnes** ja que l'assemblea serveix, també, per organitzar i revisar la vida de la classe (és el cor i el cervell de la classe tal com ens deia Josep M. Puig).
- **És convenient que les assemblees es programin com una activitat transversal del centre**, amb la implicació de tots els tutors i tutores.
- **S'ha de donar més protagonisme als alumnes i deixar que siguin ells els que es facin càrrec de la conducció de l'assemblea perquè són capaços de fer-ho**. Els docents, en general, tendim a dirigir massa la vida escolar, hem d'aprendre a compartir més l'organització amb l'alumnat i ser menys els protagonistes, en la mesura que sigui possible.

També ens havíem plantejat unes subhipòtesis, de fet, contingudes en la mateixa hipòtesi, però que ara considerarem concretament:

- **L'assemblea d'aula millora les relacions interpersonals entre els infants.**
Hem pogut constatar que es reforcen els vincles socials. Els mateixos nens, i així ho hem fet constar en l'anàlisi dels resultats, ens han dit que l'assemblea servia per a conèixer-se millor i que la mestra podia saber coses d'ells i d'elles que abans desconeixia.
- **L'assemblea d'aula facilita la gestió positiva de conflictes.**
Verbalitzar els conflictes o els problemes és el primer pas per aprendre a solucionar-los. Entenen, els nens i les nenes, que en les relacions humanes hi ha situacions problemàtiques i que també gràcies als conflictes que sorgeixen el grup pot elaborar les normes de classe que necessita. Coincideixen professorat i alumnat en expressar que aquesta és una de les

funcions més usual de l'assemblea. També nosaltres ho hem pogut corroborar.

- **L'assemblea d'aula és una escola de civisme.**

L'assemblea permet als nens i a les nenes aprendre com funciona la societat, com funciona el poder, com s'elaboren les normes i el valor de complir-les i tal com ens han dit ells i elles, que quan es respecten, tots hi sortim guanyant. A l'assemblea els nens i les nenes se senten còmodes i tranquils perquè les rutines que es porten a terme donen seguretat i els marcs normatius que s'acorden, protegeixen.

- **L'assemblea d'aula permet exercir la presa de decisions i adopció d'acords.**

El mestre comparteix el poder i entre tots i totes organitzen la vida de l'aula i s'impliquen en les activitats que decideixen. Saber que existeix un espai i un temps per a la discussió i la presa de decisions, ajuda a reflexionar, a relativitzar els problemes i a veure les coses des d'una altra perspectiva.

- **L'assemblea d'aula afavoreix els acompliments dels acords per part dels membres grup.**

Els mestres i els alumnes consideren que els acords que surten de l'assemblea són vinculants en el seu acompliment i així ho viuen. La majoria d'alumnes els compleix i quan algun company o companya no ho fa, se li diu "que el portaran a l'assemblea", frase que resultava molt convincent en la majoria dels casos. Hi veiem una maduresa d'implicació i una actitud responsable.

- **L'assemblea d'aula és un espai per a l'autogestió del treball escolar.**

Aquesta subhipòtesi no la podem confirmar. En els resultats estudiats, els alumnes afirmen que és la funció que fan menys en l'assemblea i els mestres ens diuen que pràcticament no la toquen per manca de temps, però, ens diuen, que sí solen fer-ho en alguna àrea i en algunes activitats de treball. Nosaltres tampoc no hem observat aquesta funció en cap de les visites fetes. Aquí, creiem que queda molt per investigar. Pensem que els projectes de treball són el motor de vida de la classe i que la participació efectiva de l'alumnat arribarà quan puguin decidir sobre les activitats i organització del treball escolar. Creiem que és una via per tal que els nostres alumnes esdevinguin responsables i autònoms.

- **L'assemblea d'aula és una pràctica estesa a la majoria d'escoles de primària.**

Tot i que les dades obtingudes en l'estudi B de la nostra recerca no són generalitzables, hem de concloure que, a la llum dels resultats, aquesta subhipòtesi no se'ns confirma, en contra del què pensàvem abans de començar el treball. Creiem que aquí és on agafa més sentit la nostra investigació, en el fet de fer visible la necessitat de implantar l'assemblea d'aula a l'etapa primària, per tots els motius que al llarg del treball hem anat esmentant i, molt especialment, per donar la paraula als infants (que és diferent de cedir-los-la). L'infant que té poder de decisió sobre el propi aprenentatge i el dels companys i companyes, també se'n fa responsable. Segurament, tots els corrents pedagògics paidocèntrics, que al llarg de la història de l'educació han posat l'infant al centre del procés d'ensenyament i aprenentatge, promouen implícitament o explícitament el dret de l'infant de participar. Això és ser actiu.

Conclusió final

Després de tot el camí recorregut, conclourem reafirmant-nos en la importància de la celebració de les assemblees d'aula, però també expressant novament el nostre pensament que ha estat present al llarg de tot el treball i que resumirem dient que no és possible ensenyar de manera democràtica ni formar demòcrates si seguim organitzant les nostres escoles decantant-nos més cap a la verticalitat i la jerarquia que cap a l'horizontalitat i la democràcia, tancant les portes a la participació dels alumnes, dels pares i de la comunitat. Un centre escolar educa quan s'organitza com una unitat de convivència, on es palpa la democràcia i el respecte per l'altre. S'ha d'afavorir la participació a tots nivells de decisió. Per això, hem de dir que fer assemblees a les aules és un pas de gegant cap a l'educació democràtica, però que és insuficient i no pot ser l'únic. Les assemblees de delegats, que són l'altre pas de gegant, propicien la construcció d'una comunitat democràtica. Les escoles que en fan (també n'hem visitades) avancen cap aquest ideal de paradigma.

Reforçant el que acabem d'escriure, recordarem les idees de Rodríguez Zidan²⁶ que ens conviden a esforçar-nos per construir una cultura escolar que permeti la formació d'individus crítics, assortits de valors democràtics sòlids i disposats a transformar la societat. De la mateixa manera Pérez Gómez²⁷ afirma que les escoles han de convertir-se en una comunitat de vida y de participació democràtica on cadascú ha de reconstruir conscientment el seu pensament i actuació mitjançant un llarg procés de reflexió crítica sobre la pròpia experiència.

Aquí, també, volem incloure uns paràgrafs d'un text d'informació, redactat per la UNESCO, per les indicacions que fa aquesta institució a les polítiques educatives dels països. Aquestes observacions, sobretot les referides als mètodes d'ensenyament i la democratització de l'estructura de l'escola, estan relacionades amb el nostre estudi i venen a avalar les conclusions que n'hem tret.

“Para que el lenguaje de los derechos humanos sea accesible a todos, las políticas nacionales de educación deben tener en cuenta las siguientes observaciones:

- *Integrar en los libros de texto escolares los valores humanos que favorecen la realización de la paz, la cohesión social, y el respeto de los derechos humanos y de la dignidad humana.*
- *Sustituir los métodos de enseñanza tradicionales por métodos más participativos y democráticos.*
- *Democratizar las estructuras internas de la escuela (participación de los niños en la vida escolar, creación de asociaciones escolares y consejos de alumnos, integración de medidas disciplinarias en el proceso de aprendizaje...).*

²⁶ Rodríguez Zidán, E. (2006). “Es la escuela una institución pública democrática?”. Aposta. Revista de ciencias sociales, 24, (p.1-27).

²⁷ Pérez Gómez, A.; AA VV (1998). **Escuela pública y sociedad neoliberal. La Socialización Posmoderna y la función educativa de la escuela.** Buenos Aires: Miño y Dávila.

- *Velar por que la comunicación y la apreciación de la diversidad se practiquen de forma constructiva.*
- *Facilitar la práctica de los derechos por conducto de situaciones de la vida corriente. Es muy importante vincular a las escuelas con las comunidades locales y promover las actividades extraescolares*²⁸.

Considerem, finalment, que la nostra recerca aporta un estudi seriós, encara que poc exhaustiu i força millorable, sobre el funcionament i competències de l'assemblea d'aula, perquè hem processat elements que combinen la teoria i la pràctica, apropant la relació entre coneixement i acció. Ara que arribem a la fi del nostre treball ens agradaria seguir investigant incògnites i altres vies que se'ns han obert pel camí. Voler saber "enganxa", la curiositat propicia el coneixement.

Prospectiva

Hi ha dues vies clares, com a mínim, a l'hora d'aprofundir en la recerca: la primera, de caire més qualitatiu, requeriria fer el seguiment al llarg de l'any d'un nombre reduït d'assemblees d'aula, per copsar-ne millor la seva evolució i contrastar-la amb el grau de responsabilitat dels alumnes envers la vida a l'escola i l'aprenentatge; la segona, consistiria en un estudi comparatiu entre dos grups del mateix nivell que no tenen tradició de realitzar assemblees. En un d'aquests grups, s'introduiria l'assemblea d'aula i l'altre serviria de grup control a l'hora de mesurar els canvis en les variables objecte d'estudi. Aquestes dues línies de recerca no esgoten ni molt menys les possibilitats, ja que una assemblea d'aula permet copsar valors, capacitat de comunicació, vincles, etc. que es forgen i evolucionen en el si del grup. Per això, encoratgem a totes aquelles persones interessades en promoure la participació dels infants a l'escola que esdevinguin observadors i investigadors de les assemblees d'aula, ja que en trauran fruits per compartir dins l'àmbit docent.

²⁸ Oficina de Información Pública de la UNESCO (2005). **Educación para la ciudadanía**. www.unesco.org/education

MANUAL D'ASSEMBLEA

Un cop finalitzat el treball de recerca ens ha semblat adient aportar unes orientacions que poden ser útils i servir de guia per tal de fer assemblees de classe. Per a elaborar aquestes pautes hem aprofitat les categories que havíem utilitzat per fer l'observació de les assemblees.

Posada en pràctica de l'assemblea d'aula

- Per posar-la en pràctica se li ha de donar la **rellevància** que es mereix entre les moltes activitats que es fan a l'aula.
- Explicar a l'alumnat la **raó** per la qual es fan assemblees i en què consisteixen.
- L'alumnat ha de considerar l'assemblea com una **activitat habitual** de classe amb unes funcions i finalitats molt importants.
- El professorat hauria de pensar com **aprofitar al màxim la sessió**, planificant-la i reflexionant sobre quins continguts hi vol treballar.
- S'hauria de plantejar l'assemblea com una estona **viscuda pel grup de manera molt agradable**, amb la finalitat de comprendre's, i millorar la vida de la classe i progressar en l'aprenentatge. Per tal d'aconseguir-ho s'ha de cuidar molt com es presenta i com es desenvolupa.
- No hi ha un model ideal de conducció de l'assemblea, **cada docent ha de trobar el seu estil personal** per portar-la amb correcció.
- S'ha de tenir clar que l'assemblea no és qualsevol reunió o tertúlia, **és un acte social de decisió col·lectiva de les persones implicades**.

Dificultats inicials

- En un principi, el mestre o la mestra pot desanimar-se per les dificultats que es pot trobar en fer assemblees, ja que **costa controlar al grup** classe en conversa oberta. Als alumnes, al començament, també els serà difícil assumir unes normes mínimes de funcionament democràtic. Els entrebancs inicials poden entorpir la celebració d'assemblees en el futur, però s'haurien de superar perquè els beneficis que se n'obtindran seran notables.
- D'entrada, fem palès que el procés d'aprenentatge assembleari és llarg i complex. Quan els alumnes no tenen les habilitats de dialogar, escoltar, argumentar, proposar, decidir, acordar... les han d'anar adquirint amb la pràctica. Aprendre a parlar, a comprendre i a escoltar **vol temps i esforç**. Per això recomanem que es comencin a fer-ne a l'etapa d'educació infantil, si és possible.
- Quant a les temàtiques a tractar, progressivament es pot **passar de les més irrelevantes** basades, de vegades, en successos anecdòtics, a **qüestions clau** per al funcionament i progrés del grup.

Organització

- L'assemblea ha de tenir un **espai fix**, la classe és un lloc adequat per a la celebració d'assemblees ordinàries. Estaria bé comptar amb un espai

específic que fos més solemne per a la celebració d'assemblees extraordinàries.

- Ha de tenir, també, un **horari fix**, un dia i una hora determinada, tenir present que l'assemblea és important i no pot ser que sigui la primera cosa que deixem de fer quan ens falta temps.
- La **durada** de la sessió ha de ser limitada, recomanem entre tres quarts i una hora, però dependrà de l'edat dels alumnes, del nivell de la classe i de la seva capacitat d'atenció. Cal evitar discussions eternes que cansen, desanimen i, el pitjor de tot, poden donar la sensació que fer assemblees és perdre el temps o parlar per parlar.
- La **periodicitat** hauria de ser com a mínim setmanal. Recomanem, però, fer-ne una en iniciar la setmana per a preparar els projectes de treball i una altra en acabar la setmana per revisar el treball, el comportament, introduir estratègies, fer canvis, prendre decisions ...
- La **preparació** pot recaure en el mestre quan els alumnes són petits, pot ajudar quan encara no tenen l'habilitat apresada; però quan ja l'han adquirida l'haurien de preparar els nens i les nenes, amb el recolzament del professor o amb la seva revisió final. Són els encarregats els que han de programar els temes a debatre, després de recollir les propostes que els han fet arribar.

Rituals

- Les **rutines fixes en començar** van molt bé per preparar als nens i nenes per a la celebració de l'assemblea. Una manera d'habituar-los és que preparin l'espai movent taules i cadires ordenadament i sense fer soroll. Un cop l'espai ja és a punt, per a captar la seva atenció i per a que vagin fent silenci és apropiat explicar un conte o llegir un capítol d'un llibre, cantar una cançó, o posar una música suau...
- La **manera de seure** més idònia és en cercle o en forma de U, perquè tothom es pugui veure.
- Una mica abans de començar l'assemblea cal que els encarregats, amb la ajuda o la supervisió del mestre, sempre que sigui necessari, preparin l'**ordre del dia**, recollint totes les propostes i peticions, aplegades a la cartellera o a la bústia. L'ordre del dia s'ha d'apuntar a la pissarra convencional o tàctil, si tenim canó de vídeo també el podem projectar, per tal que tothom sàpiga i tingui informació dels punts que es tractaran.
- En començar l'assemblea és important establir unes **formes rutinàries** com per exemple, "atenció comença l'assemblea..." i també en els passos posteriors del seu desenvolupament, per exemple, "té la paraula...", "propostes i preguntes...", "atenció votem propostes...", "acords presos..."
- La manera d'**enregistrar** el que es parla i s'acorda a l'assemblea pot ser variada. Veiem molt útil i pràctic tant una llibreta d'actes que es pugui consultar fàcilment, com una cartellera penjada a la classe en un lloc visible i sempre a mà, com un full d'enregistrament individual on cadascú s'apunta el més important. Una manera no exclou l'altra, se'n poden compaginar dues, per exemple, full individual i cartellera.
- Per **recollir les propostes** dels alumnes, les formes més pràctiques que veiem són la cartellera i la bústia. La cartellera té l'avantatge que

qualsevol escrit que s'hi fa està sempre a la vista de tothom, es pot ampliar, rectificar... La bústia té l'avantatge contrari, el factor sorpresa, quan s'obre es crea expectació per saber què posaran els papers dipositats.

- Els **tipus de peticions** generalment són tres: *Felicito, Proposo, Em queixo o Critico*, de vegades també s'utilitza l'apartat, *Informo*. Si per apuntar les propostes s'utilitza la cartellera resulta útil tenir un apartat amb tres columnes amb els títols (*felicito, proposo i em queixo*), perquè així l'escrit ja està ordenat a l'hora de confeccionar l'ordre del dia. Si s'utilitza el mètode de la bústia va molt bé tenir un model de paper específic i presentable amb els apartats per escriure les peticions, sinó, de vegades, s'acaben escrivint propostes en qualsevol paper descuidat i indecent de presentació.
- La **presa d'acords**, normalment es fa per consens i quan no n'hi ha, per votació; algunes vegades quan la decisió és claríssima es fa per aclamació. S'ha de donar autoritat als encarregats de portar l'assemblea perquè decideixin quina és la millor manera de tractar puntualment cada acord. Potser alguna vegada no escolliran la millor, però amb la pràctica arribaran a decidir perfectament. També pot passar que la solució triada acordada, consensuada o votada per l'assemblea no sigui la més adequada possible, igualment amb la pràctica seleccionaran la més adient, després de comprovar que l'anterior no servia.

Normes

Les normes han d'existir, ni que sigui per poder-les discutir. Les normes de funcionament han de ser fixades en la primera assemblea, encara que podran ser revisades i modificades sempre que els integrants de l'assemblea ho proposin. Cada assemblea ha de triar les que cregui més convenientes. Enumerarem, a tall d'exemple, les que ens semblen bàsiques per al bon funcionament d'una assemblea:

- Totes les persones tenen **dret a la paraula**.
- **La paraula és l'única arma** de que disposa cadascú perquè els altres acceptin les idees i propostes pròpies.
- **Es demana la paraula** aixecant la mà.
- **S'escolta a la persona que parla** sense interrompre-la, respectant la seva opinió i sense burlar-se'n.
- S'ha de **dialogar ordenadament** amb voluntat d'entendre's, exposant les idees o explicant els propis punts de vista sense vehemència.
- **S'elegeixen els càrrecs** a l'assemblea, bàsicament, són dos, el càrrec de moderador i el de secretari (poden ser també tres, si convé, i tenir altres noms com president, delegat, subdelegat, vocal...), seran rotatius.
- **El moderador i el secretari controlen l'ordre**, fan parlar i callar i se'ls ha d'obeir. També se'ls pot criticar si no compleixen amb la seva funció.
- En començar l'assemblea **es llegeix l'acta de l'assemblea anterior** per saber si reflecteix el que es va parlar, aprovant-se o fent alguna rectificació, si s'escau.
- **Si algun tema no es pot tractar** per manca de temps, el secretari l'apunta per a ser tractat en la propera assemblea.

- Es demana el compromís de **complir els acords** que s'han pres al llarg de l'assemblea.
- S'exigeix el **respecte a les normes** establertes.

Funcions

Sobre les funcions, no hi afegirem gran cosa més, perquè creiem que ja queden ben detallades i la seva pràctica a cada assemblea serà específica. Només dir que les diferents funcions possibles donen contingut a les assemblees i poden quedar resumides en el diàleg, la participació i la presa de decisions col·lectiva.

- *Relacionades amb la participació i la implicació:*
 - **Diàleg i discussió.** L'assemblea és un fòrum on professorat i alumnat analitzen i debaten tots els temes que creuen oportuns, expressant lliurement les seves opinions. És un exercici extraordinari que potencia la capacitat d'expressió oral, el diàleg ja és una finalitat per ell mateix. Reunir-se per parlar és una estratègia formativa, essent l'activitat principal de l'assemblea.
 - **Presentació de propostes.** S'han de crear les condicions idònies (bon clima d'aula, espai segur que inspire confiança...) per tal que els nens i les nenes participin exposant, de manera ordenada, les seves idees, propostes, suggeriments, sentiments, queixes... Cal evitar, però, que l'assemblea es converteixi només en un seguit de crítiques als companys.
 - **Presa de decisions.** L'estructura de l'assemblea és ideal per a que els nens i les nenes aprenguin un model de participació democràtica; la presa de decisions, igualment, s'ha de fer de manera democràtica. Això vol dir que s'han de tenir en compte totes les opcions i per consens s'escollirà la més adient, i si no és possible, es farà per votació.
- *Relacionades amb les relacions interpersonals:*
 - **Resolució de conflictes.** Parlar dels conflictes és un primer pas per a millorar la convivència diària. S'han d'analitzar les causes que porten cap al conflicte i veure quines conseqüències té. Encara que no tots els conflictes tenen el mateix origen ni les mateixes conseqüències va bé buscar i posar en pràctica unes estratègies que puguin servir d'ajut de cara a la resolució de possibles controvèrsies en un futur. La gestió positiva dels conflictes deixa un rastre de bons aprenentatges en els alumnes.
 - **Elaboració de normes de comportament.** Elaborar i consensuar les normes entre tots és una de les tasques més importants dins de l'assemblea perquè les normes ajuden a protegir els drets, complir els deures i millorar la convivència. La implicació en la seva elaboració proporciona més garanties de complir-les, pel fet d'haver-les proclamat públicament i que el grup se sent vinculat a elles. També s'han de tractar les normes generals del centre, encara que no hagin sortit de l'assemblea de

- classe, aquest fet ajudarà a comprendre-les, a interioritzar-les i a respectar-les; parlar-ne els donarà més sentit.
- **Avaluació del comportament del grup.** Cada persona és responsable de la seva conducta, quan les conductes afecten a la convivència del grup, tot el grup té la responsabilitat de col·laborar en la millora d'aquesta convivència.
 - **Bona convivència.** El diàleg facilita la convivència. A l'assemblea podem gestionar i decidir tot el que afecta a la convivència de la nostra aula, adonant-nos de tot el que és bo i ens beneficia o el que hem de canviar per millorar.
 - **Coneixement dels companys.** Tenir un temps i un espai per parlar dels temes de la classe que impliquen a tots i totes facilita la col·laboració, la confiança i l'amistat entre els membres del grup i ajuda a la seva comprensió i cohesió. S'expressen sentiments i vivències que ens apropen als companys.
- *Relacionades amb les activitats d'ensenyament i aprenentatge:*
 - **Organització d'activitats de classe.** Aquest apartat inclou tot tipus de propostes variades sobre l'organització d'activitats, que poden anar des de la planificació d'una festa, a la preparació d'una visita a una exposició, passant per l'organització de la setmana cultural, o per muntar campionats d'alguna cosa...
 - **Decisió sobre temes de treball escolar.** És important que els alumnes i les alumnes participin en l'elaboració de propostes de treball i en la posterior planificació i organització de la tasca a realitzar. Per tal que la comesa es porti a terme amb èxit, s'hauran de seguir unes pautes organitzatives (Puig, 1997): aclarir les característiques del projecte, fer una llista de les tasques que s'han de fer, assignar responsables per a cada tasca, establir la manera de treballar en cada cas i fixar els terminis per fer la feina. És una manera de posar-se d'acord per organitzar i gestionar l'aprenentatge.
 - **Debat de temes monogràfics.** A les assemblees, com hem vist, es parla sobretot d'informacions generals, d'organització d'activitats, de temes de convivència, de treball escolar... Però periòdicament, és molt recomanable, organitzar debats, els temes poden ser proposats pels alumnes o per la mestra o el mestre. Quan els alumnes són més grans poden preparar ells mateixos el debat. Els alumnes que el conduiran han de buscar arguments a favor i en contra de l'enunciat per tal de crear discussió. Els temes que interessin als nens i a les nenes són infinits. El tutor o la tutora ha de deixar que els alumnes i les alumnes siguin els veritables protagonistes del debat, procurant ser prudent a l'hora de donar opinions sobre el contingut i deixar que arribin a les seves pròpies conclusions.
 - *Relacionades amb l'acció tutorial:*
 - **Informació.** El mestre i la mestra pot aprofitar el moment de l'assemblea per donar a conèixer la informació que cregui oportuna sobre qualsevol tema o activitat escolar.

- **Recordança dels acords.** Quan els acords no els compleix la majoria incita a pensar que l'assemblea ha estat un fracàs. Per tal de respectar-los, els acords han de ser fàcilment aplicables, sentir-se en l'obligació de complir-los pel compromís que han adquirit i memoritzar-los, mitjançant el recordatori que pot fer el tutor o la tutora, els propis alumnes o cadascú llegint la cartellera de classe, la llibreta de l'assemblea o el full individual.
- **Tutoria grupal.** A l'assemblea es poden desenvolupar tasques de tutoria, la transmissió i formació en valors morals universals és una de les més importants. També s'hi fan moltes funcions relacionades amb la tutoria com resolució de conflictes, avaluació del grup... que ja hem anat comentant anteriorment.

Paper del mestre

- El mestre o la mestra ha d'ajudar a fer l'assemblea de la manera més correcta i eficaç, però això no vol dir que intervingui a cada moment o que la condueixi.
- Ha d'evitar assumir un rol directiu, no ser massa protagonista, ni intervenir excessivament per opinar, en canvi sí que ha de vetllar per les bones formes de desenvolupament de l'assemblea.
- Com ja hem dit, ha d'intervenir en la preparació de l'assemblea i en la confecció de l'ordre del dia, quan sigui necessari. Però, quan l'alumnat ja se'n surt ha d'anar reduint la seva intervenció paulatinament.
- Les seves aportacions a l'assemblea moltes vegades tindran un caire d'arbitratge, moderador i facilitador, ajudant a clarificar situacions, aportant procediments o coordinant. Les seves intervencions han de fer acte de presència només en els moments que consideri més rellevants.
- Sí que ha d'intervenir per centrar el tema quan veu que es desvia la discussió cap aspectes secundaris, o quan ha d'impulsar la participació dels alumnes, o ha de sintetitzar diferents opcions d'un tema, o ha d'acotar el temps de discussió, o ha de interpretar o clarificar les opinions dels alumnes que no queden ben clares, per tal que tothom compregui l'aportació que s'ha fet.
- Ha de mantenir sempre una actitud de respecte i comprensió envers les opinions dels nens i les nenes, fent comentaris positius i evitant els poc afortunats. Ha d'ajudar a crear un clima de confiança per tal que l'alumnat pugui expressar les seves opinions amb sinceritat. La confiança mútua és un element imprescindible per a la comunicació efectiva.
- Ha de defensar sempre els valors morals universals com la democràcia, la justícia, la igualtat, la solidaritat, el civisme... i condemnar obertament els contravalors. Pel que respecta a altres tipus de valoracions no morals s'hauria de mantenir el més neutral possible (opcions polítiques, diferents tipus de famílies...).
- No ha de esquivar els temes polèmics, ni evitar les opinions divergents, la diversitat de pensaments enriqueix.
- Ha de deixar discutir a l'alumnat i intentar no resoldre ell o ella, a la seva manera, els problemes. La seva postura, però, tampoc no pot ser

expectant ni allunyada, sinó que ha d'ajudar als nens i a les nenes a que se'n surtin amb la màxima correcció.

Paper dels alumnes

- Els alumnes, sempre que sigui possible, han de conduir l'assemblea, és un acte d'autonomia i responsabilitat.
- Els càrrecs són de caire rotatiu, tots i totes hauran d'anar assumint-los per torns fixats, la seva durada serà decidida per l'assemblea.
- Creiem que els càrrecs bàsics per conduir-la són el moderador i el secretari, algunes vegades poden ésser ajudats per algun vocal per tal de controlar el torn de paraules, si es creu convenient. El moderador o la moderadora s'encarrega d'apuntar els que volen parlar, de donar la paraula i limitar el temps de xerrada, per tal que tots puguin intervenir. També sintetitza i formula les decisions dels temes tractats (el mestre el pot ajudar) i demana el consens o la votació, si s'escau. El secretari o la secretària llegeix l'acta anterior, llegeix o escriu l'ordre del dia i escriu l'acta, apuntant les conclusions més importants i els acords que s'han pres.
- La participació dels nens i de les nenes a l'assemblea sol ser activa quan tenen clar l'objectiu de la discussió.
- És important que l'ordre del dia manifesti detalladament els temes a tractar per tal d'evitar que l'alumnat faci intervencions que estiguin poc relacionades amb els temes o fora de lloc.
- Les intervencions no s'haurien de controlar excessivament. La intervenció espontània, però ordenada i sense trepitjar-se dialògicament, dóna vivesa al debat.
- Els alumnes quan parlen haurien de dirigir-se i mirar més als companys i companyes i menys als tutors.
- L'altra manera de participar que tenen els alumnes és l'escolta atenta dels altres, tan important com la de donar l'opinió.

Competències

L'assemblea és un nucli de múltiples aprenentatges personals, socials, comunicatius, democràtics, cívics i formals que faciliten l'adquisició de valors i actituds morals de caire universal. Són moltes les competències que es treballen en les assemblees.

- *Comunicatives. Aprendre a pensar i comunicar:*
 - Aprendre a conversar
 - Aprendre a escoltar
 - Saber expressar conceptes, emocions, idees...
 - Participar i implicar-se
 - Cohesionar els grups humans
- *Metodològiques. Aprendre a descobrir i tenir iniciativa:*
 - Aprendre a raonar
 - Tenir esperit crític
 - Fomentar el pensament creatiu
 - Tenir autocontrol

- Adquirir responsabilitat i compromís personal
- Autoavaluar-se
- *Personals. Aprendre a ser i actuar de manera autònoma:*
 - Tenir empatia
 - Tenir assertivitat
 - Prendre decisions
 - Resoldre conflictes
 - Afrontar els problemes i trobar solucions
 - Defensar drets
 - Complir acords
- *Específiques. Aprendre a conviure i habitar el món:*
 - Tenir actitud responsable i participativa
 - Ser ciutadanes i ciutadans actius
 - Aprendre valors de la societat democràtica i drets humans
 - Desenvolupar habilitats socials
 - Responsabilitzar-se de les eleccions i decisions adoptades
 - Practicar el diàleg i la negociació per arribar a acords com a forma de resoldre els conflictes
 - Construir acceptar i practicar normes de convivència d'acord amb els valors democràtics
 - Exercir els drets, llibertats, responsabilitats i deures cívics i defensar també els drets d'altri
 - Gestionar la convivència a l'aula

Reunió de delegats del consell d'alumnes

- Les funcions principals de la reunió de delegats són gestionar projectes globals, coordinar les classes amb la totalitat del centre, informar sobre normatives generals i discutir-les, si s'escau, organitzar activitats globals, festes, jornades, celebracions... que involucren tota l'escola. També es poden tractar conflictes que afectin més d'un grup classe i que no s'havien pogut resoldre en les assemblees respectives.
- Els delegats porten les propostes de les seves respectives aules a les reunions generals i després informen a les assemblees d'aula de les decisions preses en la reunió. Fan d'enllaç entre una i altra assemblea, procurant que la informació funcioni i sigui àgil.
- La celebració periòdica de reunió de delegats revitalitza aquesta figura, moltes vegades, mancada de contingut a força escoles.
- La periodicitat de les reunions dependrà dels projectes que tinguin les escoles per tractar, creiem que quinzenalment o mensualment és el més adequat.

Parts de l'assemblea

Habitualment hi ha uns moments que es repeteixen a totes les assemblees, els classifiquem de la manera següent:

- **Abans.** Els encarregats, juntament amb el tutor o tutora, preparen l'assemblea i l'ordre del dia. Si les propostes s'assemblen o són repetitives s'hauran d'agrupar sota un enunciat que les englobi a totes. Les propostes que tractin qüestions diferents s'hauran de classificar per

temes. Si hi ha moltes propostes s'hauran de prioritzar els temes per criteris d'urgència, rellevància... i ajornar les altres per altres assemblees.

- **Començament.** El secretari llegeix l'acta de l'assemblea anterior o recorda els acords presos. Després, juntament amb el moderador presenten l'ordre del dia, per tal que tots i totes sàpiguen els temes que es tractaran i es preparin per a intervenir. És el moment, també, de les informacions generals.
- **Presentació.** En l'assemblea d'inici de setmana és el moment de presentar totes les idees i propostes de projectes i treballs que ens agradaria portar a terme.
- **Revisió.** En l'assemblea de final de setmana és el moment de revisar i avaluar els càrrecs de classe i el comportament del grup, d'analitzar l'acompliment dels acords col·lectius o individuals, el treball escolar... És l'estona per canviar les estratègies si no han funcionat i veure com es poden millorar.
- **Discussió.** És el moment de discutir tot tipus de propostes, poden ser de treball, de problemes de disciplina, d'activitats, de tipus organitzatiu, de relacions personals difícils, felicitacions...
- **Torn de paraula.** S'obrirà un torn de paraules perquè tothom pugui opinar o donar la seva versió dels fets de tots els implicats o de totes les implicades en algun conflicte.
- **Síntesi.** Abans de donar per acabada l'assemblea el secretari farà un resum dels acords o decisions que s'hagin pres o de les normes que s'hagin elaborat. S'han d'expressar els acords amb la suficient claredat per tal que tothom els compregui. Aquesta funció ajuda a clarificar quins són els compromisos que han adquirit els nens i les nenes davant del grup, la seva precisió possibilitarà un major compliment.
- **Després.** Vetllar per l'acompliment dels acords. Escriure'ls en una cartellera, anomenar alguna comissió perquè vetlli per recordar-los, fer-ho a títol individual...
- **Part lúdica.** En algun moment de l'assemblea s'hauria de destinar una mica de temps a l'humor. Creiem que dóna molt bon resultat introduir petites o grans dosis d'humor, ja sigui mitjançant l'explicació d'anècdotes, acudits, realització d'algun joc... o qualsevol cosa que ens puguem inventar. Uns instants de "bon rotllo" poden ajudar a millorar l'ambient, la confiança, l'agudeses intel·lectual, la tolerància, la visió positiva dels esdeveniments, l'equilibri emocional... de vegades les petites coses aporten grans beneficis.

Més beneficis de l'assemblea

No és la nostra intenció tornar a repetir tots els avantatges que té l'assemblea en la cohesió i comportament del grup classe, ja els hem anat desgranant al llarg del treball, però sí que volem incidir, concretament, en els que fan referència a la força moral que té el grup com a tal.

- El grup exerceix més influència positiva (també pot ser negativa, però confiem que la pràctica de l'assemblea hagi contribuït a millorat el

comportament del grup) en la conducta dels seus membres que qualsevol altre autoritat externa.

- Els grups cohesionats s'esforcen, s'ajuden i es recolzen per arribar als seus objectius.
- L'estil de vida d'un grup té influències importants (positives o negatives) sobre la personalitat dels seus integrants.
- Les bones relacions atorguen més seguretat i autonomia al grup.
- Un grup segur és més partidari de fer canvis per tal d'introduir millores que beneficiïn tothom.
- En un grup on hi ha calidesa humana, sempre hi ha menys conflictes que en un grup fred.
- Viure la resolució de conflictes com quelcom no necessàriament negatiu. Al contrari, la gestió positiva dels conflictes pot aportar al grup un canvi efectiu d'actituds (per saber-ne més²⁹).

Perfil del docent

Quan ens referim al perfil del docent volem dir en general, no solament el tarannà que prenen els mestres a l'assemblea, doncs ja hem repassat quin és el paper del mestre o la mestra en aquesta situació. Les bones qualitats que creiem que haurien de tenir els docents, i ara volem resumir, són ben conegudes per tothom, però no per divulgades han perdut importància. Ens plau recordar-les perquè creiem que són clau per tal de portar a terme una bona tasca educativa.

- Ha de ser **comprensiu**. Ha d'acceptar el nen o la nena tal com és, sense més raons ni condicions, mostrant-se acollidor. Ha de tenir sensibilitat suficient i capacitat d'escolta profunda per saber estar al costat de l'alumne en el moment adequat i de la millor manera possible. Ha de saber transformar, per mitjà de la comprensió, les angoixes i pors de l'alumne en sentiment de seguretat. No ha d'insistir en allò que no funciona.
- Ha de facilitar el creixement personal dels alumnes. El docent ha de ser un **generador de conflictes**, en el bon sentit de la paraula, creant situacions de controvèrsia i posant obstacles, tant a nivell personal com de grup, que permetin a l'alumnat superar-se, créixer com a persones i avançar contínuament. Partim de la base que la placidesa absoluta immobilitza, els reptes ben plantejats, difícils, però accessibles alhora, fan progressar.
- Ha de ser un bon **comunicador**, expressant-se de forma clara i verdadera, mostrant interès autèntic, facilitant la relació cordial i respectuosa per mitjà de recursos verbals i no verbals. Les habilitats comunicatives del docent ajuden a crear situacions segures que faciliten l'aprenentatge.
- Ha de ser **innovador**, obrint nous camps d'acció i **creatiu** per tal de no caure en la monotonia, buscant la millor manera de motivar a l'alumnat per aconseguir els objectius marcats. Ha de formular preguntes als

²⁹ Pastor Mallol, E. (2003). *La tutoria en secundària*. Barcelona: CEAC. (p. 93).

alumnes que els portin a pensar i a comprendre. Preguntes reals, no preguntes d'una resposta esperada, com un sí o un no.

- S'ha de **comprometre** i implicar-se en els projectes del grup, potenciant les capacitats dels alumnes i reforçant el progrés del grup, tant a nivell personal com d'aprenentatges. Ha de complir els compromisos que ha adquirit i transmetre la seva experiència.
- Ha de ser **assertiu** i assumir les seves responsabilitats educatives, acceptar les crítiques de l'alumnat i els seus punts de vista. Ha de reconèixer els seus errors i acceptar les seves limitacions, però, a la vegada, ha de tenir estratègies per solucionar-ho. El professorat que actua de manera assertiva ofereix un bon model ètic al seu alumnat.

Totes aquestes bones qualitats faciliten la comunicació, el respecte, la bona relació i la confiança mútua, alhora que creen un ambient agradable a l'aula³⁰.

Les bones maneres haurien d'estar sempre presents en les relacions humanes³¹.

Un punt i a part: el sentit de l'humor

Hem volgut escriure quatre línies sobre el sentit de l'humor (ens referim, sobretot, a la vessant optimista de viure), no perquè formi part intrínseca de l'assemblea en sí, sinó perquè creiem que hauria d'estar més present en les relacions escolars.

- El sentit de l'humor ajuda a comunicar-se i a relacionar-se millor. "*El somriure és la distància més curta entre dues persones*", aquesta frase, creiem que anònima, sintetitza molt bé la seva significació.
- És una manera de buscar solucions enginyoses i creatives als problemes o de veure els aspectes positius on és difícil trobar-los.
- Relaxa les tensions i altres emocions negatives, prevé l'agressivitat, desarma la vanitat i contraresta els efectes nocius que provoca l'acció d'enfadar-se, a més a més de tots els beneficis físics que comporta el riure i que també són molts.
- Evidentment que estem parlant d'un humor sa, que no té res a veure amb la burla, ni amb la ridiculització, ni amb el menyspreu, ni amb la ironia, ni amb el riure's de...
- El sentit de l'humor saludable és una de les manifestacions més intel·ligents del nostre pensament que caldria potenciar i desenvolupar per tal de veure i sentir les coses de manera diferent i actuar en conseqüència. Només les persones tenim sentit de l'humor.
- Ens ajuda a sorprendre als demés i que no caigui en la monotonia el que fem.
- Una bona manera d'acabar una assemblea pot ser explicar alguna cosa divertida. Explicar anècdotes divertides o que ens n'expliquin agrada i fascina.

³⁰ Martín, X. (1991). "*Actituds de l'educador per una escola dialògica*". *Perspectiva escolar*, 157, (p. 25-29).

³¹ En l'annex III hem inclòs un decàleg interessant de bones maneres per potenciar les bones relacions (p. 112 i 113).

- Stefan Vanistendael, psicòleg estudiós de la resiliència, diu que l'humor constructiu ens obre la intel·ligència i que el riure és un indicador de salut mental. A l'aula, un clima de confiança permet fluir l'humor, que ens dóna aquell equilibri essencial entre l'ideal i la realitat. L'humor, juntament amb la bellesa i l'amor són les tres gràcies d'aquesta vida³².

Ens agradaria que aquest petit recull d'orientacions pogués ajudar a la celebració d'assemblees d'aula, propiciant-ne la seva revitalització.

³² Entrevista a "La contra". La Vanguardia, 16-12-2008. També a: Vanistendael, S. (1997). **La resiliència o el realisme de l'esperança. Ferit, però no vençut**. Barcelona: Editorial Claret.

7. FONTS DE DOCUMENTACIÓ

Bibliografia més rellevant

- Amani (1995). *Educación intercultural. Análisis y resolución de conflictos*. Madrid: Consejería de Educación y Cultura, Dirección General de Juventud.
- Anguera, M. T. (1988). *Manual de prácticas de observación*. México: Trillas.
- Arnal, J.; del Rincón, D. i Latorre, A. (1994). *Investigación educativa. Fundamentos y metodología*. Barcelona: Labor.
- Bach, E. i Darder, P. (2003). *Sedueix-te per seduir. Viure i educar les emocions*. Barcelona: Edicions 62, sèrie Rosa Sensat.
- Bauman, Z. (2007). *Els reptes de l'educació en la modernitat líquida*. Barcelona: Arcadia.
- Binaburo, J.A. i Muñoz, B. (2007). *Educar desde el conflicto. Guía para la mediación escolar*. Barcelona: CEAC.
- Bisquerra, R. (2000). *Métodos de investigación educativa. Guía pràctica*. Barcelona: CEAC.
- Boqué, M.C. (2002). *Guia de mediació escolar. Programa comprensiu d'activitats, etapes primària i secundària*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.
- Boqué, M. C. (2003). *Cultura de mediación y cambio social*. Barcelona: Gedisa.
- Boqué, M.C. (2005). *Temps de mediació*. Barcelona: CEAC-Planeta.
- Boqué, M.C.; Codó, M.; i Escoll, M. (2008). *El bienestar a l'aula. Eines per a l'acció tutorial (1). Educació per a la convivència*. Barcelona: Asepeyo i FBAS.
- Boqué, M.C.; Codó, M.; i Escoll, M. (2008). *El bienestar a l'aula. Eines per a l'acció tutorial (2). Prevenció de conductes negatives i construcció de cultura de pau*. Barcelona: Asepeyo i FBAS.
- Bolívar, A. (1999). *Como mejorar los centros educativos*. Madrid: Síntesis Educación.
- Brandoni, F. (comp.) (1999). *Mediación escolar. Propuestas, reflexiones y experiencias*. Buenos Aires: Paidós Educador.
- Burguet, M. (1999). *El educador como gestor de conflictos*. Bilbao: Desclée De Brouwer.
- Buxarrais, M.R.; Martínez, M.; Puig, J.M.; Trilla, J. (1995). *La educación moral en primaria y en secundaria*. Madrid: MEC/Edelvives.
- Camps, V. i Giner, S. (1998). *Manual de civisme*. Barcelona: Ariel.
- Cardús, S. (2000). *El desconcert de l'educació. Les claus per entendre el paper de la família, l'escola, els valors, els adolescents, la televisió ...i la inseguretats del futur*. Barcelona: Edicions La Campana.
- Cascón, P. i Beristáin, C. M. (1986). *La alternativa del juego I. Juegos y dinámicas en educación para la paz*. Madrid: La Catarata.
- Crary, E. (1994). *Crece sin peleas. Cómo enseñar a los niños a resolver conflictos con inteligencia emocional*. Barcelona: Integral.
- Cyrulnik, B. (2002). *Los patitos feos. La resiliencia: una infancia infeliz no determina la vida*. Barcelona: Gedisa.
- Delors, J. et al. (1996). *Educación: Hi ha un tresor amagat a dins*. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya.

- Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. (2007). **La convivència en els centres d'educació infantil i primària**. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. (2006). **El centre educatiu acollidor. Caixa d'eines 0-3. Llengua, interculturalitat i cohesió social**. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Dewey, J. (1953). **Democràcia y Educación. Una introducción a la filosofía de la educación**. Buenos Aires: Losada.
- Elias, M. J.; Tobias, S. E. i Friedlander, B. S. (2001). **Educación con inteligencia emocional**. Barcelona: Plaza & Janés.
- Escámez, J. i Gil, R. (2001). **La educación en la responsabilidad**. Barcelona: Paidós
- Esteve, J. M. (2003). **La tercera revolución educativa. La educación en la sociedad del conocimiento**. Barcelona: Paidós.
- Faber, A. i Mazlish, E. (2002). **Com parlar perquè els fills escoltin i com escoltar perquè els fills parlin**. Barcelona: Medici.
- Feixas, V.; Marín, F-X.; Mèlich, J.C. i Torralba, F. (1998). **Vers una pedagogia amb rostre**. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Fernández, I.; Villaoslada, E.; Funes, S. (2002). **Conflicto en el centro escolar. El modelo del alumno ayudante como estrategia de intervención educativa**. Madrid: Catarata.
- Freinet, C., Salengros, R. (1971). **Modernitzar l'escola**. Barcelona: Estela
- Fritzen, S. J. (1994a). **70 ejercicios prácticos de dinámica de grupos**. Santander: Sal Terrae.
- Fritzen, S. J. (1994b). **La ventana de Johari**. Santander: Sal Terrae.
- Galindo, A. (2005). **Cómo sobrevivir en el aula. Guía emocional para docentes**. Madrid: ICCE.
- Gil Martínez, R. (1998). **Valores humanos y desarrollo personal. Tutorías de educación secundaria y escuelas de padres**. Madrid: Editorial Escuela Española.
- Giussani, L. (1995). **Educación es un riesgo**. Madrid: Ediciones Encuentro.
- Goleman, D. (1996). **Inteligencia emocional**. Barcelona: Kairós.
- González Galán, A. (2004). **Evaluación del clima escolar como factor de calidad**. Madrid: La Muralla, SA.
- Güell, M. (2005). **Per què he dit blanc si volia dir negre? Tècniques assertives per al professorat i els formadors**. Barcelona: Graó
- Guix, X. (2004). **Ni me explico, ni me entiendes. Los laberintos de la comunicación**. Barcelona: Granica.
- Izal Mariñoso, M.C. (2005). **Tutoría de valores con preadolescentes**. Madrid: CCS.
- Johnson, D.W.; Johnson, R.T. i Holubec, J. (1999). **El aprendizaje cooperativo en el aula**. Buenos Aires: Paidós.
- Leroy, G. (1971). **El dialogo en la educación**. Madrid: Narcea
- Marchesi, A. (2007). **Sobre el bienestar de los docentes. Competencias, emociones y valores**. Madrid: Alianza.
- Marina, J. A. (2006). **Aprender a convivir**. Barcelona: Ariel.
- Martínez Bonafé, A. (coord.) (1999). **Viure la democràcia a l'escola. Eines per intervenir a l'aula i al centre**. Barcelona: Graó
- Martínez Bonafé, J. (coord.) (2003). **Ciudadanía, poder y educación**. Barcelona: Graó.

- Martínez, M. i Puig, J. M. (coord.) (2003). **La educación moral. Perspectivas de futuro y técnicas de trabajo**. Barcelona: Graó
- Meirieu, P. (1992). **Aprender, si. Pero ¿cómo?** Barcelona: Octaedro.
- Meirieu, P. (2004). **En la escuela hoy**. Barcelona: Octaedro. Colección: Rosa Sensat.
- Meirieu, P. (1998). **Frankenstein educador**. Barcelona: Laertes.
- Meirieu, P. (2004). **Referentes para un mundo sin referentes**. Barcelona: Graó.
- Mendieta, C. i Vela, O. (2005). **Ni tu ni jo. Com arribar als acords**. Barcelona: Graó.
- Morin, E. (1999). **Los siete saberes necesarios para la educación del futuro**. Barcelona: Paidós Ibérica.
- Navarro, G. (2000). **El diálogo Procedimiento para la educación en valores**. Bilbao: Desclée De Brouwer.
- Panikkar, R. (1999). **L'esperit de la política. Homo politicus**. Barcelona: Edicions 62.
- Pastor Mallol, E. (2003). **La tutoria en secundaria**. Barcelona: CEAC.
- Pérez Gómez, A. (1998). **La cultura escolar en la sociedad neoliberal**. Madrid: Morata.
- Pérez Gómez, A.; AA VV (1998). **Escuela pública y sociedad neoliberal. La Socialización Posmoderna y la función educativa de la escuela**. Buenos Aires: Miño y Dávila.
- Pérez Serrano, G. (1997). **Como educar para la democràcia. Estrategias educativas**. Madrid: Popular.
- Perrenaud, P. (2004). **Desarrollar la práctica reflexiva en el oficio de enseñar**. Barcelona: Graó.
- Porro, B. (1999). **La resolución de conflictos en el aula**. Buenos Aires: Paidós.
- Puig Rovira, J.M. i Martín, X. (2007). **Competencias en autonomía e iniciativa personal**. Madrid: Alianza Editorial.
- Puig Rovira, J.M. (1995). **La educación moral en la enseñanza obligatòria**. Barcelona: Horsori-ICE de la UAB.
- Puig Rovira, J. M. (1999). **Feina d'educar**. Barcelona: Edicions 62.
- Puig Rovira, J. M. (1997). **Com fomentar la participació a l'escola Propostes d'activitats**. Barcelona: Editorial Graó.
- Santos Guerra, M. A. (2000). **La escuela que aprende**. Madrid: Morata.
- Sanz, G. (2005). **Comunicació efectiva a l'aula. Tècniques d'expressió oral per als docents**. Barcelona: Graó.
- Sastre Villarrasa, G. y Moreno Marimon, M. (2002). **Resolución de conflictos y aprendizaje emocional**. Barcelona: Gedisa.
- Savater, F. (1997). **El valor de educar**. Barcelona: Ariel.
- Segura, M. i Arcas, M. (2004). **Relacionarnos bien**. Madrid: Narcea.
- Segura, M. (2005). **Enseñar a convivir no es tan difícil. Para quienes no saben qué hacer con sus hijos o con sus alumnos**. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- Terricabras, J.M., (2004). **Pensem-hi un minut Reflexions sobre política i cultura, lúcides, iròniques, sorprenents**. Barcelona: Pòrtic.
- Torralba, F. (2001). **Cent valors per viure. La persona i la seva acció al món**. Lleida: Pagès editors.

- Tuvilla Rayo, J. (1998). **Educación en derechos humanos: hacia una perspectiva global**. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- Vanistendael, S. (1997). **La resiliència o el realisme de l'esperança. Ferit, però no vençut**. Barcelona: Editorial Claret.
- Viñas, J. (2005). **Conflictos en los centros educativos**. Barcelona: Graó.
- Zabala, A. (1995). **La pràctica educativa. Com ensenyar**. Barcelona: Graó.

Articles

- Colomán, P.; Ibáñez, M.; López, E.; Turmo, F. (1991). "Les assemblees de classe: anàlisi d'un cas." **Perspectiva escolar**, 157, (p. 19-24).
- Martín, X. (1991). "Actituds de l'educador per una escola dialògica". **Perspectiva escolar**, 157, (p. 25-29).
- Rodríguez Zidán, E. (2006). "Es la escuela una institución pública democrática?". Aposta. Revista de ciencias sociales, 24, (p. 1-27).
- Trilla, J i Puig, J.M. (2003). "El aula como espacio educativo". **Cuadernos de pedagogía**, 325, (p. 52-55).
- "Educar en el aula". (2003). Monogràfic de la revista **Cuadernos de pedagogía**, 325, (p. 51-84).
- "L'escola, un entorn democràtic d'aprenentatge". (2008). Monogràfic de la revista **Perspectiva escolar**, 326, (p. 2-59).

Llicències d'estudis

- Boqué, M. C. (2000) "**Mediació i elaboració interpersonal dels conflictes, un repte del present**". Llicència d'Estudis Retribuïda, curs 1999-2000, Departament d' Educació de la Generalitat de Catalunya.
- Biosca, G. (2003). "**Comunicació i diàleg en el primer cicle de la ESO**". Llicència d'Estudis Retribuïda, curs 2002-2003, Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.
- Cano, M. (2008). "**Com educar avui pel demà?**". Llicència d'Estudis Retribuïda, curs 2007-2008, Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.
- Carpena, A. (1999). "**Habilitats socials i educació de valors des de l'acció tutorial**". Llicència d'Estudis Retribuïda, curs 1998-1999, Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.
- Folch, À. (2005). "**Per a una educació política a l'escola**". Llicència d'Estudis Retribuïda, curs 2004-2005, Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.
- Masip, G. (2004). "**Educació dels valors**". Llicència d'Estudis Retribuïda, curs 2003-2004, Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.
- Polo, F. (2004). "**Cap a un currículum per a una ciutadania global**". Llicència d'Estudis Retribuïda, curs 2003-2004, Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.
- Pujol, M. E. (2007). "**Aprenentatge entre parelles d'iguals**". Llicència d'Estudis Retribuïda, curs 2006-2007, Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

Pàgines web

- www.senderi.org Revista Senderi. Educació en valors. (Consultada 1 desembre 2008) Diversos articles:
[Quan l'escola pot ser un oasi de relacions amables](#). Marta Comas. (Butlletí núm. 29)
[El futur de la recerca universitària en educació en valors](#). Agnès Boixader Corominas. (Butlletí núm. 25)
[L'educació per a la ciutadania: l'objectiu de l'educació](#). Dolors Freixenet Mas. (Butlletí núm. 23)
[L'educació democràtica de la ciutadania pel govern de la polis](#). Joan Pagès. (Butlletí núm. 23)
[Educació política i participació democràtica](#). M. del Mar Galceran. (Butlletí núm. 17)
[Educar en valors, avui](#). Juli Palou. (Butlletí núm. 16)
[L'educació de la ciutadania en la democràcia participativa](#). Carme Bosch. (Butlletí núm. 8)
[L'educació en valors, una moda?](#) Josep M. Puig Rovira. (Butlletí núm. 1)
- <http://www.orientared.com/> Recursos para la Orientación Educativa en Internet. (Consultada 22 desembre 2008).
- <http://www.cuadernosdepedagogia.com/> Cuadernos de pedagogía. Nº 359, monográfico: Repertorio de Buenas Prácticas. Francisco Luna. (Consultada 15 desembre 2008).
- www.proyecto-atlantida.org Proyecto Atlántida. La convivencia democrática y la disciplina escolar. Diversos autors. (Consultada 10 desembre 2008).
- http://www.csi-csif.es/andalucia/mod_sevilla-agosto2006.html Enllaços interessants. (Consultada 2 desembre 2008).
- <http://www.educa.jcyl.es/educacyl/cm/convivencia> Retomar la asamblea como núcleo educativo. Publicado por Concejo. Concejo Educativo de Castilla y León. (Consultada 9 gener 2009).
- <http://www.juntadeandalucia.es/educacion/> Programa educativo de prevención de maltrato entre compañeros y compañeras: La convivencia escolar: qué es y cómo abordarla. Consejería de Educación y Ciencia Junta de Andalucía. (Consultada 9 febrer 2009).
- <http://www.apostadigital.com/> Revista de ciencias sociales n. 24 ¿Es la escuela una institución pública democrática? Eduardo Rodríguez Zidán. (Consultada 18 desembre 2008)
- <http://www.movilizacioneducativa.net/> Pàgina molt interessant creada per José Antonio Molina que impulsa el debat educatiu. (Consultada 18 desembre 2008)
- www.unesco.org/education memobpi. **Educación para la ciudadanía**. Oficina de Información Pública de la UNESCO. (Consultada 10 de juny de 2009)

ANNEXOS

Annex 1**• INSTRUMENTS DE RECOLLIDA DE DADES****1. Entrevista****Escola:****Ciutat:****Tutor/a:****Data:****Curs:****CONTEXT**

- Amb quina periodicitat celebren assemblees?
- En quin horari?
- Quan solen durar?
- On es fan?
- Com seieu?
- Qui prepara l'assemblea?
- En fa tota l'escola? Quan temps fa que funcioneu així?
- Quins temes de debat aporten els alumnes?
- Tenen una cartellera permanent per apuntar els temes?
- Quines rutines et semblen imprescindibles?
- Quines normes de conversa teniu?
- Quins càrrecs hi ha? Com funcionen?
- Analitzeu el funcionament dels càrrecs de classe?
- Llegiu l'acta anterior en començar una nova assemblea?
- Utilitzeu algun tipus de material com llibres, quaderns, fotocòpies... de forma regular?

TEMÀTICA ESPECÍFICA

- Per què fas assemblea d'aula?
- Quins objectius tens o hi treballes?

- Com s'arriba als acords o com es busquen les solucions?
- Solen complir els acords de l'assemblea?
- Hi treballeu valors? Quins?
- Parleu de normes, drets i deures?
- Gestioneu conflictes?
- Preneu decisions sobre les tasques escolars?
- Programeu activitats conjuntament?
- Si treballeu per projectes, escolliu els temes i parleu de la seva organització?
- Analitzeu el treball realitzat?
- Vols comentar alguna cosa més?

2. Enquesta telemàtica

- Feu assemblees d'aula?
- En fa tota l'escola? (indiqueu els cursos)
- Amb quina periodicitat?
- Feu reunió de delegats/des de curs?
- Com organitzeu l'assemblea?
- Quins temes s'hi solen tractar?

3. Qüestionari

Respon SÍ o NO i PER QUÈ	SÍ	NO	PER QUÈ?
T'agrada fer assemblea d'aula?			
Trobes que les assemblees són importants?			
Sols participar-hi ?			
Creus que es té en compte la teva opinió?			
Escoltes les opinions dels altres?			
Compleixes els acords que pacteu?			
Creus que les assemblees milloren la comunicació entre els alumnes?			
Creus que les assemblees milloren la comunicació entre mestres i alumnes?			
Creus que les assemblees milloren la convivència a l'aula?			
Creus que l'assemblea la poden dirigir els nens i nenes?			

Quan intervens a l'assemblea ho fas per:	Sempre	Algunes vegades	Poques vegades	Mai
Opinar				
Aportar idees o temes de debat				
Solucionar problemes o conflictes				
Elaborar normes de comportament i convivència				
Criticar alguna acció d'alguna persona				
Felicitar l'actitud d'alguna persona				
Decidir sobre temes de treball escolar				
Organitzar activitats de treball				
Reivindicar algun dret				
Fer propostes				
Avaluar el funcionament dels càrrecs				
Avaluar el comportament del grup				
Vols afegir alguna cosa més?				

Annex 2

• COMPLEMENT A L'OBSERVACIÓ DE LES ASSEMBLEES

A tall d'il·lustració del treball, hem fet un petit recull d'intervencions presenciades i anotades al diari de camp, algunes són peculiars, altres són força més comunes. No són res més que la manifestació de la vitalitat de les nostres aules que ens ajuden a compondre-nos imatges realistes de diferents situacions carregades de significació.

Exemples de propostes

Les propostes han estat molt variades.

- Una classe de sisè proposava que cada alumne escrivís una vivència significativa que hagués tingut al llarg de l'escolaritat, fer-ne un recull, enquadernar-ho en format llibre o bé fer-ne una exposició. Volien tenir un record de l'escola, dels companys i dels mestres quan acabessin la primària.
- Les propostes relacionades amb el medi ambient o la neteja sortien repetidament (reutilitzar les bosses de plàstic, fer poc ús del paper d'alumini, tirar cada deixalla al seu contenidor, mantenir el pati i els lavabos nets...).
- Buscar frases divertides i presentar-les de manera vistosa a l'estil de mural per a promoure campanyes de neteja o de compliment de normes, també ha format part de les propostes en força ocasions.
- Un alumne demanava un pàrquing de bicicletes perquè volia anar a l'escola en bicicleta.
- Una proposta bastant demanada era canviar-se de lloc.
- Els nens i nenes d'una classe van decidir fer algunes activitats molt divertides, pensades per ells i elles i només les podrien realitzar els que complissin les normes de bon comportament que havien consensuat en assemblea.
- Hi ha haver moltes propostes d'activitats que els agradaria fer en sortides o en setmanes culturals.
- En una escola, unes alumnes feien la petició de remodelar els càrrecs de classe (esborrar pissarra, regar plantes, repartir material...) perquè no estava repartida equitativament la feina que feia cadascú.
- També es demanava el canvi d'algun material de l'escola que estava trencat o inservible.
- Una classe de sisè demanava fer la representació d'una obra de teatre, que ja estaven assajant, davant de tota la comunitat educativa, volien acomiadar-se de l'escola fent aquest acte.
- Els nens i les nenes de sisè també volien visitar els instituts on anirien a partir del curs vinent.
- Alguns docents explicaven algun conte o anècdota per introduir el treball en l'aprenentatge d'algun valor moral.
- Els mestres convidaven sovint a la reflexió davant d'algun fet rellevant.

Exemples de queixes

- Quan els alumnes presentaven queixes d'algun professor solien fer-ho perquè creien que havien estat víctimes d'una injustícia i se'l havia amonestat o castigat sense motiu. També s'havien fet escenificacions de conflictes.
- El major nombre de queixes feia referència a la desaparició de material escolar que havia patit algun nen o nena, seguida de les molèsties que ocasionava el comportament d'algun alumne.
- També van sortir força queixes pels problemes de rivalitat que sorgien entre dues classes, sobretot a l'hora del pati i de menjador (prendre pilotes, no respectar l'assignació dels camps de joc, no complir les normes, insultar-se...).
- Els problemes que no s'havien solucionat o que s'havien resolt malament es repetien i sortien en més d'una assemblea.
- També hi havia queixes de desordre en les prestatgeries per com es deixava el material col·lectiu (llibres, colors, fulls de deures, material de plàstica...).
- Una nena deia que li agradaria que a casa se l'escoltessin tant com se l'escoltaven a l'escola.
- Escriure una queixa de l'actitud d'un alumne i dipositar el paper a la bústia de la classe esperant el dia de l'assemblea per llegir-la i parlar-ne, és una acció força comú. Sí, que ha estat una novetat escoltar el nen o la nena que havia escrit el paper i dir al moderador de l'assemblea: "*passat*". Amb aquesta paraula, els nens i les nenes d'una classe, donaven entendre que el conflicte ja estava resolt perquè els dos o més implicats havien dialogat i s'havien entès.
- Normalment quan es formulava una queixa de l'actitud d'algú no es deia el nom del responsable, s'esperava que el protagonista del fet es donés a conèixer ell i expliqués la seva versió dels fets.
- Ens va cridar l'atenció que algun alumne quan se li deia que alguna acció feta per ell no era prou correcte, manifestava el seu enuig canviant la cadira i seient d'esquena al cercle, era la seva manera silenciosa de protestar.

Exemples de felicitacions

- Les felicitacions que més vam sentir van ser les dels nens o les nenes que abans havien formulat una queixa per algun mal comportament, ara agraïen el canvi (no m'insulta, em deixa el material, no parla quan treballo...)
- També hi va haver felicitacions referents al treball escolar (fem més bona lletra, hem millorat el català parlat i l'ortografia...).
- També hi havia agraïment per part d'algun alumne perquè un company l'havia ajudat a realitzar alguna tasca o l'havia ajudat a sentir-se millor.
- Els mestres també felicitaven al grup pel seu bon comportament en el transcurs d'alguna activitat o per l'esforç que havien fet en la realització d'algun treball. També hi havia alguna felicitació dirigida a algun alumne en concret.

Consells

En una classe els alumnes es donaven consell, abans havien posat en pràctica alguna estratègia i si els havia funcionat, llavors, aconsellaven a qui es trobava en una situació semblant convidant-los a provar el "truc". Els consells que escrivim fan referència a la responsabilitat davant dels deures escolars:

- Fer els deures el cap de setmana, començant pels que has de presentar més tard i acabant pels que has de presentar més aviat, això t'obliga a finalitzar-los tots.
- Abans de guardar els llibres i deures fets a la motxilla, agafar l'agenda i repassar, marcant amb una creu, que no t'hagis deixat res per fer.
- Abans d'anar a dormir acabar la feina del dia següent, així es pot dormir millor i amb més tranquil·litat.
- Assignar per a cada dia de la setmana una assignatura determinada de deures, així es fan tots i no només els que t'agraden.
- Fer primer els deures que menys t'agraden i més et costen i acabar pels que se't donen millor.
- Deixar els materials escolars sempre en el mateix lloc per no oblidar-te res i no perdre el temps buscant-los.
- Quan algun alumne exposava les seves mancances davant del grup (per exemple, sóc poc ordenat, poc responsable...) els altres li deien el que pensaven i la manera que creien que podia millorar, si ho necessitava. Era com emmirallar-se i obtenir resposta.

Temes de debat

Quan hem parlat de l'anàlisi dels resultats, hem fet referència a alguns dels temes de debat que preocupaven als alumnes, eren temàtiques força comunes. Ara en direm algunes de més particulars.

- En els dies d'observació de les assemblees es feien manifestacions, tancades i actes contra el nou pla d'universitats, anomenat pla Bolonya. En algunes aules els alumnes demanaven més informació sobre els esdeveniments i llavors emetien les seves opinions.
- L'impacte de les noves tecnologies en la conducta dels alumnes i de les persones en general.
- Comentaris sobre alguna notícia apareguda als diaris, sobretot en els diaris locals perquè difonen notícies més properes a l'alumne.

Annex 3

• MANUAL D'ASSEMBLEA

Perfil del docent

Silvino José Fritzen³³ ens recorda que en les relacions de grup s'haurien de tenir sempre presents les bones maneres, encara que per a molts sonin a tòpiques.

1. Las seis palabras más importantes:

ADMITO QUE EL ERROR FUE MIO

2. Las cinco palabras más importantes:

HAS HECHO UN BUEN TRABAJO

3. Las cuatro palabras más importantes:

¿CUÁL ES TU OPINIÓN?

4. Las tres palabras más importantes:

HAZME ESTE FAVOR

5. Las dos palabras más importantes:

MUCHAS GRACIAS

6. La palabra más importantes:

NOSOTROS

7. La palabra menos importante:

YO

Los diez mandamientos de las relaciones humanas (Silvino José Fritzen):

1. *Habla* con las personas. Nada hay tan agradable y animante como una palabra de saludo cordial.
2. *Sonríe* a las personas.
3. *Llama* a las personas por su nombre. Para casi todas, la música más suave es oír su propio nombre.

³³ Fritzen, S. J. (1994a). *70 ejercicios prácticos de dinámica de grupos*. Santander: Sal Terrae.

Fritzen, S. J. (1994b). *La ventana de Johari*. Santander: Sal Terrae.

4. *Sé amigo* y servicial. Si quieres tener amigos, sé amigo.
5. *Sé cordial*. Habla i actúa con sinceridad, todo lo que hagas hazlo con gusto.
6. *Interésate* sinceramente por los otros. Recuerda que sabes lo que sabes, pero que no sabes lo que otros saben.
7. *Sé generoso* en elogiar y cauteloso en criticar. Los líderes elogian, saben animar, dar confianza y elevar a los otros.
8. *Aprende a captar* los sentimientos de los demás. Hay tres ángulos en toda controversia: el tuyo, el del otro y el del que sólo ve lo suyo con demasiada certeza.
9. *Preocúpate* de la opinión de los otros. Tres son las actitudes de un auténtico líder: oír, aprender y saber elogiar.
10. *Procura aportar* los buenos servicios que puedes hacer; lo que realmente vale en nuestra vida es lo que hacemos por los demás.